

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IUNIE 2008

magazin istoric

Anul XLII – serie nouă – nr. 6 (495)

iunie 2008

<http://magazinistoric.itcnet.ro>

e-mail: mistoric@itcnet.ro; mistoric1967@yahoo.com;

mistoric@gmail.com

1 Luptător dac, una dintre piesele de mare atracție întâlnită de vizitatorul noilor expoziții organizate de Secția de istorie a Muzeului Național Brukenthal din Sibiu

2 Zbuciumata cronică a cetății Chioara-ului reține, între multe alte nume, și pe acelea ale principilor transilvani Gabriel Bethlen (sus), Gheorghe Rákóczi I (stânga, jos) și Francisc II Rákóczi

3 În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea Franța era socotită inima culturii europene. Atașat culturii franceze a fost și baronul german Friedrich Melchior Grimm (1723-1807, a cărui poveste o prezentăm în acest număr). El a ajuns trimisul special al Parisului la Curtea de la Sans-Souci (interior din palat, în imaginea de sus), a împăratului Frederic al II-lea, și a frecventat renumitul salon al Doamnei De Geoffrin (în imaginea de jos)

4 Faraoana Hatșepsut (sus, în stânga), frumoasa fiică a lui Thutmosis I, care a stăpânit Egiptul în secolul al XV-lea î.Hr. (dinastia a XVIII-a); Egiptul înseamnă, pe lângă dinastia de faraoni făuritori, lumea pramidelor și a unor străluciți arhitecți, ca Imhotep, de pildă, căruia i se atribuie origini divine, ca fiu al zeului Ptah (sus, în dreapta). Numele lui este asociat piramidei faraonului Djoser, prima piramidă în trepte (imaginea de jos)

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,

academician
DINU C. GIURESCU,
ION AUREL POP,
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Ioan Lăcustă,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan,
Eugen Tomaș,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreoteses

Secretariat
Constanța Avram

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru
Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 283 (secretariat
și difuzare), 285, 287. Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 010155,
Telefon, Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

SUMAR

iunie

2008

4 Pedagogia
patriotismului

O. GHIBU

5 Actul de naștere
al României moderne
Revoluția de la 1848

D. BERINDEI

ABANDONAȚI
MOSCOVEI

10 În căutarea
demnității pierdute
*Mărturie
despre retragerea
din Basarabia, iunie 1940*
A. SPÂNU

11 Calvarul,
cu ochii unui copil
Ocuparea Herței
GH. ENĂCHIU

16 Cronica tristă
a unei cetăți
Chioar
S. IOSIPESCU

22 Valter are piață,
nu și monument
C. FUDULU

24 Procesul
maimuțelor continuă
Charles Darwin
C. PANTAZI TUDOR

INVITAȚIE
ÎN LUMEA
ARHIVELOR

29 La Sibiu
R.I. IACOB

EVENIMENT

32 Revoluție
la muzeu
Expoziție 1848
M. IONIȚĂ

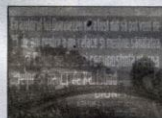
58 Tunelul timpului
la Casa Altenberger
I.V. FERENCZ

EXCLUSIVITATE

33 O mierlă
pe un butoi cu pulbere
Kosovo

VL. ILIESCU

45 La ape cu
Barbu Știrbey și
arhimandritul Dionisie
Români la Karlovy Vary
L. VALENTOVĂ

39 Un comunism,
mai multe declinări
VL. TISMĂNEANU

A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ

44 Din caier
se făcu fuior
Furca de tors
G. ROȘU

CHIPURI UITATE

49 Friedrich
Melchior Grimm
T. RADU

54 De la Museion
la muzeul interactiv
T. STĂNESCU-
STANCIU

59 Precum
Soarele cu Luna
Carol I
și Eugeniu Carada
CL. BLUMENFELD

62 Fumatul interzis...
în secolul al XVII-lea
O. MUREȘAN

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Apărătorul
drepturilor
naționalităților
Mocsary Lajos
ȘT. MIHĂILESCU

70 Arhitectul
din spatele faraonului
*Secretele
piramelor în trepte*
M. PREDA

PASTILA
DE CUVINTE

75 Viața mai tare
decât limba
M. SALA

PE VREMURI
OAMENII
ÎȘI TRIMITEAU
SCRISORI

77 ... iar analiștii
politici băteau câmpii
G. FILITTI

DASCĂLI
SLUJITORI
AI MUZEI CLIO

81 „Congregații
învățătorești”
la Satu Mare
I. BELEAN

ECOURI

85 Cititorii
au cuvântul
*Pe marginea articolului
doamnei
E.S. Seniavskaia*
B. NICOLAESCU,
M.-P. IONESCU

87 Cu Moscova,
contra Moscovei
*Două cazuri: Bulgaria
și România*
M. TIȚĂ

CLIO ANUNȚĂ

91 Daruri
de Sfântul Nicolae
ȘT. CIUBOTARU

HOOVER
INSTITUTION

93 Telegram
de la Al. Cretzeanu

RUBRICI

61 Pentru biblioteca
dumneavoastră

92 Telex

64; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

BASARABIA - UNIREA POPORULUI

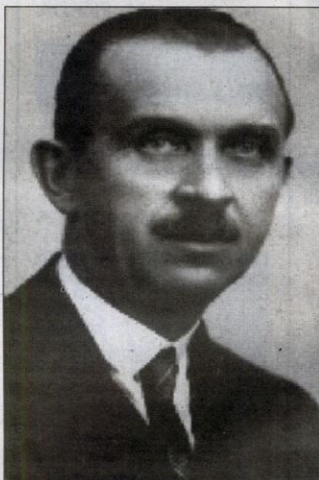
Dacă aruncăm o privire asupra lucrurilor petrecute în Basarabia în cei din urmă șase ani, este cu neputință să nu observăm marea schimbare care s-a săvârșit acolo. De la Unire încoace, s-a produs o dezbinare dureroasă între basarabeni și români. România nu mai este iubită aproape de nimeni; toți vorbesc de ea cu dispreț. Mulți zic că era mai bine sub ruși și se căiesc că s-au unit cu frații lor.

Bărbații politici ai Basarabiei, care la început fuseseră toți la un loc, s-au împărțiat prin diferite partide, care toate s-au dovedit neputincioase. Adevărații patrioți sunt dați la o parte, dacă nu chiar prizoniți. Preoțimea, care ar trebui ajutată pentru a fi adevărată povătuitoare a poporului, este șicanată în toate felurile, învățătorimea și funcționarimea - demoralizată de politicieni.

Cei mai buni fii ai Basarabiei se întreabă cu îngrijorare: ce se va alege de această țară? Și nu găsesc răspuns.

Fraților moldoveni, voi ați rupt Basarabia de la Rusia. Aceasta ați făcut-o fiind încredințați că Basarabia este românească și că prin urmare ea trebuie să țină la un loc cu toate celelalte ținuturi românești. Credința voastră a fost mai tare decât toată puterea nedreaptă a vechii Rusii, depeșită pentru păcatele ei. Dumnezeu însuși v-a înzestrat brațul cu tărie și mintea cu înțelepciune pentru a săvârși marea lucrare a Lui.

Dar țara voastră a fost fericită numai până când fiii ei au fost înșuflețiți de un gând până

ONISIFOR GHIBU

când ei au lucrat frățește la un loc pentru binele obștesc și până când ei au întrebuițat toate mijloacele de luptă prin care trăiește și biruiește un popor. Voi v-ați întărit pentru unire și prin cultură, iar acum ați slăbit prin dezbinare și prin politicianism.

Ieșiți din întuneric și din amărăciune voi, povătuitori firește norodului, preoți și învățători, și puneți-vă voi în fruntea intereselor culturale ale poporului. Politicienii au demoralizat Basarabia. Înviați voi din nou bunele moravuri; mângâiați poporul cu adevăruri unice; apropiați-vă de el; uniți-l de aproape cu

voi și întindeți mâna frățească către aceia dintre frații voștri care v-au ajutat și care sunt gata să vă întindă și astăzi brațele pline de iubire.

Intelectuali și țărani, preoți și mireni, slujbași și muncitori, fiți cu toții conștienți de răspunderea pe care o aveți în fața lumii și, lepădând tot ce este lumesec în voi, jertfiți-vă pentru țară, pentru neam, și prin ele pentru omenire și pentru Dumnezeu! Căci popoarele, ca și indivizii, nu trăiesc în lume pentru mâncare, pentru băutură și pentru plăceri, ci pentru a împlini o poruncă Dumnezeiască mai înaltă.

(Un cuvânt către românii din Basarabia,
în Luminătorul,
Chișinău, 1 ianuarie 1925; fragmente)

MOȘTENIREA LUI 1848

Academician DAN BERINDEI

Revoluția din 1848 a reprezentat un fenomen european. O bună parte dintre țările continentului au fost cuprinse în flăcările ei, iar celelalte – direct sau indirect, mai devreme sau mai târziu – i-au simțit consecințele. Revoluția a pus capăt Europei Sfintei Alianțe și a eliminat ultimele sechele ale Vechiului Regim.

Cauzele ei au fost diverse, dar în ansamblu a fost vorba de revendicări sociale și naționale. A fost o revoluție a oamenilor, dar și una a națiunilor. Temeiul i l-a oferit, după o jumătate de veac, Revoluția din 1789. Ultimele rânduieli feudale și neținerea în seamă a națiunilor au oferit baza proceselor revoluționare. A fost vorba de o reacție în lanț cu care a fost confruntată Europa de la Atlantic la Marea Nordului, de la Mediterană la Marea Neagră. De data aceasta, revoluția n-a mai rămas ca în 1789 să se desfășoare pe teritoriul unei singure țări,

contaminând parțial teritorii învecinate acesteia, ci ea a cuprins o arie teritorială largă.

Izbucnind în Peninsula Italică, încă spre sfârșitul anului 1847, revoluția avea să dureze până la sfârșitul verii anului 1849. În unele locuri totul s-a încheiat în câteva zile, dar în altele procesele revoluționare au fost de durată, de luni și chiar de ani. Fără îndoială, n-a fost vorba de un proces unitar, nici în ceea ce a privit intensitatea, nici durata, dar revoluția a rămas totuși în ansamblu, cu toate deosebirile și specifi-

citățile, o manifestare continentală unică.

Întreaga Europă a fost în efervescentă. Franța, Italia, Elveția, Germania, imperiul Austriei, Polonia împărțită din cuprinsul statelor coteropitorilor ei și cea mai mare parte a spațiului românesc au fost teritorii unde, în forme diferite și cu intensități variate, revoluția a fost prezentă. Restul continentului a fost, de asemenea, firesc afectat de procesele revoluționare care au avut loc în cealaltă parte a sa. Viața social-politică a Spaniei sfâșiată de luptele dinastice s-a radicalizat, în Anglia a fost

Telex Telex Telex Telex

PALATUL ARMELOR DIN BAVARIA

Toată primăvara aceasta, începând de la sfârșitul lui februarie, Palatul lui Maximilian din orașul bavarez Augsburg a fost „ocupat” de comorile Palatului Armelor de la Kremlin. Obiecte din argint de secol XVII, create de meșteri germani și dăruite țărilor Moscovei, nu au fost niciodată expuse în Germania. Colecția însumează 70 de piese. Cea intitulată „Argintul regal” cuprinde sculpturi, vase, cupe, sfeșnice,

suporturi de lumânări turnate de giuvaergii cunoscuți în acel timp în Augsburg. Între altele, o lucrare de Abraham Drentwett, din 1650, o sculptură cu formă de vultur, dăruită la sfârșitul veacului al XVII-lea țarului Aleksei Mihailovici de regele polonez. Sau un obiect de mari dimensiuni, creat în 1690, un fundal de cămin, înfățișându-l pe Zeus, piesă mutată la porunca lui Nicolae I de la Palatul de Iarnă din Sankt Petersburg în Kremlinul Moscovei. Acest obiect este expus pentru întâia dată dincolo de granițele Rusiei. Din Kremlin acasă, titrează presa germană evenimentul expozițional.

Imagine din Augsburg

MASACRU ARHEOLOGIC

În extremitatea de răsărit a Cretei stă să se comită cea mai mare crimă arheologică și ecologică din Mediterana, în numele turismului. În această parte stâncoasă a insulei, zonă superbă, dar inospitalieră, cu climă uscată, dar, din punct de vedere arheologic, extrem de importantă, grupul britanic Minoan și-a propus să construiască un golf gigant și un complex turistic de proporții faraonice.

Ruinele cetății Itanos

Și cum apa potabilă lipsește, s-a prevăzut desalinizarea apei mării. Oamenii locului consideră proiectul o ofensă adusă zeilor și acuză guvernul grec de indiferență.

Sunt 40 de ani de când arheologi greci, francezi, americani, britanici, italieni, belgieni cartografiază, sapă și studiază acolo cetatea greacă de la Itanos, sit unic prin flora și fauna sa, nu neapărat spectaculos, dar furnizând informații valoroase despre civilizația greacă. Arheologul francez Alain Schnapp, conducătorul de șantier, este indignat. În Franța și Italia asemenea proiecte sunt interzise. Nici grecii nu trebuie să admită sacrificarea unui sit de dragul expansiunii turistice; de fapt, sfidarea propriei istorii.

ORIGINALUL MITTERRAND

Despre François Mitterrand s-ar putea spune că se știe aproape totul. Viața dublă de familie i-a fost copios exploatată de presă. Publicarea în 1994, la Paris, pe când președintele trăia, a unei cărți semnate de Pierre Péan, a ridicat vâul așezat asupra altor aspecte ascunse ale personalității sale: implicarea în politica guvernului de la Vichy, pătânismul lui. Televiziunea franceză a programat recent un documentar, intitulat *Mitterrand la Vichy*, de Serge Moati, consacrat parcursului de tinerete al viitorului om politic, devenit în 1947 ministru al Foștilor Combatanți. Din acei ani negri, în timpul cărora el a traversat un itinerar sinuos, dar curajos, francezii îi cunosc acum lipsa de clarviziune în ce privește problema evreiască, dar și angajarea totală, de la un moment dat, în Rezistență și, totodată, dorința „de a nu primi ordine nici de la de Gaulle, nici de la comuniști”. O independență de spirit care îl va conduce pe cele mai înalte trepte ale Republicii.

Françoise Mitterrand (dreapta) cu mareșalul Pétain

La 1 ianuarie 1834 intra în vigoare Uniunea Vamală Germană, o măsură ce a netezit calea unificării politice a statelor germane. Caricatura aceasta reamintește situația de dinainte, cu impedimentele pe care le ridicau nenumăratele vămi. La 1 ianuarie 1848 intra în vigoare o convenție vamală similară între Țara Românească și Moldova

stimulat procesul de reînnoire a forțelor politice și progresiva democratizare a sistemului ei social și chiar în Rusia Romanovilor au avut loc o intensificare a circulației ideilor noi și unele concesii, care vor culmina cu reforma agrară din 1861 și instituirea sistemului zemstvelor.

Revendicările sociale au fost pretutindeni prezente, motivând mulțimile să se ridice la luptă, dar a fost vorba și de o „primăvară a popoarelor”. Italienii, germanii, polonezii, ungurii, cehii, croații și românii au împletit motivațiile sociale cu cele naționale. Unitatea națiunilor și neatrănarea lor, desprinderea lor de sub dominația imperiilor au intrat firesc printre obiectivele fundamentale ale națiunilor care își căutau încă o formă statală proprie sau încercau să și-o desăvârșească în hotare naționale.

Revoluția din 1848 a aparținut națiunilor și, de asemenea, a fost exprimate în timpul proceselor revoluționare simțăminte de solidaritate ale acestora. A ființat o trezire colectivă a națiunilor și în mod accentuat a celor „opimate”. Revoluția din februarie 1848 din Franța a devenit modelul și totodată

un „punct de raliere”, mai ales după ce Lamartine și-a declarat patria „aliată intelectuală și cordială a națiunilor care vor să trăiască în temeiul acelorași principii ca ale sale”. Parlamentul de la Frankfurt a reflectat în timpul proceselor revoluționare unitatea germanilor, dar, totodată, el și-a manifestat interesul față de alte națiuni. Polonezii, care au fost stăviliți în dezvoltarea luptei pe propriile lor teritorii, au fost prezenți în multe locuri din Europa, inclusiv în spațiul românesc.

Frământările revoluționare izbucnite în sudul Peninsulei Italice, ca și victoria genera-

lului Dufour din decembrie 1847 în Elveția au reprezentat premise ale procesului general european, care a fost declanșat cu putere de revoluția din februarie de la Paris. Ca și în 1789 și în 1830, și de data aceasta evenimentele desfășurate în Franța au reprezentat un moment hotărâtor al revoluției în ansamblul ei. Nicolae Bălcescu semnala cu încăntare prietenului său Alecsandri că „nația cea mare” se ridicase și că „libertatea lumii s-a mântuit”.

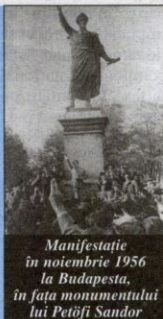
Ideologia Revoluției de la 1848, pornind de la resuscitarea și dezvoltarea principiilor din 1789, la scara mutațiilor decisive prin care trecuse umanitatea pe toate planurile în cursul a 50 de ani, a reflectat concretizarea în programe a ideilor care însușiseră mișcările înnoitoare în cursul deceniilor anterioare. A avut loc, de asemenea, un transfer ideologic de la o țară la alta, de la un program la altul și implicit s-au înregistrat similitudini izbitoare. Nu întâmplător, Dimitrie Brătianu scria unui prieten francez, în vara anului 1848, că programul revoluționar muntean

Lupte de stradă la Berlin...

Popoarele maghiar și român sunt singurele din Orient care, strâns unite printr-o alianță federativă ofensivă și defensivă, pot să constituie o barieră de netrecut pentru slavii din nord și numai dacă aceștia ar trece peste cadavrele lor ar putea să realizeze o apropiere cu cei din sud. Poarta otomană, pe care o amenință aceeași primejdie și care are de ce să se teamă de nord, nu poate și nu trebuie decât să dorească cu ardore o asemenea federație și ar avea numai de câștigat aderând la independența principatelor dunărene, care, împreună cu ținuturile românești limitrofe, ar intra în numita federație. Poarta ar avea astfel o națiune prietenă puternic constituită la Dunăre, care i-ar servi drept zid împotriva năvalei moscovite. Celelalte Mari Puteri s-ar învoi nu mai puțin la stabilirea unei asemenea stări de lucruri, fiindcă viitorul comerțului lor în Orient ar fi asigurat pentru totdeauna și Rusia s-ar pomeni într-o imposibilitate absolută de a putea tulbura pacea lumii prin politica sa amenințătoare și provocatoare în Orient față de Turcia.

(Generalul Gheorghe Magheru către Lajos Kossuth, 4/16 martie 1849, în Cornelia Bodea, 1848 la români, volumul II, Editura Enciclopedică, București, 1998, pp.1075).

Manifestație în noiembrie 1956 la Budapesta. În fața monumentului lui Petőfi Sandor

fusesse „calcat” după cel al republicanilor francezi. Examinarea programelor dezvăluie că aproape pretutindeni a fost proclamată respectarea libertăților, de la cea individuală, la cea a exprimării, ori cea a asocierii, egalitatea înaintea legii, măsuri menite a îmbunătăți situația unor categorii sociale, măsuri referitoare la organizarea modernă a statului, independența justiției, autonomia comunelor ori înființarea gărzii naționale. În statele unde industria modernă se dezvoltase, pro-

blema muncitorească, cea a proletarilor au dobândit o însemnătate deosebită. În schimb, în țările unde producția agricolă juca rolul primordial, problema agrară a apărut pe primul plan, cea a eliberării țăranimii de servituțiile feudale și a înzestrării ei cu pământ. De asemenea, în imperiile multinaționale și acolo unde se puneau cu acuitate afirmarea unor revendicări naționale, autonomia și chiar independența, ca și unitatea națională au figurat între obiectivele fundamentale

ale acțiunilor revoluționare. Afirmarea țelurilor proprii fiecărei națiuni a provocat și tensiuni și chiar stări conflictuale între unele acțiuni de acest fel.

Toate categoriile sociale au fost implicate în procesele revoluționare, în grade diferite. Orașenimea și în bună măsură și țăranimea au reprezentat baza de mase a acestor procese. În țările evaluate industrial una dintre componentele cele mai de seamă a reprezentat-o muncitorimea, proletariatul. În cursul revoluțiilor au izbucnit uneori conflicte, chiar și sângeroase, între proletariatul nemulțumit de neîmplinirea dezideratelor sale în măsura în care o așteptase și conducătorii burghezi ai noilor regimuri. Burghezii s-au numărat în mod firesc printre luptătorii din primele rânduri, fiind și direct interesați într-o răsturnare a vechilor valori, în promovarea noii ideologii, în combaterea spiritului Sfintei Alianțe! Cu excepția nobileimii conservatoare și retrograde, incapabilă de a înțelege sensul nou al altor vremuri, o bună

... și la Paris

parte din nobilime a fost și ea implicată în procesele revoluționare, mai ales în țările unde componenta națională se impusese cu acuitate, cum lucurile s-au petrecut în Ungaria și în Principatele Române. Studenții au reprezentat și ei o categorie foarte des prezentă în revoluții, mai ales în marile orașe, capitale universitare, ca Paris, Viena sau Berlin.

Orașele au fost scena principală a proceselor revoluționare. Acțiuni populare, cu mari mulțimi, manifestații, corgii, o explozie a publicațiilor periodice și a broșurilor politice s-au înregistrat aproape pretutindeni, având loc și un proces de osmoză de la o țară la alta. Mari adunări populare au caracterizat, de asemenea, în multe părți revoluțiile în acțiune. Semnificativă a fost și formarea de gărzii naționale și de unități militare alcătuite din revoluționari, ca și apariția unor generali înzestrați ai revoluțiilor, cum au fost Giuseppe Garibaldi, polonezii de la Iosif Bem și Henryk Dem-

binski la Ludwik Mieroslawski sau românul Avram Iancu.

Chiar dacă revoluțiile au sfârșit, într-un fel sau altul, prin a fi înăbușite, 1848 a marcat sfârșitul absolutismului monarhic. În Franța a fost instaurată – este drept, inițial pentru mai puțin de o jumătate de deceniu – republica, iar în Europa a fost inaugurată era monarhiilor constituționale, chiar dacă avea să mai dureze un deceniu și pentru Rusia chiar ceva mai mult până ce marile imperii multinaționale aveau să facă concesii așteptate. De asemenea, importanța parlamentelor avea să fie accentuată, ca instituție primordială a statului, având loc și o extindere a drepturilor electorale. Monarhilor continentului revoluția le-a adus momente grele. Nu numai „slujitori credincioși” – ca un Metternich în Austria – au fost izgoniți de la putere, dar și monarhi ca regele Ludovic I al Bavariei sau împăratul Ferdinand al Austriei au fost siliți să abdice. În schimb, în țările unde era în

Adunarea Națională Constituantă prusacă se întrunește la Academia de Muzică. Deși mai puțin radicală decât Parlamentul de la Frankfurt, și aceasta a adoptat o serie de măsuri pentru democratizarea țării

curs de desfășurare lupta pentru unitatea națională statală, regi ca cei ai Piemontului sau ai Prusiei au devenit un simbol al telurilor naționale și în bună măsură și cei care au profitat, în perioada următoare, de procesele revoluționare.

Spiritul de la 1848 n-a pierit, chiar și după reprimarea revoluțiilor, și el a fost prezent și după „secolul naționalităților”. Între primăvara de la Praga din 1968 și primăvara popoarelor din 1848 există o indiscutabilă legătură, iar în 1989 Europa avea să asiste la o nouă reacție în lanț, ca în 1848, a popoarelor care aveau să se elibereze de un sistem ce le fusese impus.

Revoluția europeană din 1848 a fost prezentă în spațiul românesc – ca un ultim bastion al ei, la hotarele marelui Imperiu Țarist, în care orice tentativă de acest fel a fost reprimată –, doar în Dobrogea și în teritoriul anexat dintre Prut și Nistru neavând loc evenimente revoluționare. Ideologic, programele revoluționarilor români s-au încadrat

Adunarea națională sărbărită la Karloveci, în mai 1848, a hotărât crearea provinciei sârbești Voivodina

în cele europene, revendicările constatate pretutindeni fiind și aici, adăugându-li-se cele specifice lor (secularizarea averilor mănăstirești, eliberarea robilor țigani). Obiectivele au fost social-politice și, de asemenea, naționale.

Regimul revoluționar instaurat timp de peste trei luni în Țara Românească, ca și oștirea de țărani-ostași din Transilvania au reprezentat manifestări specifice spațiului românesc, încadrate însă proceselor generale europene. Implicarea tuturor categoriilor sociale în cursul desfășurării revoluției este constatată și în spațiul românesc. Țărănimea a reprezentat forța de șoc în Țara Românească, Moldova și Transilvania. Orășenii s-au aflat și ei în primele rânduri. La București, la o mare adunare populară, s-a făcut remarcat și un car alegoric al mun-

citorilor tipografici. În Moldova și Țara Românească boierimea liberală și mai ales radicalii din rândurile ei s-au aflat la conducerea procesului revoluționar. De asemenea, marile adunări, precum cele de la Blaj și cele de la Islaz și București, au reprezentat momente majore. Generalii revoluționari Gheorghe Magheru și Cristian Tell și în primul rând lăncuși și prefecții săi și mai ales oștirea lor țărănească au reflectat componenta militară a Revoluției române din 1848. Ca și în celelalte țări afectate

Printre „slujitorii credincioși” alungați de valul de revoluții s-a aflat și cancelarul austriac Metternich

de procesele revoluționare, și în spațiul românesc acestea își vor pune o pecete de neșters. România modernă este de fapt fiica Revoluției din 1848! ■

Membrii Guvernului provizoriu din Țara Românească

Printr-acest articol nu voim a face cunoscut popoului român ce este patria. Scenele de la 9,11 și 19 iunie vor spune Europei, vor spune posterității că nația română, chiar de sub valul instituțiilor ce o robise, când a auzit numele Patrie, Frăție, a rupt lanțurile care-i deosibeau în clase, s-a înfrățit și a schimbat fața României, întocmai după cum o zi de soare prefăce spectacolul naturei încărcate de nori [...]

Patria nu este numai locul în care ne-am născut și în care familia noastră locuiește; patria este țara întreagă în care găsim concetățeni, adică oameni ce trăiesc sub aceleași legi, vorbesc aceeași limbă, se închină în aceeași religie, își împărtășesc aceleași sentimente și aceleași idei. Această unire de sentimente face naționalitatea. Prin urmare, fără de dănsule nu poate fi naționalitate, nu poate fi ROMÂNIA.

Patria, această ființă ideală, pe care locuitorii ei sunt gata a o apăra cu viața, este identitatea intereselor, ideilor, pasiunilor ce-i strânge și-i unește în apărarea unui bine comun. Robul n-are patrie, pentru că robul n-are nimic.

Ca să avem patrioți, ca să ne putem apăra în reciprocă interesele, casa, viața, familia, câtă să [trebuie să] ne legăm printr-aceleași interese, câtă să avem fiecare parte dintr-această patrie, astfel fiecare vom învăța a iubi patria și atunci fiecare va zice: „Prefer familia înaintea mea, prefer patria înaintea familiei.”

(Popolul suveran, I, 1848, nr. 3, 28 iunie, p.9, în Cornelia Bodea, 1848 la români, volumul II, Editura Enciclopedică, București, 1998, pp.698-699)

O LECȚIE DE COMUNISM

Întâlnirea locuitorilor unui sat basarabean cu reprezentanții Armatei Roșii (sus) și imaginea dezolantă a retragerii militarilor români (ambele imagini, ca și cele din p. 12 și p. 15 jos provin din arhiva foto a revistei Cugetul, care apare la Chișinău)

ALIN SPÂNU

Retragerea trupelor române din Basarabia, în iunie 1940, în urma ultimatumului sovietic din 26 iunie, nu a constituit un moment de glorie. Probabil și din acest motiv istoricii nu s-au aplecat foarte mult asupra subiectului. Lașitatea unor comandanți, lipsa de pregătire a armatei, debandada retragerii, incapacitatea de a anunța la timp și cele mai îndepărtate posturi, de a lua din vreme măsuri pentru ca procesul să se desfășoare în bune condiții au fost prea puțin analizate. Tot așa cum s-a insistat foarte mult pe imposibilitatea oricărei tentative de rezistență, tocmai pentru a justifica ceea ce s-a întâmplat.

Documente de arhivă arată însă că acolo unde au existat ofițeri curajoși și destoinici, lucrurile s-au petrecut altfel. După retragere au fost evidențiate astfel de cazuri. Poate nu era rău să fie aduse la cunoștință – măcar a trupe – și cazurile inverse. În fond, situația avea să se repete în timpul retragerii de la Stalingrad, când destui ofițeri superiori s-au înghesuit în ultimele avioane ce asigurau drumul spre libertate, lăsând trupa în grija subofițerilor și a sergenților.

În continuare, vom prezenta pasaje din două documente care privesc evenimentele din iunie 1940: Raportul operativ-informativ pentru zilele de 29-30 iunie și 1 iulie 1940, semnat de comandantul Regimentului 4 Roșiori „Regina Maria”, colonelul Traian Ionescu, și Ordinul de zi nr. 186, din 12 septembrie 1940, semnat de generalul de corp de armată N. Ciupercă, comandantul Armatei I.

● Vrem să apărăm Basarabia sau vrem să ne retragem? ● Surpriza lui Nicolae Iorga când află cât costă un bombardier ● Parașutiștii sovietici devansează unitățile române ● Orice soldat lovit să riposteze ● Comandantul sovietic îl primește în ciorapi pe colonelul român ● Cu sabia contra tanchetei ● Evidențiat prin Ordin de zi pentru că și-au făcut datoria

La 23 mai 1940, generalul Florea Țenescu, șeful Marelui Stat Major, a adresat lui Carol al II-lea un memoriu, în care arăta: „Pactul ruso-german [semnat la 23 august 1939; *Magazin istoric*, nr. 12/1989] lasă Rusiei posibilitatea de a ataca Basarabia. Este ultimul moment pentru ca guvernul să comunice Marelui Stat Major dacă Basarabia trebuie apărată sau evacuată. De această alternativă depinde pregătirea dispozitivului de apărare sau evacuare în timp util a materia-

lului militar și a bunurilor mobile. Răspunsul impune extremă urgență.“ Evident, nu a primit niciun răspuns.

Un alt episod semnificativ pentru lipsa de substanță materială a manifestărilor de patriotism, chiar și a celor mai bine intenționate cum era cazul lui Nicolae Iorga s-a petrecut în timpul celui de al doilea Consiliu de Coroană, din seara zilei de 27 iunie, la care s-a decis evacuarea Basarabiei, cu 20 de voturi pentru și doar șase împotrivă. Marele istoric i-a atacat pe generalul

Țenescu și pe Victor Slăvescu. Atunci, regele l-a întrebat „cât crede că ar costa un avion de bombardament; mi-a răspuns că probabil vreo 500.000 de lei. A rămas extrem de uimit când a auzit că acesta costa 30 de milioane“. Este mai ușor de înțeles, astfel, de ce retragerea din Basarabia s-a produs așa cum s-a produs.

La începutul raportului său, colonelul Traian Ionescu precizează momentul când au apărut primele incidente cu populația civilă, la Ceadâr-Lunga: „satul pavoazat cu dra-

Cititorii seriu istorie ÎN CONVOIUL CALVARULUI

Colonel (r) GH. ENĂCHIU

Domnul colonel (r) Gh. Enăchiuc, președintele Fundației Patriotice Române „Mihai Viteazul“, din București, era copil în iunie 1940. După 68 ani de la tragicele evenimente, rememorează calvarul trăit.

În ziua de 28 iunie 1940, din ordinul primarului comunei Buda, din județul Dorohoi, ținutul Suceava, Toader Rusu, s-a organizat o coloană de căruțe cu cai buni, pentru a se deplasa la nord de orașul Cernăuți, ca să ajute la evacuarea armatei române din teritoriile românești cedate U.R.S.S.

Caii erau buni, căruțele erau încăpătoare, șoselele în bună stare. Sub conducerea unui delegat, soldatul Arsene, din Regimentul 11 Dorobanți, din garnizoana Focșani, convoiul s-a deplasat cam la 10-15 km nord de Cernăuți. De aici s-au încărcat tot felul de materiale ale armatei, care fuseseră adunate pe marginea șoselei și erau păzite de niște soldați foarte speriați de zvonurile că vin ruși.

In scurt timp, căruțele au fost pregătite și am pornit spre Cernăuți. Se mergea mai mult la trap, pentru că se zvonea din ce în ce mai alarmant că vin ruși. Ofițerii au fugit și i-au lăsat pe ostași numai cu câțiva subofițeri; și aceștia tremurau de frică și încercau să fugă care cum putea.

Am ajuns în Cernăuți, după câteva ore. Situația aici era deosebit de încordată. O parte din populație fugea. Patrulă formată din 3-5 comuniști, cu banderolă roșie la mână și la șapcă, înarmați cu arme vechi, încercau să-i oprească pe fugari, sprijiniți de o parte a populației, evrei și ucraineni.

Aceleași patrulă de comuniști rupeau gra-dele și însemnele ostașilor români, îi îndemna-

pele roșii, populația pe șosea, cu stegulețe roșii. Intrând în sat, am dat ordin populației să se răspândească, intrând în case. Să se scoată drapelele roșii. Au executat întocmai, fără niciun incident“.

Pentru că sovieticii nu au respectat condițiile convenite pentru retragerea trupelor și autorităților române, de multe ori unități ale Armatei Roșii au depășit unitățile române aflate în retragere. Raportul colonelului Traian Ionescu consemnează, pentru ziua de 30 iunie: „În timpul marșului am întâlnit soldați basarabeni. Informațiile luate de la ei, în rezumat, au fost: soldații basarabeni au fost dezarmați de unități de parașutiști [sovietice] din Bolgrad; unități de in-

fanterie au fost dezarmate de parașutiști și apoi dirijate spre Prut; ofițerii au fost insultați, li s-au smuls epoleții, iar alții au fost dezbrăcați [...] Am dat ordin ca toți soldații basarabeni ce sunt întâlniți și au efecte bune să fie dezbrăcați, luându-li-se efectele.“

Alte incidente s-au petrecut în satul Cu-bei. „La intrarea în sat, populația aștepta pe șosea, vociferând. Am dat ordin să se împrăștie, executând imediat. Câțiva locuitori au încercat să se apropie de trenul regi-

mentar, pentru a lua cai. Nu au reușit, s-au aplicat corecții.“

În timpul unei opriri, colonelul adună soldații și le vorbește astfel: „Am veștejit fața soldaților basarabeni care au dezertat cu armele în timpul nopții. Le-am spus hotărârea că vom lupta și nu voi accepta să fim dezarmați. Am ordonat ca orice soldat, când va fi lovit de populația basarabească, să tragă foc.“

Doi ofițeri, un maior și un locotenent, au fost trimiși pentru a lua contact cu trupele sovietice de parașutiști, pentru a le atrage atenția că depășiseră aliniamentele convenite. Ofițerii au fost dezarmați și amenințați cu moartea. Până la urmă, au fost lăsați să revină la unitatea lor. În același

să lase totul și să plece acasă. Luau caii armatei cu tot cu atelaje. De caii și căruțele noastre, mâunate de câte un copil, nu se legau. Ne întrebau de unde suntem și ne lăsau să plecăm.

Coloana de căruțe sătești, conduse de copiii și ici-colo de câte un ostaș român, s-a deplasat prin centrul Cernăuților, de la Gara Mare către Gara Mică, până la ieșirea din oraș. Unii dintre locuitori aruncau cu oale pline cu mizerii, scuturau fulgi din perne și tot felul de murdării. Caii și căruțele noastre au rămas intacte. Ale armatei însă au fost în majoritate jefuite și dezorganizate. Numai materialele armatei de pe căruțele particulare din comuna noastră au putut fi salvate, restul au rămas pe loc.

Între noi, erau câțiva subofițeri mai curajoși, care țineau coloana în mână și ne încurajau să fugim pe șoseaua Cernăuți-Herța. Am ajuns pe vechea graniță, la Vama Mamornița, care despărțea în 1916 Austro-Ungaria de Rusia și de România. Se știa de-acum că din acest punct

vamal, la est de râul Prut, începea Basarabia și, la nord, Bucovina, pe traseul unui pârâu, care se prelungea către râul Siret. Se comunicase deja la radio cât teritoriu a fost cedat de România.

Am trecut de Mamornița, cu ostașii, caii și noi, copiii, fiecare cu căruța familiei lui. Eram obosiți, flămânzi, însetați, pe o căldură mare. Speriați de tot ce ni se întâmplase, am răsuflat fericiți că scăpasem de urgia comuniștilor.

Pe șoseaua Mamornița-Herța, înainte de intrarea în satul Horbova, s-a hotărât să facem popas, ca să se odihnească caii și ostașii, să li se dea apă și mâncare. Ostașii se închinau și sărutau pământul sfânt al României. Noi ne uitam speriați, pentru că nu mai văzusem asemenea scene în viața noastră de copii de la țară, crescuți în credința în Dumnezeu.

Nici nu s-a terminat deshămatul cailor, când, deodată, pe șoseaua Herța-Cernăuți au apărut aproximativ 10-15 camioane rusești „Ural-105“, cum nu mai văzusem, nici ostașii

timp, sovieticii au trimis un ofițer și un comisar politic la colonelul Ionescu. „Au cerut să nu se tragă în populația civilă și să se respecte avutul lor. Au cerut situația și misiunea regimentului. Am refuzat cererea. Am fost amenințat. În urma acestei amenințări, am refuzat să mai discut cu comisarul politic, comunicând că vorbesc numai cu comandantul unității de parașutiști. Apoi delegații au plecat.

Am vorbit ofițerilor, comunicându-le hotărârea mea: în caz că suntem opriți și încercă să ne dezarmeze, ne retragem și atacăm în timpul nopții [...]”

O nouă delegație sovietică sosește și îl invită pe colonelul Traian Ionescu la comandantul unității de parașutiști. Acesta

Carol al II-lea și prințul Nicolae la un miting aviatic la Brașov, în vremea când propaganda oficială asigura că cerul țării era apărat împotriva oricărui inamic

l-a primit pe ofițerul român în ciorapi! A urmat un soi de interogatoriu, ofițerul sovietic întrebând dacă au fost împușcați locuitorii ai Basarabiei, dacă s-au rechiziționat căruțe și animale de la locuitorii, amenințându-l că dacă se dove-

dește că populația a avut de suferit, va fi dezarmat și va suporta consecințele. Colonelul Ionescu a răspuns cu demnitate, precizând că nu va tolera niciun fel de acțiune ostilă a unor elemente locale și nu va permite ca vreun soldat român – și cu atât mai mult el personal – să fie dezarmat. În plus, i-a atras atenția comandantului unității de parașutiști că nu avea ce căuta în acel moment acolo, conform înțelegerilor dintre cele două guverne, român și sovietic. Apoi, ofițerul român a revenit la regiment și a continuat retragerea.

La 1 iulie, Regimentul 4 Roșiori „Regina Maria” a ajuns la Cahul. Îndreptându-se spre pod pentru a trece Prutul, „am văzut spec-

și cu atât mai mult noi, copiii. În ele comuniști, cu steaguri roșii, cu benderole de aceeași culoare la mână și la șepci. Erau înarmați, la fel ca aceia pe care îi văzusem în Cernăuți. Au oprit în dreptul coloanei noastre și ne-au somat să lăsăm toate bagajele pe izlaz, cu caii și căruțele armate. Ostașii au fost lăsați să plece la casele lor, care de pe unde era. Noi, copiii, după ce am descărcat căruțele și am deshamat caii, am fost trimiși acasă, pentru că urma să vină rușii să le ia.

De la acești comuniști, majoritatea din Herța și Basarabia, am aflat că se duceau la Cernăuți să-i aducă pe ruși să ocupe Ținutul Herța. Au plecat în viteză, cântând și strigând: „Ura! Trăiască U.R.S.S. și tovarășul Stalin!” Noi, copiii, îi întrebam pe ostași cine este

Stalin și ce înseamnă cuvântul *tovarăș*. Ostașii, știau sau nu știau, dar nu le ardea să ne dea explicații. Se grăbeau să fugă și ei cât mai repede. Câțiva subofițeri au ordonat înhămarea imediată și deplasarea spre Herța, care se afla la 20 km spre interiorul României.

Am pornit în marș forțat spre Herța, trecând prin Horbova, Bănceni, Molnița. Sătenii, cu

mic cu mare, ieșeau la șosea și îi întrebau pe ostași unde fug, pentru că rușilor li s-a cedat de către regele Carol al II-lea numai Basarabia și Bucovina. Aflaseră vestea de la radiourile pe care le aveau pe la primării sau pe la cei mai înstăriți. Nimeni nu răspundea ceva. Ne continuam drumul spre Herța și Dorohoi. Cei mai în vârstă dintre săteni, care participaseră la Primul Război Mondial, îi întrebau pe ostași de ce

Pactul Ribbentrop-Molotov, într-o viziune caricaturală

taacolul îngrozitor cum populația civilă se năpustea asupra cailor și căruțelor pentru a le fura. Material, efecte, che-soane, armament [erau] rămase pe străzi.

M-am întors la regiment, am luat măsuri în consecință și am intrat în Cahul. La barieră, un comisar sovietic m-a oprit, anunțându-mă să dau caii și căruțele populației basarabene. Am răspuns că nu am. Mi-a răspuns cu amenințare de moarte când populația civilă va recunoaște caii și căruțele lor. Am răspuns că populația civilă nu este din regiunea de unde vin eu și că orice încercare o voi sancționa. Am dat ordin să se strângă coloana și să se tragă foc la orice provocare. Am intrat în oraș, am ajuns la pod. Civilii au fost ușor busculați la încercarea lor de a opri căruțele.

Locotenentul Torocanu a încercat să lovească cu sabia

Generalul Florea Tenescu
a cerut să i se spună clar
dacă Basarabia trebuie apărată

pe conducătorul unei tanchete sovietice, care era ieșit din turelă, fiindcă voia să oprească coloana intenționat pentru a da posibilitatea populației civile să provoace incidente. La hotărârea ofițerului, tancheta a schimbat direcția, fără a provoca oprirea.

Astfel, datorită deciziei comandantului și a ofițerilor,

regimentul a trecut dincolo de Prut. Concluziile raportului erau: „1. toate acțiunile populației civile au fost organizate și protejate de armata sovietică; 2. în fața unei hotărâri energice, populația nu a îndrăznit; 3. niciun ofițer, subofițer sau soldat din Regimentul 4 Roșiori nu a suferit cea mai mică jignire din partea populației ostile; acei care au îndrăznit să o facă au fost tratați în consecință; 4. soldații Regimentului 4 Roșiori, în urma celor văzute, au învățat cea mai bună lecție a subiectului «comunism»; 5. disciplina ofițerilor și [a] trupe, în tot timpul acestor 3 zile, a fost desăvârșită.”

Prin Ordinul de zi nr. 186 din 12 septembrie 1940, semnat de generalul Ciupercă, erau evidențiați ofițeri, subofițeri și soldați. Faptele pentru care erau remarcați în fața trupe erau, în fond, firești pentru militari care depuseseră jurământul de credință față de

fug și nu-și apăra țara. Pentru că se știa până unde vor veni rușii, românii din Ținutul Herța au rămas pe loc. Imediat i-au ocupat rușii aproape în întregime, punând graniță și pază întărită spre România. Nu au mai putut să fugă din calea ocupantului.

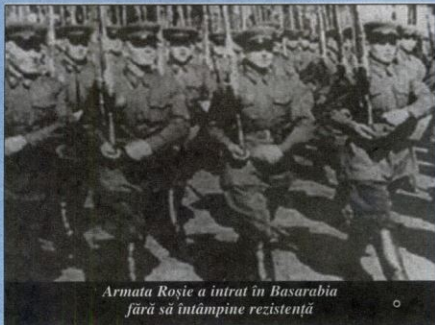
Ajunși în orașul Herța, am dat de o altă tragedie. Lumea speriată se uita îngrozită în oborul de vite al târgului. O baterie de artilerie română, comandată de căpitanul Ion Boroș, se afla în poziție de tragere la vest de râul Prut. Soldații erau înconjurați de civili comuniști. Câțiva ostași ruși beți, de pe niște autotururi, râzând, îi încurajau

pe comuniști să dezorganizeze bateria română.

Comuniștii i-au cerut căpitanului Boroș să predea bateria în totalitate. Cum acesta s-a opus, l-au împușcat, împreună cu cei care îl apărau: un sublocotenent și trei sergenți.

Când am ajuns noi cu coloana noastră, am

văzut trei autotururi rusești în fața oborului de vite, cu ostași ruși beți, cântând. Ne-am continuat drumul spre Dorohoi, pe șoseaua: Herța, Târnauca, Probotești, pădurea și satul Pomârla. Din Herța, au mai intrat în coloana noastră resturi din Batalionul 3 al Regimentului 3 Grănicieri din

Armata Roșie a intrat în Basarabia
fără să întâmpine rezistență

tară. Astfel, generalul Gh. Cealâk, comandantul Brigăzii 8 Cavalerie, „primind însărcinarea de a evacua unitățile din Cetatea Albă, deși în oraș se arborase steaguri roșii și evreii se constituiau în soviete, a rămas în oraș până la terminarea misiunii”. Locotenent-colonelul Ion Lupașcu, din Corpul 3 Armată, „întâmpinat în retragerea ce a efectuat de o unitate de cavalerie sovietică și de tancuri sovietice, la somațiile comandantului sovietic de a dezarma, a răspuns hotărât că este gata de luptă [...]; a adus cu sine: odoarele Mănăstirii Curcii, călugării mănăstirii, funcționari, jandarmi, grăniceri etc., cuș și armament, printre care o secție de artilerie”. La fel căpitanii Petre Bacruban și Sava Leon

Generalul Nicolae Ciupercă

și locotenentul Adrian Vasilescu „au fost tot timpul în mijlocul unității, au ripostat trăgând foc când au fost atacați de populația civilă. So-

mați de un ofițer sovietic ce comanda tancurile să dezarmeze, s-au hotărât să lupte. Au contribuit să aducă o secție de artilerie, lăsată în părăsire de unitatea respectivă”.

Alți ofițeri erau evidențiați pentru faptul că, deși basarabeni de origine și supuși la presiuni din partea sovieticilor să dezerteze, au refuzat, continuând să își facă datoria.

Dar cele mai multe evidențieri sunt pentru faptul că militarii respectivi au reușit să treacă Prutul cu materialele din dotare, salvând uneori și pe cele abandonate de camarazii lor, documente din arhivă sau pentru că au salvat cifrul unității. ■

Cerăuți, care la trecerea prin Cernăuți au pățit la fel ca noi. În timpul retragerii forțate de pe râul Ceremuș, fuseseră umiliți de sovietici.

La ieșirea din satul Proboțești, pe șoseaua națională Herța-Dorohoi, existau lucrări de apărare, cu baricade și rețele de sârmă ghimpată, paze de armata română. Ajunși în fața acestor rețele, un ofițer român ne-a făcut semn să trecem repede, pentru că din urmă veneau cele trei autotunuri rusești pe care le văzusem în Herța. Imediat ce a trecut ultima căruță, când s-au apropiat și blindatele rusești, o explozie infernală s-a produs pe șosea în fața baricadei. Bolovanii și praful ne-au acoperit ultimele căruțe.

Coloana noastră și-a continuat drumul prin Po-

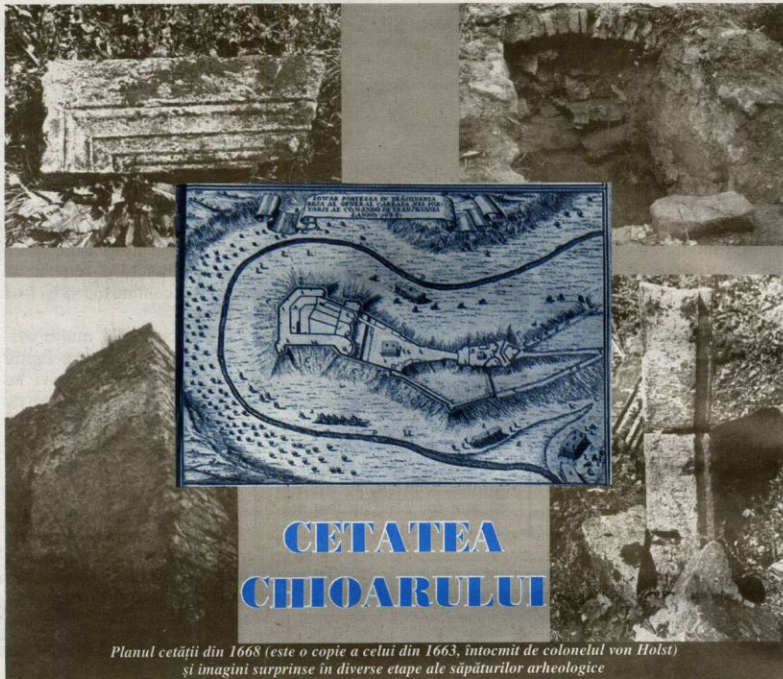
mârta, Ezai, Hișău, Dorohoi, Buhai, Desca, Vântul Câmpului, Talpa-Rogojești, unde s-au regrupat cei ce mai rămăseseră din unitățile retrase. Ne-am continuat drumul spre locul de concentrare de la Talpa-Rogojești, unde au început să apară ofițerii, care îi muștrau pe subofițeri, reproșându-le că au pierdut bagajele, caii, tunurile, armamentul etc. Am văzut un subofițer care i-a răspuns unui colonel: „Sunt acolo de unde dumneavoastră ați fugit și ne-ați lăsat pradă rușilor și comuniștilor.”

Colonelul, înfuriat de răspuns, l-a amenințat pe subofițer că îl va împușca.

Din Talpa Rogojești, noi, copiii, am fost trimiși acasă, în satele ocupate de ruși, iar căruțele și caii s-au predat Regimentului 11 Dorobanți. Părinții noștri nu au fost despăgubiți. ■

Privind peste Prut, la rudele rămase în țară străină

CETATEA CHIOARULUI

Planul cetății din 1668 (este o copie a celui din 1663, întocmit de colonelul von Holst)
și imagini surprinse în diverse etape ale săpăturilor arheologice

SERGIU IOSIPESCU

Sunt patru decenii de când au început săpăturile arheologice de la Cetatea Chioarului din bazinul inferior al Lăpușului. Conduse de Radu Popa și Mircea Zdroba (1968-1969), de semnatarul acestor rânduri și Viorica Ursu (1976-1980), ele au reunit un larg colectiv, din care au făcut parte Dinu Rosetti, arhitect Victoria Avădanei, Larisa Pușcașu, Cristina Anton Manea, Georgeta Iuga, Anca Radu, Mihnea Berindei, Alexandru Nemoianu, Andrei Pippidi, Mihai Bărbulescu, Dumitru Tomoni și alții. Cercetările au adus la lumină numeroase vestigii arheologice – fragmente ceramice, feronerie, monede, bijuterii și, deopotrivă, lespezi și blocuri din piatră lucrată, inscripții etc. –, reînviind sub ochii noștri momente din viața uneia dintre cele mai mari cetăți din Transilvania.

Pustiitoarei invazii mongole (tătare) în Europa Orientală și Centrală din 1236-1242 i-a urmat o perioadă de lentă refacere, în cadrul căreia, în teritoriile lovite de pârjolul călăreților asiatici, au fost înălțate numeroase cetăți din piatră. Până la finele secolului al XIII-lea și voievodul Tran-

silvaniei s-a acoperit treptat cu asemenea fortărețe, între care și cetatea Chioar (de la ungurescul *kővár* cetate de piatră) din partea apuseană a Țării Lăpușului.

Diplome regale

Prima mențiune a Chioarului o întâlnim într-o diplomă

din 21 iunie 1319 a regelui Carol Robert de Anjou (1308-1342) pentru magistrul Desideriu de Elewanth. Între meritele deosebite ale acestuia se enumera și apărarea cetății Chioar („Chewar“) în fața nobililor răzvrățiți împotriva autorității suverane. Magistrul Desideriu, castelanul de

Chioar, fusese asediat de răsculații ce reușiseră să incendieze cetatea. Focul cuprinsese, probabil, părțile superioare din lemn ale fortificației și acțiunea se soldase cu capturarea castelanului de Chioar.

Peste o jumătate de veac, un act de la 1368 atesta un „voievod de Chioar“, semn al dăinuirii și aici a vechii organizări românești. Ea este confirmată de altfel de un document rar de la 1405, în care sunt enumerate 50 de sate românești și opt ungurești. Urbariul (inventarul fiscal) de la 1566 menționează cele 67 de localități ale domeniului Chioarului, dintre care doar două – târgul Berchez și satul Lăpușel – aveau populație ungurească, „celelalte toate sunt românești, împărțite din vechime pe voievodate“ (*ceteri omnes sunt Walachici, Wayvodatus distributi ab antiquo*). Se păstrau la această dată 12 voievodate, diviziuni administrative, fiscale și militare.

Dacă după prima sa mențiune, din 1319, Chioarul mai apare doar tangențial în diplomele angevine, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, soarta cetății se leagă într-un chip surprinzător de ceea ce Nicolae Iorga numea inspirat „a doua libertate românească“, „întemeierea Moldovei“. Eliminarea din viața politică de dincolo de Carpați, din noul ducat al Moldovei, a primei dinastii (urmașii voievodului Sas), prin victoria răzvrătitului Bogdan din Cuhea, a înfrăurit hotărâtor pentru aproape două secole evoluția cetății și a domeniului său.

După un deceniu și jumătate de zadarnice încercări de a restaura o „țară moldovană“

Carol Robert de Anjou (1308-1342), autorul diplomei din 1319

supusă Coroanei Sfântului Ștefan, regele Ungariei a trebuit să accepte situația și să răsplătească credința și jertfele fiilor fostului voievod Sas. La 20 august 1378, regele Ludovic I de Anjou (1342-1382) dăruia lui Balç, voievodul oștenilor români, și lui Drag, comitele Sătmarului și Maramureșului, ca și fratelui lor Ioan cetatea și domeniul Chioarului. O ținuseră și până atunci, dar fără titlu, împreună cu toate satele și drepturile. Și cum nici marele rege Ludovic de Anjou și nici urmașii săi, suverani ai Ungariei, nu au mai putut schimba destinul principatului românesc dintre Carpați și Nistru, Chioarul a constituit una dintre marile posesiuni ale familiei lui Drag.

Și nu a fost singurul domeniu al acestei familii românești credincioasă regelui angevin. Actul din 20 august 1378 amintea posesiunea de către cei trei frați și a districtului

Ardud. La sfârșitul domniei regelui Ludovic de Anjou și mai cu seamă în împrejurările tulburi ale începutului stăpânirii lui Sigismund de Luxemburg în Ungaria (1387-1437), ascensiunea fraților Balç și Drag a continuat. La ei a apelat, probabil, regele Sigismund pentru negocieri sud-carpătice și balcanice. Astfel se poate explica prezența lui Drag la Constantinopol, în vara anului 1391.

Rudă cu Ștefan cel Mare

Sosit în capitala imperială și pentru un pelerinaj, Drag a obținut o carte patriarhală cu pecete, prin care mănăstirea lor părintească, Sfântul Mihail din Perii Maramureșului, devenea stavropighie adică se subordona direct Sfântului Scaun constantinopolitan, iar egumenul ei era exarh al ținuturilor supuse vechii citorii: Sălajul, Ardudul, Ugocea, Beregul, Ciceul, Ungurașul și Bistra. Transpunerea pe hartă a ținuturilor cuprinse în hrisovul patriarhal dă măsura puterii fostei familii voievodale a Moldovei, care-și croise în nord-vestul transilvan o uriașă stăpânire. Ea acoperea o zonă compact românească, de la Carpații nordici, în bazinul superior al Tisei, apoi dincolo de munții Maramureșului, pe Someșul mijlociu, până în partea de nord a masivului Apusenilor (Alpii Transilvaniei), acolo unde primele hărți ale țării indicau „sate românești“ (*villae Olachalae*). Era mai cu seamă o întinsă zonă a legii românești sub protecția imperială patriarhii a Bizanțului.

Dar cartea patriarhală mai are o importanță doar aparent filologică. Numele celor doi frați maramureșeni apar pentru prima dată aici, așa cum își spuneau ei înșiși: Balița și Dragoș, iar nu Balc și Drag, cum consemnau actele ungare. În actul bizantin se află îndreptățirea documentară a numelui de Drăgoșești, familie cunoscută în istoria maghiară ca Drágffi (fiii lui Drag). În mijlocul vastului domeniu al lui Balița și Dragoș cetatea Chioarului era un adevărat centru fortificat al vechii țări românești a Lăpușului. Profitând de înaltele lor dregătorii, frații au izbutit să „abată” spre cetatea lor marele drum de pe valea Someșului, ce făcea legătura între Transilvania și Ungaria superioară. Rolul acesteia devenea astfel deopotrivă economic și strategic, mai cu seamă odată cu începutul, sub dinastia angevină, a exploatărilor sistematice ale aurului și argintului din bazinul Băii Mari.

Situată pe un deal în formă de sa, înconjurată din trei părți de râul Lăpuș, fortificația de la Chioar era o cetate dublă (*arx duplex*), formată din două castele legate printr-un drum de culme străjuit de ziduri de incintă. Deși familia Drăgoșeștilor trecuse printr-un moment de cumpănă, pierzând o vreme, în a doua sa generație, favoarea regelui Sigismund de Luxemburg, ea și-a reluat, în a doua jumătate a

Ludovic I de Anjou (1342-1382) a dăruit cetatea fraților Balc, Drag și Ioan...

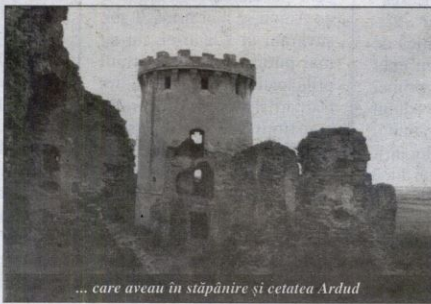
secolului al XV-lea, locul printre acelea ale magnaților țării. Figura dominantă a fost Bartolomeu Drágffi, voievod al Transilvaniei (1493-1499), victorios, împreună cu Pavel Chinezul (*Magazin istoric*, nr. 8/2005), asupra otomanilor la 1495. În toamnă anului 1497, după porunca regelui Ungariei Vladislav al II-lea Jagello (1490-1516), Bartolomeu Drágffi, cu oastea transilvană, trecea munții în Moldova la chemarea lui Ștefan cel Mare, pentru a alunga forțele de invazie polone ale regelui Ioan Albert. Evenimentul este evocat în cunoscutul pasaj al letopisetelor Moldovei despre

ajutorul dat marelui domn de „cuscrul” său, voievodul Ardealului, Birtoc.

Numele, curios, al acestuia din urmă, explicat drept o deformare a lui Bartolomeu, este în realitate adaptarea românească a lui Beltéki-Drágffi, apelativul acestei părți a familiei Drăgoșeștilor care și-a avut reședința preferată la Belțiu (Belték), în ținutul cetății Arduului. Relația dintre voievodul transilvan de origine română și ruda sa, Ștefan cel Mare, a lăsat o amprentă semnificativă și în manuscrisul *Cronicii de la Dubnic*, păstrată la curțile Drăgoșeștilor, sub forma unei interpolări preamărind faptele glorioase ale domnului Moldovei. Aceasta nu este însă singura manifestare „națională” românească a familiei Drágffi. Tot atunci, voievodul Bartolomeu Beltéki-Drágffi stăruia și obținea de la regele Ungariei confirmarea actului patriarhal din 1391: recunoașterea autorității mănăstirii sale părintești, *ortodoxe*, din Perii Maramureșului, asupra tuturor coreligionarilor din nord-vestul transilvan, inclusiv a românilor din districtul Chioarului.

Temniță pentru Petru Cercel

După moartea ultimului dintre Drăgoșeștii de notorietate – Gaspar –, căzut cu steagul în mână, apărându-și regele în lupta cu otomanii de la Mohaci (1526), familia

... care aveau în stăpânire și cetatea Arad

s-a stins cu totul în 1555. Văduva lui Gaspar Drágffy, Ana, căsătorită a treia oară cu Gheorghe Báthory de Șimleu, a transmis cetatea și domeniul ei în această cunoscută familie. Erau vremurile dezagregării regatului medieval al Ungariei și ale războiniceii dispute între Habsburgi și otomani pentru succesiunea acesteia. Interesul pentru stăpânirea cetății Chioarului era cu atât mai mare cu cât ea asigura exploatarea zonei aurifere a Băii Mari. Spre a îndeplini acest rol, cetatea a fost modernizată, construindu-se un prim turn bastionar, al regelui Ioan. Cedată de Gheorghe Báthory imperiilor în 1565, cetatea a fost asediată 13 zile și cucerită, în februarie 1567, de forțele principelui Ioan Sigismund Zapolya. Am descoperit cu încântare că acest firav principe renascentist al Transilvaniei a ținut ca asediul, sculptat în piatră, să-i orneze sarcofagul din catedrala de la Alba Iulia.

Sub noua dinastie, Báthory, ajunsă în 1571 la căma principatului Transilvaniei, cetatea Chioarului și-a păstrat importanța, fiind socotită „cea mai puternică” din țară. Era deopotrivă și o închisoare de „maximă securitate”, unde, la ordinul Porții avea să fie deținut (1585) fugarul principe al Țării Românești, nefericitul Petru Cerceș. A izbutit totuși să evadeze, spre a-și mai încerca, încă o

Sigismund Báthory a folosit Chioarul ca punct de rezistență și refugiu în timpul conflictului cu Imperiul Otoman din anii 1593-1594

dată, norocul în Occident, pierind, apoi, la Istanbul.

Principele transilvan Sigismund Bathory (1581-1597; 1598-1599; 1601-1602) a folosit Chioarul ca punct de rezistență și refugiu în declanșarea acțiunii sale antiotomane în anii 1593-1594. Astfel, cetatea a devenit una dintre piesele forte ale Războiului de 13 ani (1593-1606), în care s-au confruntat Sfântul Imperiu Romano-German, aliații acestuia între care Moldova, Transilvania și

Țara Românească și Imperiul Otoman.

După victoria obținută de Mihai Viteazul la Șelimbăr (28 octombrie 1599) și intrarea sa în Alba Iulia, cetatea Chioarului, ca și celelalte cetăți transilvane, s-a supus de bunăvoie. Mihai a creat un comandament al cetăților Chioar și Gherla încredințat lui aga Lecca. În anii următori Chioarul a rămas centrul rezistenței habsburgice în nordul transilvan, dar și una dintre cetățile revendicate la Curtea de la Praga, ca loc de refugiu, de Radu Șerban, urmașul lui Mihai Viteazul. Abia în 1605 principele Ștefan Bocskay a izbutit să ocupe Chioarul, profitând de slăbirea garnizoanei acesteia (32 de soldați germani și 150 de băimăreni). În 1613, imperiarii au recuparat cetatea, dar prin tratatul de pace de la Tirnavia (1615) a fost redată principelui Gabriel Bethlen (1613-1629). Acesta s-a grăbit să o refacă și, totodată, să-și asigure credința locuitorilor ținutului. În actul de reînnoire a privilegiilor românilor chioareni, principele Bethlen constata: „au fost de la început

în ținutul Chioarului mai curând boieri din aceia făcuți nemeși în fiecare sat, care se numesc și voievozi [...]; au privilegiu de libertate nu numai de la domnul țării sau de la domnia de pământ, ci și de la regii și principii vechi, având și îndatorirea de a sluji la cetate”.

Sub Gabriel Bethlen și cei doi prin-

După bătălia de la Șelimbăr (28 octombrie 1599), Chioarul s-a supus de bună voie lui Mihai Viteazul

cipi Gheorghe Rákóczi, vreme de aproape jumătate de secol, cetatea a trecut printr-o etapă de evoluție pașnică. Abia o dată cu declanșarea războiului Porții împotriva celor trei Principate române, în 1657, cetatea Chioarului a revenit în vâltoarea luptelor. La chemarea principelui antiotoman Ioan Kemeny, imperiului au trimis pe vestitul general Montecuccolli, care instalează aici o garnizoană spre a-și asigura liniile de comunicații cu Ungaria Superioară habsburgică. Ocupația imperială s-a menținut până în 1663, de atunci datând și singurul plan al

In 1657, generalul imperial Montecuccolli a instalat o garnizoană în cetatea Chioar

fortificației, aparținând colonelului von Holst.

Dezafectată din ordin

Sub domnia miluită de Sublima Poartă a principelui Mihail Apafi (1661-1690), Chioarul și domeniul său au intrat în patrimoniul puternicului cancelar Mihail Teleki descendentul unei familii românești din ținutul Oradiei Mari. După asediul Vienei (1683), terminat prin derută marii armate otomane, Mihail Teleki s-a arătat nestrămutat partizanul Casei de Habsburg, reconquista imperială desfășurându-se cu relativă ușurință și peste pământul principatului Transilvaniei. Cetatea Chioarului a fost printre

TRISTEȚILE MUZEI CLIO

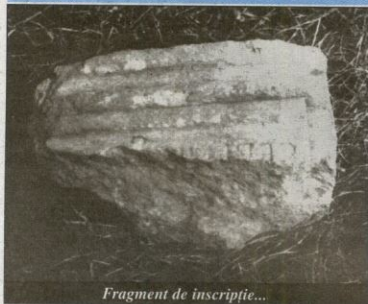
În cursul celor șapte campanii de săpături arheologice de la Chioar din molozul amestecat cu țărână au apărut arme și unelte, vase de bucătărie și din cele scumpe, cupe de cleștar, *polturile* – monedele bătute de principele răzvrătirii, Francisc al II-lea Rákóczi –, alături de banii de argint ai împăratului dușman, Leopold I, tipare de gloanțe și de bijuterii, ghiulele și proiectile pentru flinte și pistoale etc.

Întâia dată am pătruns într-un nivel din prima jumătate a secolului al XVII-lea, în vremurile lui Gheorghe I și al II-lea Rákóczi și ale lui Gabriel Bethlen. Nu numai monedele

lor sau însemnul de minier de la 1613 s-au aflat în acest strat arheologic; ci și masiva lespede cu stema lui Gheorghe al II-lea Rákóczi și milesimul 1657, căzută de deasupra porții castelului mic al cetății. Se mai adaugă o altă lespede cu menționarea căpitanilor fortăreței de la 1624, găsită în preajma porții curții centrale a cetății, și tot aici splendidele cabluri smălțuite cu stema și anii 1616, 1618 ai refacerii din timpul domniei lui Gabriel Bethlen.

Cu câtă emoție am pătruns, pe măsura evacuării molozului, pe culoarul boltit al scării ce urca odinioară în donjonul cetății: pe tencuiala încă păstrată se mai zăreau inscripții și chiar desene cu figuri ale oștenilor din timpul lui Mihai Viteazul. Fragmente de spade, ghiulele, gloanțe, bolturi de arbaletă aminteau timpul eroic al Unirii de la 1600.

Alte săpături în castelul mare aveau să pună în evidență un frumos ancadrament de fereastră cu Anul Domnului 1500, iar pe podeaua catului de jos al turnului porții centrale aflam moneda de argint a regelui polon Alexandru Jagello, fratele și urmașul la tron al nefericitului Ioan Albert. Coboram; astfel, în ultima etapă de stăpânire la Chioar a Drăgoșeștilor.

Fragment de inscripție...

primele ocupate în toamna lui 1685 de forțele prințului Carol de Lorena. Dar chiar și după ce Transilvania intrase efectiv, dacă nu de drept, între statele Sfântului Imperiu Romano-German, familia Teleki a păstrat stăpânirea Chioarului și a domeniului ei. Era și recunoașterea jertfei cancelarului Mihail Teleki, căzut în bătălia de la Zărnești (1690) alături de imperiali.

Fiul său, Mihail Teleki cel Tânăr, după ce a rezistat la început marii ridicări transilvane și ungare antihabsburgice, a predat cetatea, în 1703, prințului Francisc al II-lea Rákóczi, devenind

Printre altele, săpăturile au scos la iveală și monede de argint din vremea împăratului Leopold I

una dintre bazele de acțiune ale *curușilor* (Magazin istoric, nr. 6/2007), până ce pacea de la Satu Mare (1711) a readus principatul pe făgașul habsburgic. Pentru cetatea Chioarului acesta avea să fie sfârșitul. Comandantul militar al Transilvaniei, mareșalul conte de Bussy-Rabutin, a ordonat dezafectarea ei. Sfârșitul i-a fost desăvârșit de incendiul pus de tătari în ultimul lor raid transilvan din 1717-1718. Drumul mare și târgul s-au mutat, iar pădurea a cuprins tot mai strâns ruinele, răsturnând zidurile mai slabe, acoperindu-le pe cele care mai rezistau. ■

Săpăturile arheologice din anii 1976-1980, împreună cu cercetările în biblioteci și arhive au contribuit la lămurirea parametrilor fortificației și funcționarea ei în secolele XVI-XVIII. Chioarul receptase o parte dintre inovațiile artei și științei fortificațiilor acelor secole, a Renașterii târzii, fapt vizibil atât în apariția bastioanelor, cât și a decorației ancadramentelor în piatră ale ușilor și ferestrelor. Inventarul de la 1692 al fortăreței atesta și caracterul de reședință seniorială pe care Chioarul lăsa să-l aibă acum, în al XVII-lea veac.

Mai adânc, sub vestigiile secolelor XVI-XVIII, o întreagă istorie medievală aștepta să fie investigată. Ea este esențială pentru lămurirea începuturilor organizării militare a unei străvechi țări românești și, de fapt, a dănuirii noastre pe acele meleaguri. Continuarea cercetărilor ar fi putut duce însă la prăbușirea fragilelor vestigii deja descoperite: ziduri, bolți. Am reușit, cu ajutorul lui Radu Popa, să obțin sprijinul regretatului Vasile Drăguț, pe atunci conducătorul Direcției Patrimoniului Cultural Național, și s-a putut lansa un program de restaurare. Refacerea turnului porții centrale a fost prima și, din nefericire, singura înfăptuire. Samavolnica desființare a Direcției în 1977 a frânt această inițiativă, condamnând la distrugere vestigiile arheologice ale fortificațiilor de pe râul Lăpuș.

În trecere pe la Chioar, în vara anului 1994, am aflat zidurile surpate cu tractorul, pentru ca zdravăna cărmidă, bine arsă, a cetății să fie folosită la alte construcții actuale, din sat.

În 1994 Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, abia constituită, a fost desființată tot atât de abuziv ca și în 1977. Nici până astăzi programul de restaurare de la Chioar nu a fost reluat. O reacție cât mai grabnică se impune. Este de datoria noastră, a tuturor prietenilor cetății Chioarului, să ne reunim forțele pentru renașterea unuia dintre monumentele istorice reprezentative ale Patrimoniului României, ale românității transilvane. ■

S.I.

... și imaginea cetății sculptată pe sarcofagul lui Ioan Sigismund Zapolya din catedrala de la Alba Iulia

MONUMENTUL „AVÂNTUL ȚĂRII“

Dr. CĂTĂLIN FUDULU

Majoritatea celor care trec prin piața bucureșteană Valter Mărăcineanu, aflată lângă Grădina Cismigiu, este convinsă că monumentul amplasat în scuar este dedicat eroilor din Războiul de Independență (făcând o analogie cu numele pieței). Cei care au cunoștințe despre istoria uniformelor, privind la echipamentul de luptă al militarului, se gândesc la Primul Război Mondial.

Adevărul este altul, iar inscripția de pe latura frontală – Avântul Țării – nu lămurește deloc cui este închinat monumentul.

La 16/29 iunie 1913, Bulgaria a atacat Grecia și Serbia (aliații săi din primul război balcanic), nemulțumită de modul cum fusese împărțită Macedonia (*Magazin istoric*, nr. 5/2008). În scurt timp, în cel de al doilea război balcanic s-au implicat România (armata română a trecut Dunărea și a înaintat spre Sofia, ocupând patru județe bulgare) și Imperiul Otoman (a recapat fostele sale teritorii din Tracia, inclusiv Adrianopolul).

Conflictul s-a încheiat cu Pacea de la București (28 iulie/10 august 1913). Bulgaria a pierdut teritoriile obținute în primul război balcanic, sudul Dobrogei, o parte din Macedonia, Tracia și coasta egeeană, cu excepția portului De-deagaci.

Veteranii români ai războiului din 1913 au dorit să realizeze un monument care să amintească generațiilor viitoare de campania la care au participat. La 12 iunie 1925, colonelul Victor F. Radovici, președintele Comitetului de inițiativă pentru ridicarea monumentului *Avântul Țării*, a anunțat că opera comemorativă avea să fie dezvelită la 22 iunie 1925. La eveniment și-au anunțat participarea și membri ai Curții Regale a României.

Monumentul, realizat de sculptorul Emil W. Becker și arhitectul Arghir Culina (numele autorilor sunt inscripționate pe partea din față și, respectiv, spate a soclului), a fost amplasat la vremea respectivă în Calea Griviței, la intersecția acestuia cu străzile

Theodor Aman (ex-Soarelui) și general Anghelescu (ex-Sculpturii), în fața clădirii în care își avea sediul Școala de Artilerie, Geniu și Marină. El înfățișează un soldat în poziție de luptă, secondat de o femeie ce reprezintă România, care ține în mână un stindard. La picioarele soldatului a fost fixat un vultur din bronz, gata să-și ia zborul, simbolizând imaginea „avântului la luptă”. Pe soclul operei comemorative, înalt de 5 m, s-au fixat trei plachete din bronz, care prezentau trecerea Dunării în 1913, trasarea granițelor Cadrilaterului și medalia Avântului Tării.

Potrivit colonelului Radovici, monumentul a costat 158.678 lei, bronzul fiind donat de Ministerul Industriei și Comerțului. La data dezvelirii sale, valoarea i-a fost estimată la 3.500.000 de lei. Un alt aspect interesant este că autorii au refuzat să fie recompensați din punct de vedere financiar.

Garda care a acordat onorul a fost așezată pe trotuarul de vizavi de monument. Era compusă dintr-o companie din cadrul Regimentului 9 Vânători de Gardă „Alexandru al II-lea al Iugoslaviei”. În apropierea monumentului s-a improvisat un altar, unde P.S. arhimandrit Iuliu Scriban, asistat de preotul bisericii Brutari, a oficiat, începând cu ora 11.00, un serviciu religios. Au participat, printre alții, generalul Al. Munteanu, secretarul general al Ministerului de Război, generalul C. Boboc, comandantul Pieței București, generalul Constantin Coandă, dr. Emil Costinescu, primarul Capitalei, D.P. Niculescu-Ritz, generalul Ion Manolescu, generalul Popișteanu și maiorul V. Kiru.

Până la ora 12.00 au ținut discursuri arhimandritul I. Scriban, colonelul Radovici, generalul Munteanu, primarul E. Costinescu și un căpitan, invalid de război, din Basarabia. Arhimandritul Scriban s-a referit la eroii care au murit în Războiul de Independență (1877-1878), al doilea război balcanic (1913) și Primul Război Mondial (1916-1918), precizând că aceștia „și-au jertfit viața pe altarul Patriei” și că, grație jertfei lor, s-a putut realiza idealul național. Colonelul Radovici a evocat campania din 1913 și a mulțumit „tuturor acelor care au contribuit la înfăptuirea acestei opere”. La final, el a încredințat monumentul primarului Capitalei. Generalul Al. Munteanu a mulțumit, în numele Ministerului de Război, Comitetului de inițiativă, menționând că la chemarea regelui Carol I, în 1913, toată suflarea românească a răspuns cu avânt, „făcând să răsunec ecurile triumfătoare pe meleagurile dintre Carpați și Balcani”. Primarul E. Costinescu a luat în primire monumentul, mulțumind membrilor Comitetului de inițiativă „pentru această glorioasă podoabă a Capitalei”.

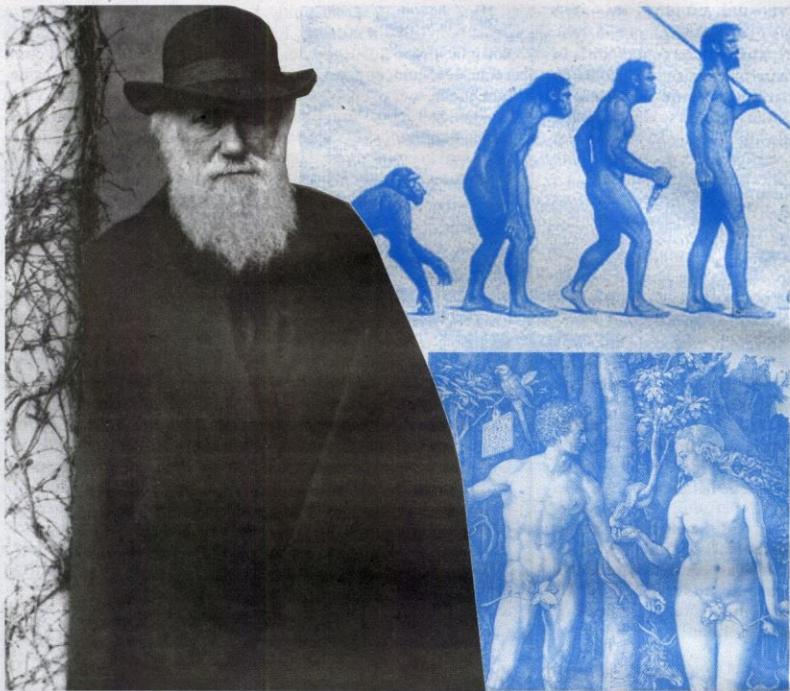
Dintre toți cei care au ținut discursuri, generalul Al. Munteanu a fost singurul care a precizat că „mulți dintre ostașii noștri au căzut jertfă bolilor nemiloase, de dincolo de Dunăre”. Este vorba despre holeră, care a răpus cel puțin 1.600 de militari

români în Bulgaria. În baza cap. I, art. 2. (1) din Legea 379/2003, modificată și completată, aceștia sunt considerați eroi, având în vedere că au decedat în timpul și din cauza unui conflict armat, îndeplinind un serviciu comandat. În acest context, ar fi mult mai nimerit să se spună că monumentul este dedicat eroilor Campaniei din 1913, și nu avântului cu care a răspuns populația.

Opera comemorativă, mutată în Piața Valter Mărăceanu la o dată pe care nu o cunoaștem, este inclusă în *Lista Monumentelor Istorice*, din 2004, la poziția nr. 2.342, având codul B-III-m-B-20013. De pe soclu lipsesc însă cele trei plăci din bronz. Le va reface oare cineva, pentru a reda bucureștenilor monumentul așa cum a fost conceput? ■

Generalul Coandă și colonelul Christescu, experți militari ai delegației române la Conferința de pace de la București, 1913

CHARLES DARWIN SAVANTUL CONTESTAT

CAMELIA PANTAZI TUDOR

Începând cu acest an școlar, elevii din clasele terminale de liceu nu mai studiază teoria darwinistă despre evoluția omului. În noile manuale de clasa a XII-a, capitolul final, Evoluționism, a fost înlocuit cu unul denumit Ecologia umană; respectiv, în cel tipărit la Editura Corint, capitolul Diversitatea genetică umană – genetica raselor umane conține doar câteva informații generale despre originea și evoluția omului pe pământ.

Deși ordinul a fost semnat în decembrie 2006, el a intrat în vigoare abia anul acesta, stârnind comentarii și luări de poziții. Au fost voci care au cerut reintroducerea teoriei evoluționiste în manuale, acuzând că, astfel, sunt încălcate drepturile elevilor la cunoaștere. Altele susțin că teoria lui Darwin este, oricum, depășită; se poate deci renunța la ea. Și asta în apropierea datei la care oamenii de știință se pregătesc să aniverseze, la 12 februarie 2009, 200 de ani de la nașterea creatorului teoriei evoluționiste.

Un studiu guvernamental de la sfârșitul lui 2007 a arătat că doar 14% dintre elevii români, din clasele VII-XII, consideră că omul se trage din maimuță. Pentru cei mai mulți, Adam și Eva sunt cei mai cunoscuți... strămoși!

Biroul lui Charles Darwin

Charles Darwin a absolvit teologia, la Christs College, în cadrul Universității Cambridge, și urma să devină pastor al Bisericii Anglicane. Pasiunea lui pentru botanică și biologie și, poate, influența genetică a bunicului, Erasmus Darwin (1713-1802), unul dintre cei mai importanți intelectuali ai secolului său, au concurat la descoperirile ce au avut ca rezultat teoria evoluției, îndrăzneală și controversată. Acea pasiune a pus stăpânire pe gândurile și inima sa la o vârstă fragedă. Declanșatoare au fost două cărți vechi, primite de la tată, ce aveau ca subiect insectele, pământul, pietrele și mineralele. În acel moment, Robert Darwin (1766-1848) nu știa că lucrările nu vor rămâne doar niște pagini citite de fiul lui pentru o delectare de moment, ci vor deveni izvorul unei teorii ce a revoluționat știința.

Tatăl nu avea o părere prea bună despre modul în care Charles își petrecea timpul, în căutarea unor insecte,

încântat de tot ceea ce îi oferea natura și mai puțin de cursurile școlilor pe care le-a urmat. Dezamăgit, tatăl i-ar fi spus fiului: „O să faci de râs întreaga familie și pe tine însuși.” Mai mult ca sigur că acele cuvinte au rămas adânc întipărite în mintea și inima tânărului.

Un viitor pastor la bord

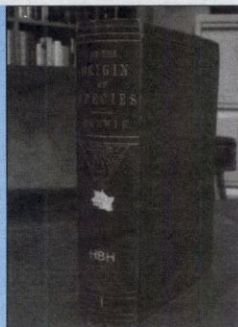
Putem să ne imaginăm cât de fericit s-a simțit în clipa în care, printr-un joc al hazard-

dului, a primit oferta de a pleca în călătorie pe nava britanică „Beagle”. Ce zăbucium a trăit, până a reușit să obțină acordul părintesc. Se ivise nesperata ocazie de a aprofunda cunoștințele de geologie și zoologie, de a strânge noi specimene, necunoscute. Înainte de a-și întemeia o familie, în calitate de preot vicar de provincie, dorința sa era tocmai de a întreprinde o asemenea călătorie. Își dorea ca tatăl să fie mândru de el, la întoarcere, uimit de speciile rare aduse, să uite, pentru totdeauna, acele cuvinte pe care el însuși nu și le putea șterge din memorie.

Astfel că, la vârsta de 22 de ani, în decembrie 1831, Darwin a pășit pe „Beagle”. Înghesuit într-o cabină minuscule și cu foarte puține lucruri personale, pleca fericit și însetat de cunoaștere.

În decursul celor cinci ani, cât a durat călătoria, a văzut multe minuni ale naturii, a descoperit un mare număr de fosile și a observat o sumedenie de specii de animale și de plante. Dormind pe saltele de paie, în cântecul greierilor, trezit dimineața de mai-

De cele mai multe ori, celei mai cunoscute opere a lui Darwin i se atribuie un titlu greșit, Originea speciilor, după cum sublinia, pentru cititorii publicației britanice The Guardian, John van Wyke, istoric al științei la Universitatea Cambridge; varianta corectă este Asupra originii speciilor.

muștele gălăgioase și papagalii colorați, trecând printre orhidee, licheni și liane, minunându-se de păsările cântătoare, Darwin a fost copleșit de măreția naturii. Și-a făcut însemnări detaliate, ce au stat la baza lucrărilor ulterioare și a bogăției de dovezi, prin care și-a justificat teoria.

Insulele Galapagos i-au oferit un material biologic surprinzător și incitant. A studiat cintezele, provenite din două insule, și a observat că au ciocurile diferite, din punctul de vedere al formei. Broaștele țestoase, aflate pe diverse insule, aveau atât carapace, cât și gâturi și picioare de lungimi diferite. Darwin s-a întrebat de ce există asemenea deosebiri, de ce există animale similare, dar în locuri foarte diferite, de ce fosilele animale găsite în Galapagos nu sunt identice cu formele vii existente acolo.

El se confrunta cu un alt adevăr decât cel învățat la colegiul teologic! Treptat a negat teoria creaționistă, susținând, cu tărie, în pofida tuturor opiniilor și discuțiilor inflăcărâte ale timpului, pe cea evoluționistă, pe calea selecției naturale.

În Marea Britanie s-a lansat site-ul www.darwin.rcuk.ac.uk, dedicat celor dornici să dezbată importanța moștenirii lăsate de

Charles Darwin. Pentru bicentenarul de anul viitor, unii dintre cei mai importanți artiști britanici vor încerca să ilustreze un tavan comemorativ, găzduit de Muzeul de Istorie Naturală din Londra. S-a instituit și cu un concurs cu premii în valoare de 1.000 de lire sterline, pentru cel mai bun eseu al unui student în domeniul științei sau religiei.

Imboldul Alfred Russel Wallace

Călătoria cu vasul „Beagle” i-a schimbat definitiv viața. Odată reîntors, s-a dedicat cercetărilor științifice, îmbrățișând cariera de naturalist. Concluzia lui a fost aceea că plantele și animalele ce supraviețuiesc trebuie să fie mai bine dotate decât cele care nu

rezistă. Cel mai rapid și mai deștept va învinge și va trăi mai mult, iar caracteristicile sale vor fi transmise urmașilor. Știința geneticii nu exista, dar Darwin a presupus că anumite calități esențiale ale celui care supraviețuiește se transmit, cumva, în celulele sale de reproducere. În lupta pentru existență, speciile se adaptează și evoluează, împreună cu mediul înconjurător. În evoluție, speciile se transformă în altele, în funcție de diverse criterii. Specia are capacitatea de a se separa și a se diviza în alte subspecii, caracteristică generată de unele evoluții geografice sau fizice, ce pot crea chiar și bariere între membrii aceleiași specii. Mai pot exista cazuri în care grupuri de indivizi dintr-o anumită specie ajung în zone noi, în căutarea de surse de hrană sau mediu de reproducere. Ele determină un anumit grad de izolare, ce va

Corabia „Beagle”

Dacă Biserica Anglicană a stabilit că selecția naturală nu împiedică credința, Biserica Catolică a dovedit o atitudine oscilantă. Conciliul de la Vatican din 1869-1870 i-a exclus dintre creștini pe cei care îl negau pe Dumnezeu în postura de creator al tuturor lucrurilor. Sub Papa Pius al X-lea, în 1909, Comisia Pontificală Biblică a decretat că „creația specială” se aplica doar omului, nu și celorlalte specii. În 1996, Ioan Paul al II-lea declara chiar că teoriile lui Darwin reprezintă mai mult decât niște simple ipoteze. Succesorul său, Benedict al XVI-lea, chiar în predica de inaugurare a pontificatului, declara că oamenii „nu sunt rezultatele accidentale, fără sens, ale evoluției”. Însă anul trecut, Papa a dat semne de schimbare, nuanțând: „credința singură” nu poate explica „întregul tablou”; „teoria evoluției nu este completă și dovedită științific” (The Times).

conduce la un model genetic diferit de cel inițial. Darwin a emis ipoteza conform căreia toate animalele au un strămoș comun și și-a numit teoria selecție naturală sau supraviețuirea celui mai bine adaptat.

Poate din modestie, poate din prudență sau din teama izbucnirii unei controverse, de altfel inevitabile, Darwin nu a vrut să publice manuscrisul decât postum, dând instrucțiuni foarte clare soției în acest sens. Apariția unor scrieri și idei similare, ale naturalistului Alfred Russel Wallace (1823-1913), l-a determinat să-și publice cartea *Originea speciilor pe calea selecției naturale sau păstrarea raselor favorizate în lupta pentru existență*, la 24 noiembrie

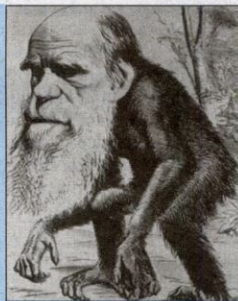
1859. Ea a produs un adevărat cutremur în lumea oamenilor de știință și teologilor, dar și a cititorilor obișnuiți. Foarte mulți l-au criticat, iar unii

l-au și atacat, încercând să-l discrediteze.

Contraversele s-au datorat, în principal, credinței religioase. Presupunând că evoluția ar fi adevărată, creația divină devenea falsă. În *Originea speciilor*, Darwin nu a abordat evoluția omului, ci a transmis posibilitatea aplicării teoriei și în acel domeniu. Abia în anul 1871 a publicat *Descendența omului și selecția sexuală*. Mărturisirea că unicul scop al lucrării a fost să se determine, în primul rând, dacă și omul, ca oricare altă specie, descinde dintr-o formă preexistentă; în al doilea rând, modul în care s-a dezvoltat el; iar, în al treilea rând, valoarea deosebirilor între așa-numitele rase umane. Lucrearea, de o îndrăzneală ieșită din comun, a produs un scandal uriaș, în condițiile în care oamenii credeau numai în existența de natură divină a omului. Părerile omului de știință erau considerate o erezie.

Remarcabil este faptul că Darwin nu cunoștea teoria

Paleontologul american Kevin Padian, președintele grupului de control ce supraveghează controversele iscate de teoriile evoluționiste în școli, citat de San Francisco Chronicle, a declarat că Darwin „a fost invocat drept demonul care poartă vina pentru o varietate de rele ale societății”, de la nașterea ateismului, la cea a nazismului, a avortului sau chiar a homosexualității!

În anii '90 ai secolului trecut a apărut așa-numita teorie a designului inteligent, o variantă... soft a creaționismului, potrivit căreia o instanță supremă ghidează întreaga viață. Teoria a fost susținută, cu predilecție, de oameni de știință veniți din sânul diverselor confesiuni neoprotestante. Adepții au mers, în 2005, până la Curtea Federală, pentru a impune predarea teoriei în sistemul școlar. După o amplă dezbateră, concluzia a fost, totuși, că respectiva teorie nu întrunește caracterul științific, ca atare, neputând fi predată la orele de biologie.

Pentru noi, europenii, conflictul ni s-a părut, mult timp, prea îndepărtat și pur american! Recent, potrivit informațiilor prezentate de Associated Press, și în unele state europene, precum Italia, Germania, Polonia sau Marea Britanie, a apărut disputa evoluție-creație. În octombrie 2007, Consiliul Europei a condamnat toate încercările de introducere a creaționismului în școli.

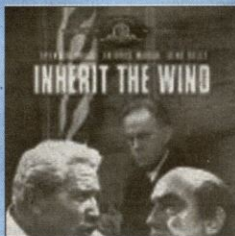
ce explica originea vieții și capacitatea organismelor de a se reproduce. Gregor Mendel atribuia ereditatea unor „factori ereditari”. În secolul al XX-lea, Francis Crick (1916-2004) și James Watson (n. 1928) au definit gena, câștigându-și dreptul de a fi alături de Darwin și Mendel.

Moștenirea lui Charles Darwin pentru secolul al XX-lea, dar și pentru secolele următoare, înseamnă și întrebări, care își așteaptă răspunsul. Este sau nu corectă teoria lui evoluționistă? Care este originea omului? Au trecut mulți ani, societatea umană a progresat, cercetările științifice s-au diversificat și, totuși, cunoaștem oare, în întregime, adevărul? Omenirea nu a fost în măsură să găsească explicații definitive asupra originii omului. Darwin a dat una și a avut curajul să înfrunte o lume întreagă. Cine, după el, a mai făcut-o cu atâta convingere?! Cine, după el, a mai dezvoltat o teorie cu un asemenea impact asupra științelor? ■

genetică. Deși Gregor Mendel (1822-1884), cel care a pus piatra de temelie a științei moderne a geneticii, i-a fost contemporan, opera sa a fost ignorată până în anul 1900. Ca urmare, răspunsurile au venit mai târziu, după apariția geneticii, a studiului eredității și evoluției, prin molecula de ADN. Descoperirea structurii ADN-ului a constituit încheierea cercului inițiat de sugestia lui Darwin, făcută cu aproape un secol în urmă.

Charles Darwin a făcut primul pas către înțelegerea mecanismului intern fundamental

Creaționiștii, cei care consideră că lumea a fost creată de Dumnezeu în șase zile, au fost critici cei mai aprigi ai teoriei evoluționiste. Disputa cea mai cunoscută dintre Geneză și evoluție a început acum 83 de ani, cu faimosul „proces al maimuțelor”, în urma căruia a fost adoptată o lege ce interzicea predarea, în orice instituție de învățământ finanțată de stat din Tennessee, a oricărei teorii ce nega creația divină a omului.

Invitație în lumea arhivelor

Imagini din Luxemburg (stânga) și Sibiu

FONDURI ARHIVISTICE SIBIENE

Prof. REMUS IOAN IACOB
Colegiul Agricol „D.P. Baracianu”

Anul trecut, Sibiul și orașul Luxembourg au fost capitale culturale europene. Nu întâmplător împreună, pentru că, în urmă cu peste 900 de ani, din zona Luxembourgului au pornit coloniștii germani care s-au așezat în Transilvania, fiind apoi cunoscuți sub numele de sași. Denumirea germană a Sibiului, Hermannstadt, vine de la un întemeietor mai curând mitic. În vremea regalității maghiare, a Principatului autonom al Transilvaniei, ca și a stăpânirii austriece, orașul a cunoscut o permanentă prosperitate.

Străjuiau această prosperitate și zidurile cetății Sibiului, care a mai fost numită, după culoarea cărămizilor din care erau construite, și „Cetatea Roșie”. O mică parte dintre aceste ziduri mai există încă și astăzi, câteva turnuri și bastioane, cel mai spectaculos fiind bastionul Haller.

Administrația austriacă, riguroasă, ne-a lăsat fonduri artistice bogate, la care s-au adăugat cele create după 1918 de administrația românească. În rândurile ce urmează, propunem cititorilor și celor interesați de studierea trecutului „Cibiniului” câteva dosare, ilustrative pentru diversitatea de probleme, dar și pentru bogăția vieții locuitorilor acestui oraș. Ele provin din Arhivele naționale, Direcția județeană Sibiu, Fond Primăria municipiului Sibiu inventar 1871-1949, nr. 222. Ca sursă bibliografică în continuare vom menționa indicele alfabetic și numeric din dosarul nr. 222

Intrăsătură caracteristică a sibiienilor a fost solidaritatea umană. O regăsim pe la 1882, de când în arhivele sibiene s-a păstrat un Raport asupra inundațiilor catastrofale din Porcești (astăzi comuna Turnu Roșu, în lunca Oltului), dar și mărturia unor colecte pentru ajutorarea sinistratilor (B13).

S-au păstrat și Adeverințe ale autorităților locale din comuna Rășinari, care arată că oierii de acolo taie în tot cursul anului oiile (1889; B 49), dar și o corespondență oficială privind dreptul locuitorilor din comuna Poplaca de a

confectiona și comercializa opinci (1869-1878; C 7).

Nu întotdeauna relațiile cu hinterlandul erau caracterizate de armonie. S-a păstrat un Protocol, din 1888, al grădinarilor din Sibiu împotriva concurenței grădinarilor bulgari din Bungard (B 15). În arhivele sibiene există o cerere, din 1882, provenind de la Csaklai Fülöp Sandor, de a i se acorda autorizația de a preda croitoria de dame (A 13), o cerere, din 1879, a comerciantului Paul Neudwich de a i se elibera permis pentru importul de orez (C

Piața Mare din Sibiu la începutul secolului trecut...

24) și cererea lui Hans Zimmermann, datând din 1920, pentru aprobarea deschiderii unei școli de șoferi (E 22).

Ni s-au păstrat și Instrucțiuni, care acoperă perioada 1878-1917, privind combaterea dăunătorilor agricoli (B 17) și Instrucțiuni, din perioada 1881-1948, privind sacrificarea vitelor și modul cum se făcea inspecția cărnii (B 48). Aceste preocupări se datorează bunei organizări și stricteții statului austro-ungar. Între anii 1899-1902, a fost nevoie de o întreagă corespondență, pentru păstrarea denumirii Hermannstadt pentru Sibiu (M 17).

Pentru locuitorii români ai Sibiului, apăsarea regimului dualist, austro-ungar, creat în 1867, rezultă din corespondența dintre anii 1886-1890 privind manualele recomandate și cele interzise (E 6) și cea din 1895, privind interzicerea unor publicații românești (F 35). Se pot adăuga petițiile Comitetului parohial ortodox din Sibiu, semnate de Jacob Bologa, președinte, pentru acordarea unor ajutoare în bani și lemn pentru extinderea școlii primare, din 1880 (D10).

Tot în arhivele Primăriei sibiene există apeluri, din perioada 1881-1928, pentru subscrisarea unor sume de bani în scopul ridicării unor monumente, precum cel al celor 13 honvezi de la Arad (F 54), dar și o circulară, din 1895, privind interzicerea colectelor pentru ridicarea monumentului lui Avram Iancu (F 55).

În 1910, a fost nevoie de o aprobare a Ministerului de Interne ungar pentru ca fotografii sibiene Emil Fischer, decorat de regele României Carol I cu „Coroana României”, să aibă dreptul să poarte decorația (F 65).

Legat tot de acest aspect, în arhivele Primăriei sibiene există un Ordin, din 1902, al comitetului orașului care interzicea tineretului român să arboreze steaguri românești sau alte însemne, în locuri publice sau cu prilejul unor întruniri.

Se păstrează și corespondența privind stabilirea și încasarea cauțiunii de la ziarele românești *Tribuna* și *Foaia Poporului*; amenzi impuse pentru delict de presă în perioada 1892-1904, care au început deci din 1892, de la Memorandumul românilor (L 1).

În arhivele Primăriei mai pot fi găsite adrese și liste, din perioada 1879-1897, ale elevilor care absentează nemotivat și sunt pedepsiți cu amenzi (E 3), dar și informări, corespondență, rapoarte privind salarizarea, transferările, actele de indisciplină ale cadrelor didactice (referitoare tot la mișcarea de rezistență a românilor la politica de maghiarizare), scutiri de armată (1879-1897; 1908; E 8).

Corespondența, din 1888, privind dreptul medicilor particulari de a face injecții, dar și obligativitatea raportării acestora (H 17), precum și Instrucțiunile pentru evitarea unor medicamente false, tot din 1888, țin de preocupările Primăriei pentru sănătatea concitașinilor (H 22).

Documentele din anii 1892-1898, privitoare la muzeul de științe naturale (F 46), ne indică faptul că Muzeul Brukenthal, deschis publicului din 1817, nu era singular. De altfel, el va fi completat, în 1905, de Muzeul Asociațiunii (ASTRA). Iar biblioteca Muzeului Brukenthal, care deține numeroase incunabule, va fi completată de Biblioteca ASTRA (*Magazin istoric*, nr. 1/2002, 4/2003).

O petiție, din 1919, privind cedarea Sălii teatrului în scopul tinerii, de către prof. Eugène de Gyn, a unei „ședințe psihice, cu experiențe de telepatie, sugestii și hipnotism” (H 30) ne indică faptul că Sibiul avea un teatru.

Bucuria românilor după realizarea Marii Uniri din 1918 a fost imensă. În arhive există un Ordin circular, din 1923, al Ministerului de Interne privind difuzarea, în scopuri educative, a filmului *Istoria neamului românesc*, regizat de N. Drăghicescu (F 8).

Referatul din 1932, privind introducerea gazului metan la Sibiu (U 124), este un exemplu de interes al edililor, în condițiile în care Sibiul este al treilea oraș din Imperiul Austro-Ungar în care s-a introdus iluminatul electric și al doilea unde a circulat tramvaiul electric.

Tot interesul pentru concetățeni îl indică și publicațiile, din 1891, privind obligativitatea păstrării curățeniei orașului (U 129), dispozițiile, regulamentele, statutele privind serviciul de salubritate din 1910, întinse pe 50

pagini (U 128), precum și corespondențele, prospectele, ce acoperă perioada 1894-1940, privind procurarea unor utilaje pentru curățenia și stropitul străzilor (U 130).

Există în arhivele Primăriei Sibiului o cerere a locuitorilor, din 1931, pentru realizarea unui pasaj subteran pentru persoane între Piața Gării și str. Lupeni (K 21); acesta a fost realizat și există și în zilele noastre. Mai găsim corespondența, din 1884, privind construirea drumului spre Cisnădioara (K), o corespondență din 1925, însoțită de un raport privind calea ferată particulară Sibiu-Sighișoara (K 19) și o cerere din 1929 pentru obținerea unui brevet industrial (însoțită de brevet) privind transportul cu camionul (K 27).

Sibiul a fost unul dintre primele orașe din România care a avut aeroport, realizat în urma multor corespondențe, diligențe etc., făcute în perioada 1929-1944 (K 33).

Ni s-au păstrat reglementări, publicații, corespondență privind munca în zilele obișnuite de muncă și de sărbători (1903, 1908; P 31), documente și publicații, datând din anii 1900-1909, privind protecția socială a orbilor (P 38), un Regulament privitor la societățile de protecție a alienaților mintali (1913-1920; P 39), diligențe, din 1916, în vederea realizării unei grădinițe pentru copii „ale căror mame sunt nevoite să muncească” (P 37) și o corespondență privind conflictele de muncă ivite între Primărie și muncitorii de la curățenia publică (1939-1942), având 133 de pagini (M 29).

Legat de Protecția mediului, încă din 1891-1898 există Instrucțiuni și corespondență privind vânătoarea și interdicția de a omorî păsările (B 59), Instrucțiuni, corespondență, privind întreținerea curățeniei apei râurilor, măsuri contra inundațiilor (1878-1937), însumând 73 de pagini (R 1) și Statutul și corespondența privind organizarea serviciului de ecarisaj (1898), de 37 pagini (R 11).

... și fotografiată de Emil Fischer

Strada Măcelarilor

Nu lipsesc din arhivele Primăriei Sibiului nici Reglementări, din 1889, privind prostituția (M 86).

În perioada 1883-1921, a fost purtată o corespondență oficială (însoțită de planul aferent) privind ridicarea unei sinagogi (G 14). Această construcție a fost realizată, existând și în zilele noastre în oraș.

Pentru perioada interbelică putem reține corespondența purtată între anii 1929-1931 în vederea pregătirii Congresului profesorilor de istorie și a unei conferințe a studenților (E 35).

Sportul se afla în perioada interbelică în faza sa romantică, în care practicanții erau și promotori, astfel că întâlnim Statute ale societății patinatorilor din Sibiu, corespondență privind acordarea unor terenuri (1877-1933; S 8), corespondență pentru muniție, din perioada 1895-1902, pentru Societatea de tir (S 9), Statute, din 1920, ale asociației biciclistilor „Die Falken” (Șoimii; S 10), precum și ale Clubului de șah (1920) și de fotbal (1930; S11).

Toate aceste activități aveau nevoie de spații și terenuri. În arhiva Primăriei sibieni există un Memoriu și un plan, din 1914, pentru un teren de tenis la „Hanul Dumbrava” (S 15), Memoriu pentru stadion (1922-1935; S 16), un Memoriu pentru Societatea de echitație (1931) și Hipodrom (S 17), pentru o popicarie (S 18) și pentru Sala de gimnastică (S 19).

În legătură cu turismul, găsim pentru perioada 1884-1891 corespondență cu firme din Germania și Elveția privind editarea unor ghiduri turistice ale Sibiului (S 1), reclame turistice din 1902 pentru Sibiu și Ocna Sibiului (S 3), corespondență, planuri etc. din perioada dintre 1906 și 1909 pentru amenajarea „Dumbrăvii Sibiului în scopuri turistice” (S 6), iar din 1914 ni s-au păstrat documente, împreună cu planul aferent, privind instalarea liftului la hotel „Bulevard” (C 29). ■

160 DE ANI DE LA REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN ANUL 1848

Dr. MIOARA IONIȚĂ

Eveniment de importanță deosebită pentru deschiderea către modernitate a Țărilor Române, marcând alinierea acestora la realitățile continentului în care se aflau și reprezentând, practic, recunoașterea locului și rolului lor în „Europa“, Revoluția română de la 1848 a suscitat și suscită, în continuare, mai mult sau mai puțin controversate discuții.

De aceea, aniversarea a 160 de ani de la consumarea evenimentului menționat este un bun prilej de a înfăptui asupra lui o analiză responsabilă, cât mai echilibrată și obiectivă, pornind de la gândirea și acțiunile celor care l-au realizat raportate, evident, la epoca în care au trăit. Iar în această dificilă întreprindere, punctul de pornire ar trebui să fie, cu siguranță, aprecierile pe care le avansează asupra științei istorice și a rolului său chiar un pașoptist Mihail Kogălniceanu. În al său *Cuvânt introductiv* rostit cu prilejul deschiderii cursului de istorie națională de la Academia Mihăileană din Iași, la 24 noiembrie 1843, marele istoric și viitor revoluționar și om politic afirma, între altele, că „istoria [...] are și neprețuitul dar de a judica cu nepărtinire faptele contimpuranilor noștri, pe care noi nu avem curajul sau destoinicia de a-i cunoaște drept și adevărat“.

Ținând cont tocmai de această judecată de valoare a lui Kogălniceanu, Muzeul Național de Istorie a României a proiectat pentru luna iunie 2008 – vernisajul are loc la 11 iunie, data începerii revoluției în București –, o expoziție dedicată evenimentului petrecut acum 160 de ani, încercând să-l prezinte într-o lumină mult mai realistă, fără exagerări și triumfalismul impus înainte de 1889.

Un ajutor neprecupețit în reușita acestei inițiative îl constituie bogatul și sugestivul patrimoniu deținut de instituția gazdă, dar și de instituția coorganizatoare – Muzeul Olteniei –, fie că ne referim la documente de valoare, așa cum este originalul Proclamației de la Islaz,

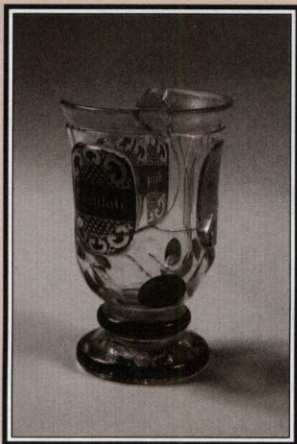

„România revoluționară“
pictură de C.D. Rosenthal

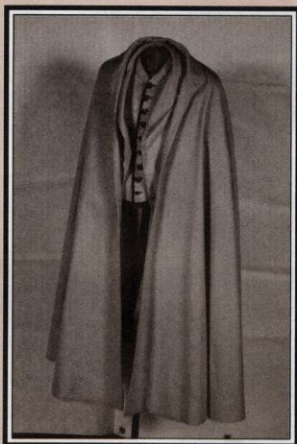
de obiecte tridimensionale, precum drapelele tricolore purtate în Transilvania, dar și în Țara Românească de revoluționari, armament folosit de oastea populară condusă de Avram Iancu și, mai ales, obiecte personale ale unora dintre conducătorii revoluției, între care amintim sigiliul și paharul tricolor ce au aparținut lui Nicolae Bălcescu, costumul și mantia purtate de Ion Heliade Rădulescu în timpul revoluției, sabia lui Avram Iancu și un portret mai puțin

cunoscut al său atribuit lui Mișu Popp ș.a. Toate aceste valori de patrimoniu sunt dispuse pe patru mari teme care, împreună, conturează un tablou cât se poate de complet a ceea ce a reprezentat Revoluția de la 1848 pentru evoluția viitoare a Țărilor Române. A fost piatra de hotar de la care s-a deschis drumul către progres, unire și independență, idealuri pentru realizarea cărora, de fapt, a luptat generația de la 1848, unii dintre reprezentanții de seamă ai ei reușind să-și vadă împlinite visurile. Cele patru mari teme sunt: „Primăvara popoarelor a sosit și în Țările Române“, „Realizări revoluționare“, „În apărarea revoluției“, și „Început de drum: către progres, unire și independență“.

Expoziția este însoțită de un reușit catalog, adevărat instrument de lucru pentru cunoscători, necesar și celor mai puțin cunoscători, dar iubitori de istorie, catalog care beneficiază de o cronologie a evenimentelor de la 1848, de câteva articole ale unor specialiști în problemele revoluției pașoptiste, precum și de reproduceri de calitate ale pieselor expuse. Vă așteptăm să ne fiți oaspeți! ■

*Pahar tricolor al lui
Nicolae Bălcescu, cu inscripția
„Dreptate, Egalitate, Fraternitate“*

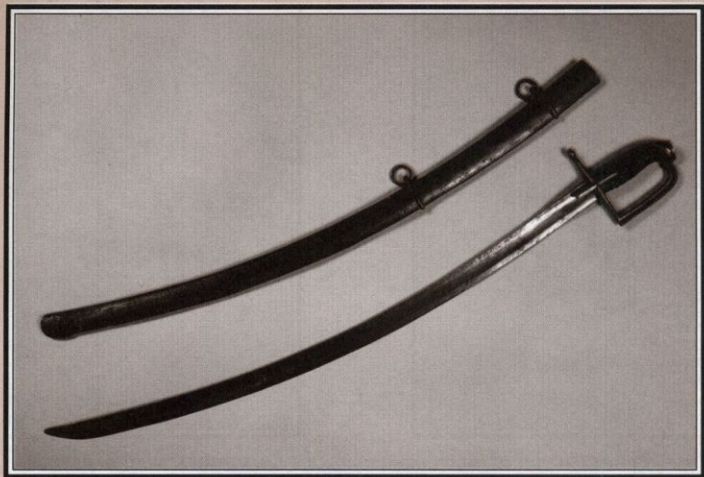

*Costumul și mantia purtate
de Ion Heliade Rădulescu
în timpul Revoluției de la 1848*

1848

Sigiliul lui Nicolae Bălcescu

Sabia lui Avram Iancu

1848

Masă al cărui proprietar a fost Ion Heliade Rădulescu

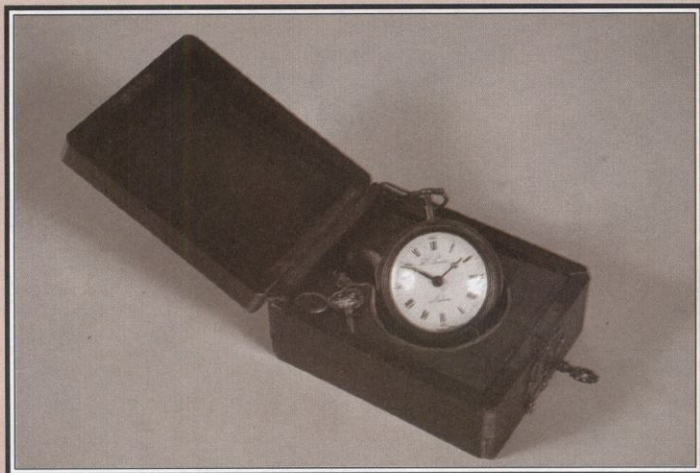

Biroul lui Costache Negri de la moșia de la Mânjina

1848

Ceas de călătorie care i-a aparținut lui Mihail Kogălniceanu

ALBUM ISTORIC

Adunarea de la Blaj, pictură anonimă din 1898

1848

*„Niță Magheru citind proclamația locuitorilor Bucureștilor“,
pictură de D. Stoica*

Exclusivitate

O reprezentare târzie a bătăliei de la Kosovo (sus) și bucuria cu care a fost salutată vestea independenței

BALCANII RĂMÂN O ZONĂ DE CRIZĂ

Vladimir Iliescu (Magazin istoric, nr. 12/1999; 1, 9/2007; 5/2008) este profesor la Universitatea din Aachen, Germania, unde predă cursuri despre istoria și civilizația popoarelor din Balcani și estul Europei, și expert al Fundației „Hans Seidel“ pentru aceste spații. Am profitat de prezența domnului profesor la București pentru a-i solicita un interviu despre ultimele evoluții din Balcani.

– Vă rog să prezentați cele mai importante momente ale istoriei provinciei Kosovo pentru cititorii revistei noastre, cele care ne pot ajuta să înțelegem mai bine evenimentele recent petrecute.

– Regiunea Kosovo, care, de fapt, se numește Kosovo-Metohia, este o regiune ce a făcut parte din teritoriile

sârbești care apoi s-au unit într-un stat. Acolo se află Câmpia Mierlelor, un simbol pentru sârbi, datorită bătăliei din anul 1389. Atunci, sârbul Miloș Obilici s-a strecurat până în cortul sultanului Murad I și l-a omorât. Gestul lui nu a ajutat prea mult cauza sârbilor, pentru că fiul sultanului, Bayezit, a preluat imediat conducerea și oto-

manii au înfrânt oastea principilor sârbi aliați, iar Serbia a devenit vasală a statului otoman...

– Dar înainte de venirea slavilor?

– Triburile slave s-au instalat în Balcani după anul 600. În 602 s-a produs o revoltă a trupelor bizantine de la Dunăre, condusă de centu-

Gestul lui Miloš Obilić (în imaginea de jos, jurând să îl omoare pe sultanul otoman Murad I) nu a avut consecințe practice pentru că noul sultan Bayezid I a supus pe sârbi

rionul Focas. Răsculații au pornit asupra Constantinopolului, împăratul Mauricius a fost linșat și Focas a devenit noul împărat. Linia Dunării a rămas fără apărare și triburile de slavi au trecut la sud de Dunăre, așezându-se în partea de est a Peninsulei Balcanice, coborând până în Grecia, unde și azi, în Pelopones, multe denumiri amintesc de originea slavă.

Tradiția spune că sârbii și croații au fost chemați, pe la 630, de împăratul Herakleios să lupte contra avarilor. Aceștia din urmă atacaseră în anii 570-580 Imperiul Bizantin, chiar și Constantinopolul, iar politica bizantinilor era de a aduce dușmanii dușmanilor

contra acestora. Primele state ale slavilor de vest s-au format după 800. În felul acesta, și zona Kosovo, indiferent ce populații se aflaseră anterior acolo, a devenit o regiune de limbă slavă, sârbo-croată, limba oficială de mai târziu a statului iugoslav.

Sârbo-croata este o singură limbă. Faptul că azi se vorbește de două limbi diferite este o prostie din punct de vedere filologic. Există alte

diferențe între sârbi și croați: sârbii sunt ortodocși, croații catolici, sârbii scriu cu alfabet chirilic, croații cu alfabet latin, Croația a intrat la 1100 în componența regatului ungar, adică în lumea occidentală, fiind preluată apoi, ca și slovenii, de austrieci. Sârbii au rămas în lumea orientală, devenind o provincie a Imperiului Otoman.

Sub otomani, o parte a albanezilor a trecut la Islam; a rămas o mică minoritate catolică și alta mai mare ortodoxă. Tot cu timpul, albanezii au ajuns majoritari în Kosovo-Metohia. Acest lucru devenise o realitate istorică de pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea...

– În discuțiile care s-au purtat în mass-media românească, s-au făcut afirmații că albanezii au devenit majoritari în Kosovo abia după cel de Al Doilea Război Mondial, cu ajutorul lui Tito, care le-a interzis sârbilor să mai revină la casele lor, după ce fuseseră alungați de germani.

– Este o necunoaștere a realităților istorice. Sârbii s-au alăturat austriecilor în războaiele pe care aceștia le-au purtat cu otomanii în secolul al XVIII-lea. Deși au ajuns până la Niș, austriecii nu au fost în stare să păstreze noile cuceriri și s-au retras. Foarte mulți sârbi li s-au alăturat, de teama represaliilor otomanilor reveniți. În fond, aceștia din urmă au păstrat linia Dunării, linia geostrategică a tuturor imperiilor care au stăpânit Balcanii, din Antichitate până în epoca modernă.

Locul sârbilor a fost luat în Kosovo de albanezii islamizați. Pe atunci, acest aspect nu a contat foarte mult, pentru că ideea națională era abia la început în zonă.

În secolele XIX-XX, procentajul lor a crescut. În Iugoslavia lui Tito, albanezii reprezentau 80% din populația Kosovo, iar azi au ajuns la 90%. La sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, Tito și-a dat seama că nu mai putea reface statul iugoslav așa cum funcționase el până atunci.

În 1918, sârbii, care luptaseră de partea Antantei, croații și slovenii, care veneau din fosta Austro-Ungarie, s-au decis să formeze Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Nimeni nu a vorbit atunci de Bosnia-Herțegovina, nici de Voivodina, care avea o majoritate de populație ungurească,

căci ungurii făceau parte din tabăra celor învinși, nici de macedoneni. În acest stat, care făcea parte din Europa secolului al XX-lea, continua să existe o mișcare de partizani, a macedonenilor. Aceștia se refugiau în Bulgaria, pentru că macedoneana este un dialect al bulgarei. Iar bulgarii îi trimiteau pe acești partizani refugiați, comitagii, să lupte în Cadrilare, împotriva administrației românești. Bulgarii considerau Macedonia un mare centru al culturii și bisericii lor.

**– Macedonia este reven-
dicată în egală măsură
și de Grecia. Noroc că și
Bulgaria, și Grecia sunt
azi state membre NATO și
ale Uniunii Europene.**

– Grecii, să mă ierte Dumnezeu, au fost niște naționaliști exacerbați, care au căutat să elenizeze și pe bieții noștri (a)români, singurii care nu doreau să se unească cu altcineva, deci nu constituiau o amenințare pentru statul grec.

După zece ani, în 1929, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor s-a transformat, în urma unei lovituri de stat date de regele Alexandru și de gruparea naționalistă sârbă, în Regatul Iugoslaviei (al slavilor de sud, asta înseamnă Iugoslavia). S-a schimbat denumirea vechilor provincii, s-au trimis prefecți de la centru, s-a declanșat un proces de sârbizare cu forță. Mulți croați au fugit în străinătate, mai ales în Italia, iar Ante Pavelici a devenit liderul mișcării de rezistență a croaților. O împăcare superficială a realizat guvernul Stoiadinovici, bazându-se pe revirimentul economic de după marea criză și pe primejdia apropierei războiului mondial.

Partidul comunist iugoslav avea în fruntea sa un om nou, impus după epurările lui Stalin. Tito era un fost plutonier din armata austro-ungară, un bun mecanic. Luptase în Italia, apoi unitatea lui a fost trimisă în Galiția. A trecut la ruși și, prin intermediul unei femei, a intrat în partidul bolșevic. A revenit în țară. El era fiul unui croat și al unei slovene. De aceea a putut rezista tendințelor naționaliste ale sârbilor și a înțeles că trebuie să creeze un echilibru ca să poată rezista construcția statală.

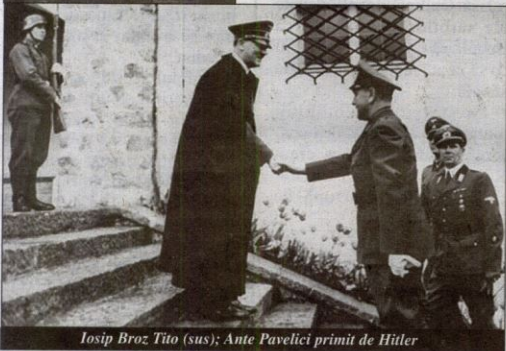
La sfârșitul războiului, ajutat și de aura dată de rezistența antihitleristă, a creat Republica Socialistă Federativă Iugoslavia. După ce

Cneazul Lazăr (sus) și marea migrație a sârbilor, după ce austriecii au fost siliți să abandoneze teritoriile cucerite inițial dincolo de Dunăre

albanezii s-au revoltat de două ori, nu i-a reprimat în sânge și le-a acordat autonomie. A creat atunci două regiuni autonome: Kosovo-Metohia și Voivodina, în cadrul Republicii Serbia. A înființat și o universitate la Priștina. Cum nu existau oameni cu pregătire, care să poată deveni profesori, i-a căutat în exil, în Italia sau Canada. Refuzat, a trebuit să se îndrepte către Tirana, cu care nu era în relații bune. Dar Tirana a sesizat marele avantaj și a acceptat imediat.

În felul acesta, cu ajutorul profesorilor veniți de la Tirana, în 20 ani s-a creat în Kosovo-Metohia o intelectualitate nouă, care a studiat în albaneză și care vorbea la fel ca la Tirana. Dar niciodată albanezii nu au îndrăznit să se gândească să ceară mai mult decât autonomia pe care o aveau, nici în vremea lui Tito, nici după moartea acestuia, atâtea vreme cât s-a respectat Constituția lui Tito. Aceasta prevedea o conducere colectivă, cu un președinte prin rotație, ales doar dintre președinții celor șase republici, nu și din rândul provinciilor autonome. Sârbii aveau o situație privilegiată, în continuare, pentru că erau cei mai

Josip Broz Tito (sus); Ante Pavelić primit de Hitler

al Occidentului, al Germaniei mai ales, pentru dezmembrarea fostei Iugoslavii?

– Politica internațională se bazează pe interes, în primul rând, nu pe sentimente. Ce interes avea Europa să reaprindă butoiul cu pulbere din Balcani? Uitați-vă cât costă Europa să încerce să mențină acum pacea acolo. Câte trupe sunt trimise acolo,

și în Bosnia-Herțegovina. Războiul a adus crime cumplite. Sârbii i-au gonit pe croați, aceștia i-au alungat pe sârbi din Kraina. În Bosnia-Herțegovina, sârbii au comis crime de neimaginat. Au dat foc la case, cu oameni înăuntru, au violat femei musulmane pe stadioane.

Am discutat cu Tadeusz Mazowiecki, fostul prim-ministru polonez, o mai veche cunoștință a mea, care a fost comisar al Națiunilor Unite acolo. Ca polonez, știa multe din timpul ultimului război mondial, dar mi-a povestit că ceea ce a văzut în Bosnia-Herțegovina întrecea orice închipuire. El a cerut atunci intervenție internațională imediată. Nu a fost ascultat și și-a dat demisia.

Am insistat în conferințele mele de la München că dacă Europa nu intervine imediat, avea să plătească sume mult mai mari ulterior. În Germania, de exemplu, au sosit peste 450.000 refugiați din Bosnia-Herțegovina. Statul german a trebuit să le asigure cele necesare și cred că nici jumătate nu s-au întors încă acasă. Germania are trupe și poliști în zonă; poliști germani îi protejează azi pe sârbii din Kosovo, ca să nu fie atacați cumva de albanezi.

mulți, aveau conducerea armatei, a serviciilor secrete. Valuta rezultată din export și din turism (produsă mai ales în Slovenia și Croația) se împărțea proporțional cu populația, deci lor le revenea partea cea mai mare.

Nu pot înțelege de ce un nebun ca Miloșevici a încercat să schimbe aceste lucruri. Nimeni nu s-a gândit să destabilizeze fosta Iugoslavie. Iugoslavii erau bine priviți în Occident pentru că se opuseseră lui Stalin, socialismul lor era unul foarte diferit de cel din țările blocului sovietic, în Germania exista un sentiment de culpabilitate pentru cele întâmplate în cel de Al Doilea Război Mondial...

– Deci dumneavoastră nu credeți într-un complot

pe banii contribuabililor de acasă. Și Europa nu s-a descurcat singură, fără ajutorul Statelor Unite. Nebunia lui Miloșevici, care a intrat cu tancurile în Kosovo și a desființat autonomia acestei provincii ca și pe cea a Voivodinei a provocat totul.

După declanșarea conflictelor, am fost invitat de Fundația „Hans Seidel” să țin o suită de conferințe. Am folosit mai ales sursele sârbești. Am arătat că Miloșevici strică opera lui Tito și croații și slovenii se vor desprinde imediat. Apoi sârbii au intrat cu tancurile în Slovenia. Au pierdut câteva zeci de tancuri rapid și s-au retras, dar în Croația a fost război în toată regula, un război fratricid, extins apoi

– Declaraarea independenței Kosovo a declanșat la noi, aproape instantaneu, discuții despre posibile scenarii asemănătoare în Transilvania. Nu vă întreb de ce s-a întâmplat așa ceva, dar credeți că asemenea discuții au vreun temei?

– Ca să nu vă răspund nici eu la întrebarea pe care nu mi-ați pus-o, am să spun doar că este o prostie. În Transil-

vania, de la începuturile conviețuirii românilor și ungurilor și până azi, cei din urmă nu au constituit niciodată o majoritate. Faptul că în Carpații de Curbură există un grup compact de secui nu poate schimba datele problemei. Nu se cedează o regiune pentru că într-un colț al ei există o majoritate, alta decât cea a întregii regiuni...

– În 1940, s-a cedat acea regiune și cu un substațial coridor de trecere spre ea.

– A fost o tentativă, în anumite condiții concrete, și care nu a fost validată de istorie. Nu uitați, totuși, că sunteți un stat membru al NATO și al Uniunii Europene, ca și Ungaria. Dar dincolo de acest aspect, nu se poate face niciun fel de paralelă între cele două situații. Am să repet ceea ce v-am mai spus și cu ocazia unui alt interviu, ceea ce mi-a declarat Otto de Habsburg, în anul 1991: indiferent de ceea ce cred naționaliștii unguri și de ce se tem naționaliștii români, nu se pot schimba frontierele acceptate pe baze demografice. Și aceste frontiere nu s-au schimbat. În Kosovo, așa cum am arătat, albanezii constituie o majoritate de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, iar azi dețin o majoritate zdrobitoare. Nu ai cum, în secolul al XXI-lea, să refuzi unei astfel de majorități să se pronunțe dacă rămâne sau dacă iese dintr-o formațiune politică.

– Un clișeu des întâlnit vorbește despre Marea Neagră și despre sârbi ca despre singurii vecini cu care nu am avut probleme. Ca istoric, nu reușesc să găsesc vreun temei

acestei afirmații, nici în trecutul mai îndepărtat, nici în cel mai apropiat. S-a vorbit, de exemplu, despre înțelegerea dintre Ceaușescu și Tito, în 1968, care i-ar fi asigurat liderului român posibilitatea de a se refugia, cu armata, pe teritoriul Iugoslaviei, pentru a continua rezistența. Or, atunci când profesorul Ioan Scurtu a publicat textul discuțiilor dintre cei doi (Magazin istoric, nr. 2/1998), am constatat cu surprindere, că refugiații români ar fi fost practic internați în Iugoslavia și nu ar fi avut nicio șansă să continue rezistența de acolo. La fel, tratamentul aplicat româ-

nilor din Serbia sau de declarațiile patriarhului Bisericii ortodoxe sârbe privind reactivarea unor episcopii din Basarabia de către Patriarhia Română.

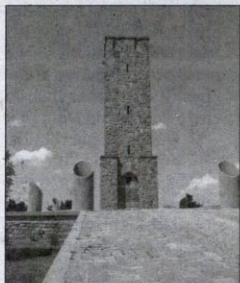
– În perioada interbelică, deși casele regale din cele două țări erau înrudite (soția regelui Alexandru era sora lui Carol al II-lea), românii din Regatul Iugoslav au fost persecutați, nu au avut școli în limba lor. Ei nu erau dușmani ai statului, iar România era un aliat al Iugoslaviei. Fusesse o dispută la Conferința de Pace de la Paris, după Primul Război Mondial, când li s-a dat o parte din Banat, pe motiv că altfel granița ajungea la 50 km de capitală, Belgrad, și orașul putea fi lovit cu artileria, dar apoi nu au mai existat dispute. Românii nu a profitat nici de momentul atacării și dezmembrării Iugoslaviei în 1941. Sârbii ar fi trebuit să se poarte mai frumos cu românii, ceea ce nu au făcut. Prietenia aceasta româno-sârbă a fost unilaterală.

– Vreți să comentați puțin jocul Rusiei în cazul Kosovo?

– În linii mari, este unul destul de simplu. Rusia s-a interesat de Balcani începând

Miloșevici a anulat autonomia provinciei Kosovo; reacția albanezilor la aflarea vestii

Monumentul ridicat de sârbi în amintirea bătăliei de la Kosovo și locuitoare sârbă din Kosovo, rămasă fără locuință

unificarea Germaniei. Dar țarul era un suveran european, era înrudit cu familiile domnitoare europene, existau noțiuni de drept internațional pe care le respecta toată lumea. Credeți că dacă în locul armatelor țarului era Armata Roșie, se mai retrăgea după ce înăbușea Revoluția de la 1848 în Imperiul Habsburgic? Rusia nu a profitat pe deplin de

acest pas nu se poate face decât prin România.

Rusia încearcă deci să influențeze de la distanță Balcanii. Singurul ei aliat acolo este Serbia. Rusia poate ajuta economic Serbia, dar politic nu are cum. Ce poate face Rusia dacă celelalte state vor recunoaște Kosovo? Militar nici nu se pune problema. Dacă ar încerca vreun gest, crearea de baze militare, de exemplu, ar primi o asemenea reacție din partea NATO și a S.U.A., cu alte mijloace decât cele militare, că i-ar trece orice poftă. Deja, Occidentul a închis ochii în problema Transnistriei, pe care rușii se obligaseră să o evacueze.

– Încheie episodul Kosovo drama destrămării fostei Iugoslavii sau mai urmează și alte momente?

– Din păcate, destabilizarea Balcanilor a pus în discuție toată regiunea. Statele mici care au rezultat sunt în mare parte neviabile, dacă nu sunt ajutate. Dușmănia dintre ele este, uneori, atât de mare, încât Europa se vede nevoită să mențină trupe aici. În Balcani nu se pot trasa frontiere etnice. Balcanii au păstrat tot felul de particularisme, pe suprafețe mici.

Ca să prevină o explozie cu consecințe incalculabile, puterile europene și americane vor contribui cu sprijin economic pentru aceste țări, vor trimite unități militare și de poliție pentru a asigura liniștea încă multă vreme. Lăsate singure, aceste state se vor încălzi rapid, iar unii vecini ar putea fi tentați să profite. Balcanii rămân o zonă de criză, de care Europa trebuie să aibă mare grijă.

A consemnat Dorin MATEI

cu secolul al XVIII-lea. Norocul nostru a fost că Petru I a fost înfrânt la Stănilești, în 1711, și Rusia a revenit în zonă abia în vremea Ecaterinei a II-a, la sfârșitul secolului. În 1812, Rusia a obținut, prin Pacea de la București, doar Basarabia. La Congresul de la Viena, țarul nu a mai putut cere Principatele Române, pentru că sultanul fusese recunoscut egalul celorlalți participanți. Se uită că înfrângerea lui Napoleon a dus Rusia într-o poziție mult mai puternică decât cea a U.R.S.S. după cel de Al Doilea Război Mondial. Stalin a ajuns doar până la Berlin. Țarul a intrat în Paris. În 1848, țarul a curmat orice gând al deputaților din Parlamentul de la Frankfurt de a discuta

puterea pe care a avut-o în Europa până la jumătatea secolului al XIX-lea (Războiul Crimeei).

În contextul actual, Rusia a reluat politica țaristă. Nu la nivel planetar, pentru că există doar o singură superputere mondială azi. Dar americanii au respectat marile înțelegeri făcute cu Moscova, chiar și în condițiile când nu se mai știa la cine se află valiza nucleară rusească. Washingtonul nu a forțat limitele înțelegerilor, i-a lăsat pe ruși să își rezolve problemele. De asta nu s-a produs nici unirea Basarabiei cu România. Problema se va rezolva doar prin intrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană, iar cercurile conducătoare de la Chișinău, dacă vor într-adevăr

O imagine surprinsă pe străzile Berlinului (stânga)
și un monument ridicat în amintirea victimelor comunismului în Cehia

STALINISMUL A FOST ILUZIA DEMOCRAȚIEI POPULARE

I-am solicitat domnului profesor Vladimir Tismăneanu, de la Universitatea Maryland din Statele Unite ale Americii, un interviu despre traiectoriile comuniste ale țărilor din Europa de Est și despre particularitățile perioadei post-comuniste.

– După cel de Al Doilea Război Mondial, comunismul pune stăpânire pe o bună parte din Europa. Deși teoretic este același comunism, aceeași ideologie, el se manifestă diferit. Ce diferențiază, până la urmă, traiectoriile comuniste ale unor țări apropiate geografic, precum Cehoslovacia, Polonia, Ungaria, Bulgaria și România?

– Stalinismul în Europa de Est și Centrală a fost o experiență în care s-au întâlnit conformismul, fanatismul, înregimentarea, dar și unele elemente ce țineau de ceea ce politologul american Zbigniew Brzezinski (autor al cărții *Blocul sovietic*) a definit drept „domesticism” (forma vagă și nu foarte concludentă de autonomie a fiecărei țări). Cel puțin în Cehoslovacia între 1945-1947 și în Polonia a existat măcar un embrion de „cale națională” spre socialism. În România, chiar și un Pătrășcanu nu a făcut decât să susțină cu devotament modelul bolșevic (a se vedea rolul său în scrierea noilor legi de după 23 august

1944). Deci, dincolo de aparenta diversitate în construirea „democrațiilor populare”, constatăm că a fost vorba de o strategie sistematică a Kremlinului de a impune în zona sa de influență regimuri inspirate de modelul leninist. În acest sens, istoricul american Al Rieber (profesor de istorie a Rusiei la Central European University) nu greșeste când vorbește despre „iluzia democrației populare”. Oricum, termenul a fost un pleonasm născocit de Stalin și Jdanov pentru a legitima ideologic acapararea monopolistă a puterii de către partidele comuniste locale, unificate cu facțiunile social-democraților, care au acceptat să se topească în noile formațiuni politice. Așa s-a născut în februarie 1948, în România, Partidul Muncitoresc Român, în urma unui congres de „unificare” a mișcării muncitorești.

– Dacă Ungaria a avut un 56, Polonia a avut Solidaritatea, care ar fi motivele de mândrie ale României, în ceea ce privește disidența?

ПОД ВОДИТЕЛЬСТВОМ ВЕЛИКОГО СТАЛИНА—ВПЕРЕД К КОММУНИЗМУ!

„Sub conducerea marelui Stalin, înainte către comunism!“

— A existat mișcarea de rezistență armată anticomunistă, despre care se scrie pe larg în *Raportul Final* al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste. Tot astfel se examinează mișcarea studențească de la Timișoara din 1956, frământările, arestările și persecuțiile de la București, Iași, Cluj din perioada 1956-1960. Nu mă refer doar la prigoana împotriva oponenților etnici români, dar și a celor din rândul minorităților naționale.

După 1962-63, regimul a îmbrățișat (în chip manipulativ) teme și motive ale ideologiei național-patriotice, privându-și adversarii de argumentul legat de P.C.R. ca agentură sovietică. Era vorba, firește, spre a utiliza conceptul politologului Michael Shafir—autor al unei remarcabile lucrări *România: Politică, Societate, Economie*—de o simulare a schimbării, deci și a naționalismului. Pe de altă parte, mulți dintre *aparaciki* ajung să se îmbete cu apa rece a discursului pompierist-patriotard. Citiți memoriile unor Paul Niculescu-Mizil ori Dumitru Popescu și îmi veți da dreptate.

Trebuie evident amintite Mișcarea Goma pentru drepturile omului, acțiunile Sindicatului Liber al Oamenilor Muncii din România, protestele lui Vasile Paraschiv, Doina Cornea, Dan Petrescu, Liviu Cangeopol, Mihai Botez, Mircea Dinescu, Dorin Tudoran, Radu Filipescu, Gabriel Andreescu și ale atâtor altora. Trebuie evident menționate greva cu puternice implicații politice anticomuniste din Valea Jiului din 1977 și revolta anti-comunistă de la Brașov, din 15 noiembrie 1987.

Îmi amintesc că Mihai Botez—disident care a trimis scrisori de protest lui Nicolae Ceaușescu împotriva cursului irațional din politica românească, mai ales după 1977 îmi spunea, în 1988, că lipsa de vizibilitate a societății civile în România „comunismului dinastic“ nu înseamnă absența ei totală.

— Am adus vorba despre anul 1956. În 2006, când s-au împlinit 50 de ani de la respectivele evenimente, au fost câteva conferințe pe această temă (una a fost conferința dumneavoastră de la Teatrul Național, alta a fost cea de la Institutul Cultural Român, unde i-ați avut alături pe Adrian Cioroianu și pe Ioana Boca). Îmi aduc aminte că atunci, la I.C.R., Adrian Cioroianu spunea că subiectul 56 e „mai românesc decât ne-am putea imagina“. Date fiind circumstanțele și știind ce a făcut România atunci (și cum a ajuns Imre Nagy la Snagov), putea România să aibă o altă conduită? Putea chiar să fi dat o mână de ajutor ungarilor?

— România în acel an era unul dintre statele cele mai controlate de cadrele staliniste, opuse dezghețului hrușciovist. Chiar și cei care l-au criticat pe Gheorghiu-Dej pentru abuzuri (mă gândesc la Miron Constantinescu, Constantin Doncea, Dumitru Petrescu, până la un punct Constantin Pârvescu și Iosif Chișinevski) fuseseră total angajați în sovietizarea țării. Ilegaliștii nu erau de fapt un grup alternativ din

Drumul către comunism, nicio dată încheiat, a fost presărat cu victime inclusiv dintre conducătorii comuniști. Rudolf Slansky la proces

perspectiva politică. Ei erau devotați cu trup și suflet cauzei bolșevice.

Lucrurile erau cumva diferite între intelectuali, mai ales în rândul tinerilor scriitori. La fel, mocnea revolta în mediile studențești, mai ales la București, Timișoara, Iași și Cluj. Conducerea P.M.R. era conștientă de faptul că intelectualii (inclusiv unii foști ardenti staliști) erau cei care conduceau revoltele din Polonia și Ungaria, ceea ce s-a tradus în intensificarea controlului de partid asupra vieții spirituale, exmatriculări și arestări de studenți, denunțarea unor scriitori ca „împăciunitoriști”, „oportuniști”, „lipsiți de spirit revoluționar”.

O precondiție a revoltelor din Polonia și Ungaria (aceasta din urmă transformată în revoluție) a fost scindarea la vârf, tensiunea, chiar conflictul între o facțiune stalinistă și una antistalinistă. Este ceea ce a lipsit în România și Cehoslovacia, unde destalinizările au fost superficiale, efemere și manipulative. În România, Dej și-a acuzat rivalii de hiperstalinism. În Cehoslovacia, Antonin Novotny – liderul comunist și fostul președinte al țării – a spus că Rudolf Slansky (secretarul general al Partidului Comunist Cehoslovac, spânzurat în 1952) fusese principalul stalinist și că, prin urmare, după eliminarea acestuia și a adepților săi, nu

Pentru a-i împiedica pe est-germani să evadeze din „lagărul comunist”, la Berlin s-a ridicat Zidul

se puna problema unei regenerări a elitei hegemonice. În datele situației din România, cu echipa Dej la cârmă, cu trupele sovietice pe teritoriul țării, este greu de imaginat un scenariu reformator. Ceea ce s-ar fi putut face ar fi fost o coagulare a *intelligentsiei* pe o platformă inspirată de direcțiile novatoare din Polonia și Ungaria, însă intelectualii (marxiști sau nemarxiști) erau prea înspăimântați și/sau înregimentați pentru a testa asemenea strategii.

E greu de imaginat un regim comunist în România care să sprijine revoluția ungară.

Chiar și în 1968, când Ceaușescu a susținut independența Cehoslovaciei, el a avut rezerve esențiale privind linia de democratizare internă. Ceea ce însă nu implica obligația excesului de zel, îndârjirea comuniștilor români în condamnarea liniei lui Imre Nagy și colaborarea lor entuziastă cu „organele” sovietice. Cine crede că Valter Roman conversa la Snagov cu Imre Nagy pentru că așa dorea el, se înșală amarnic. Toate aceste „discuții” aveau loc cu misiune, scopul fiind zdrobirea voinței de rezistență a exilaților unguri și aducerea lor într-o stare de abdicare morală necesară confecționării unui proces-spectacol. Simplu spus, în 1956, conducerea P.M.R. a optat în favoarea conservării modelului politic și economic stalinist, respingând orice tentativă de liberalizare internă. În această privință, Dej era mai aproape de Enver Hodja, Mao, Novotny și Ulbricht, decât de Tito, Gomulka (cel din 1956) ori Nagy. Cultura politică a comunismului

Liderul comunist polonez Wladislaw Gomulka, aclamat de polonezii revoltați în 1956

Doina Cornea...

mă specială a comunismului de bază? A însemnat național-comunismul o îndepărtare de la ideea de imitare a comunismului de tip sovietic?

— Poate vă amintiți că în cărțile mele *Fantoma lui Gheorghiu-Dej* și *Stalinism pentru eternitate* — *O istorie politică a comunismului românesc* propun conceptul de național-stalinism. Fac acest lucru tocmai pentru a distinge între o direcție, numită național-comunism, care respinge hegemonismul sovietic și se angajează și pe linia reformelor interne (titoismul de după 1953, de exemplu) și cea pe care au mers țări precum România și Albania, unde desatelitizarea nu a însemnat o destalinizare (ba chiar dimpotrivă).

Național-comunismul este expresia de radicalizării unui regim marxist (concept propus de politologul și istoricul american Robert C. Tucker). Național-stalinismul, practicat de Gheorghiu-Dej după 1958 și exacerbât sub Ceaușescu, înseamnă perpetuarea și intensificarea metodelor de control și coerciție tradițional-staliniste, inclusiv cultul personalității. Evident, teroarea se adaptează condițiilor noi, mai ales prin instituirea unor mecanisme psihologice de intimidare și neutralizare a oricărei expresii de pluralism.

românesc a fost, așadar, una a stalinismului impenitent.

— Este național-comunismul românesc (cum a fost el definit) o for-

...Dorin Tudoran...

— Cum explicați absența unei direcții reformatoare, revizionist-marxiste, în cadrul comunismului românesc?

— Comuniștii români au știut să dejoace prin eschivă, escamotare și ipocrizie planurile reformiste ale lui Hrușciov, au participat cu fervoare la acțiunile împotriva revizionismului iugoslav și l-au blamat pe Imre Nagy pentru „complot contrarevoluționar”. Parte din problemă este datorată fragilității tradițiilor stângii democratice, marxistă sau nu, în România. Ceea ce nu înseamnă că nu au existat personalități remarcabile în zona stângii, între care cercul din jurul revistei *Viața Românească*.

După 1956 și mai ales după complota eliminare a lui Miron Constantinescu din conducerea P.M.R., orice tentativă revizionist-marxistă era practic condamnată din start. Nu exista nici un membru al conducerii P.M.R. care să susțină un asemenea demers, ba dimpotrivă. Formula ideologică a echipei Dej era una monolitică și rudimentară din perspectiva teoretică.

Gânditori marxști gen H. Wald'ori Athanasie Joja preferau să se facă ecoul liniei oficiale, decât să facă prospecțiuni în teritorii primejdioase. Același lucru se poate spune despre critici literari și estetici-

... Vasile Parascchiv...

cien precum Ov.S. Crohmălniceanu, Paul Georgescu, N. Tertulian și, ceva mai târziu, Ion Ianoși.

Între istorici, unul dintre

... Paul Goma

Originalul (Jdanov)...

puținii la curent cu dezbaterele din cadrul stângii marxiste internaționale de după moartea lui Stalin era Gh. Haupt, însă acesta a preferat să plece din țară și să devină un important istoric francez al socialismului neleninist.

L-aș menționa și pe Tudor Bugnariu, ginerelul lui Lucian Blaga, autentic militant antifascist și unul dintre foarte puținii intelectuali marxști români care a traversat deceniile comuniste fără să facă mari abdicări (dar și fără să facă gesturi de sfidare). Din păcate, nu a lăsat în urmă o operă cât de cât notabilă. La polul opus, trebuie amintit rolul nefast al satrapului ideologic Leonte Răutu, a cărui influență asupra lui Dej i-a permis să fie, vreme de aproape două decenii, tartorul culturii române. Expert în arta supraviețuirii cameleonice, Malvolio Leonte (cum l-a numit Petru Dumitriu în romanele sale scrise în exil) a știut să joace rolul de „liberalizator” după 1962-1963. Jdanovul român se pretindea la ceasul *Declarației* din aprilie 1964 apărătorul valorilor culturii românești amenințate de rusificare în anii '50.

– În ce măsură traiectoria regimurilor comuniste în această parte a Europei a influențat evoluția post-comunistă a lor? Putem discerne în chiar perioada regimurilor comuniste elemente definitorii pentru evoluția lor postcomunistă?

– Întreaga direcție a „tranzitologiei” folosește conceptul de *path-dependency* – referitor la dependența de punctul de pornire pe calea tranziției de la autoritarism la democrație, deci leagă evoluțiile post-comuniste de modalitățile de pornire pe calea democratizării. În cazul specific românesc, natura sultanist-despotică a regimului ideocratic comunist (vezi analizele lui Juan Linz și Al. Stepan) a influențat modul în care

s-a petrecut prăbușirea din 1989. În locul negocierilor între facțiunea „luminată” a *nomenklaturii* de vârf și gruparea moderată a opoziției (precum în Polonia), România a cunoscut o revoluție anticomunistă, căreia regimul i-a răspuns cu o violență și o cruzime aproape de negândit la ceasul gorbaciovismului. Existența unor tentative reformiste, detotalitarizarea spațiului social în Polonia și Ungaria, mai puțin în Cehoslovacia și R.D.G., explică formele diferite de conversiune/metamorfozare a elitelor comuniste după 1990. În România a existat fenomenul original pe care l-am numit barocul fascisto-comunist și despre care a scris recent, plasându-l în perspectiva globală, Caius Dobrescu în *Caietele Echinox*, în numărul despre Gulag și Holocaust. Această hibridă combinație s-a prelungit și în postcomunismul românesc, generând patologii de genul peremismului, dar și discursuri autoglorificatoare în zone mai puțin dubioase ale spectrului politic și intelectual. Reacții de contestare virulentă a *Raportului Final* privind dictatura comunistă au venit adeseori din această zonă, încă fidelă paradigmei dominante din istoriografia perioadei Ceaușescu.

Interviu realizat de
Simona DELEANU

... și copia românească: Leonte Răutu (ultimul din dreapta; mai apar în fotografie, primul din stânga, Nicolae Ceaușescu și alături de el Chivu Stoica)

A fost odată ca niciodată

POVESTEA FURCII DE TORS

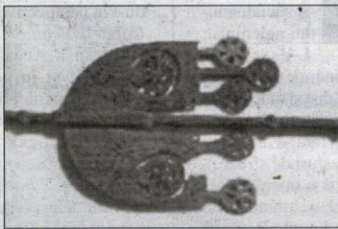
Dr. GEORGETA ROȘU

Unealtă de lemn folosită pentru tors lăna sau fuiorul, furca variaza ca dimensiuni între 0,80 și 2,30 m lungime. În funcție de lungime, este folosită în mai multe feluri, având arii de răspândire specifice. Cele scurte – sau „de brâu” – sunt frecvente în Moldova, Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Banat. Cele lungi, fixate în timpul torsului între genunchi, sunt întrebuițate mai ales în satele din Munții Apuseni. Există și altele, foarte lungi, înfipite în pământ, întâlnite în Bistrița-Năsăud.

Femeile mai torc cu furcile ținându-le rezemate de perete sau sprijinite cu piciorul, situații frecvente în Bihor, Oaș, Maramureș (acestea sunt denumite: „cojelcă”, „cojolecă”, „cujeică” sau „cu-jelcă”), sau fixate în „scaunul la furcă” în Ciuc, Mureș sau pe Târnave.

Furcile de tors pot fi simple, făcute dintr-o ramură, decorate cu puține ornamente (ca în Moldova, Transilvania sau sudul țării). Acest tip prezintă, la rândul lui, câteva variante, una fiind cu două „coarne” arcuite confecționate din ramuri subțiri, dispuse perechi sau radial, în treimea superioară. În Argeș, Bihor, Bistrița-Năsăud, Brașov, ramurile se îndoaie și se leagă de tijă cu lână policromă, care conferă o frumusețe specială piesei.

Alt tip, mai elaborat, este furca ornamentată cu motive incizate, adesea policrome, așezate pe suprafața piesei ca o „tablă de șah”. În unele sate din sudul Transilvaniei și nordul Olteniei se întâlnește furca de tors „cu coarne cioplite” din aceeași bucată de lemn și cu tijă bogat

ornamentată cu incizii și traforuri.

Există însă și un tip de furcă de tors cu coarnele introduse, cioplite și ornate separat de trupul furcii. Aceste aripi sunt de mari dimensiuni și sunt minuțios ornate cu creștături și perforări, între care regăsim rozeta (simbolul solar), X-uri, crucea, dinte de lup, flori stilizate, ramura de brad, vrejul cu frunze și flori. Ele au un rol practic foarte important: acela de a susține caierul sau fuiorul.

Aria de răspândire a furcilor cu coarne cioplite o reprezintă zonele Alba și Hunedoara, Munții Apuseni și Mărginea Sibiului. Există unele exemplare din zona Apuseni la care motivul solar (utilizat cu rol de protecție) este puternic reliefat, încadrat de creștături stilizate geometrice.

Impresionante sunt și exemplarele cu „măr” sau „roată”, frecvente în Moldova, care au ca notă specifică o proeminență în treimea superioară a tijei. Unele sunt decorate cu șiruri de creștături dispuse longitudinal, altele (mai ales în zona Sucevei) prezintă intarsii cu metal și mărgelie policrome.

Cele mai multe dintre furcile de tors erau cioplite de ciobani, în timp ce păzeau turmele. Le dăruiau, de regulă la șezători, mamelor sau surorilor. Dar multe dintre acestea erau create de flăcăii care se pregăteau să ceară în căsătorie fetele pe care le îndrăgeau.

Atunci, furca trebuia să fie cât mai frumoasă, să nu semene cu alta. Adesea, pe coarnele ei erau puse și inițialele numelui fetei. Băiatul își folosea toată priceperea și imaginația. Când îi cerea mâna fetei, îi dăruia și furca. Dacă fata spunea „da”, primea furca, o păstra și o folosea de atunci înainte. Dacă refuza cererea flăcăului, trebuia să rupă furca, pe genunchi, în fața acestuia. ■

Exclusivitate

Cu ajutorul lui Dumnezeu, mi-a fost dat să pot veni de 75 de ani pentru a-mi reface și menține sănătatea. Slava Celui de Sus și recunoștință eternă apelor și băii de Karlsbad.

DIONISIE

ARHIMANDRIT MITROFOR

28 Iunie 1928

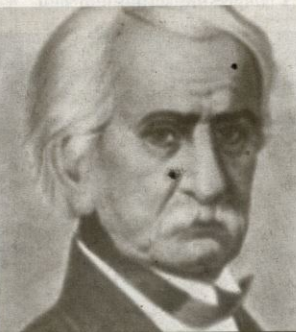
SINAI ROMÂNIA

ROMÂNI LA KARLOVY VARY

LIBUŠE VÁLENTOVÁ (Praga)

Orașul Karlovy Vary (Karlsbad, pentru germanofoni) este, fără îndoială, cea mai veche și mai renumită stațiune balneară din Cehia. De la Praga ajungi acolo cu mașina într-o oră și jumătate, dacă folosești șoseaua națională nr. 6 (E 48), care leagă capitala cehă de acest important centru al Boemiei de Vest.

Proprietățile curative ale apelor locale au fost

Gheorghe Asachi a fost cel dintâi român care a lăsat o tablă votivă la Karlovy Vary

cunoscute din timpuri străvechi, însă băile propriu-zise au început să funcționeze abia de prin anul 1348, din porunca regelui Carol al IV-lea (cel care întemeiea Orașul nou din Praga, „Nové Místo“, și prima Universitate din Regatul Ceh). Dezvoltându-se cu repeziciune, localitatea a căpătat din partea regelui, încă din 1373, rangul de oraș.

● Goethe și-a cunoscut aici ultima iubire, o domnișoară de 17 ani, rămasă necăsătorită, de dragul lui, toată viața ● Știrbei, Asachi, Carol I, poate Ion Heliade Rădulescu s-au tratat la „Carlăspat“ ● O cercetare de făcut: ce români vestiți au fost la Karlovy Vary în secolul al XX-lea ● Mărturia necunoscută a arhimandritului mănăstirii Sinaia ● Orașul izvoarelor tămăduitoare și al festivalului de film

Primele analize medicale ale apelor minerale provin din secolul al XVI-lea. De atunci se știe că cele 12 izvoare fierbinți din cadrul stațiunii, cu temperatura între 40°-72° C, conțin bioxid de carbon în cantități însemnate. Cel mai puternic dintre aceste izvoare, denumit *Voidlo* („Izvor fierbinte“), țâșnește la suprafață sub forma unui gheizer la o înălțime de 12 m. În Evul Mediu, tratamentul se limita la consumul cât mai mare al apei de la izvoare și la folosirea băilor termale.

Începând din secolul al XVIII-lea, renumele stațiunii atrage la Karlovy Vary mulți vizitatori din diferite țări ale Europei. Printre ei figurează monarhi puternici, precum țarul Petru cel Mare și împărăteasa Maria Teresa, dar și numeroși artiști și scriitori: Giacomo Casanova, Ludwig van Beethoven, J.W. Goethe, Friedrich Schiller, Johannes Brahms, Richard Wagner, Adam Mickiewicz, F. Liszt, N.V. Gogol, Karel Čapek și alții.

Dintre ei, cel mai fidel oaspete al băilor din Cehia a fost, fără îndoială, marele clasic al literaturii germane Johann Wolfgang Goethe, care a venit la Karlovy Vary de 13 ori. De șederile lui aici, precum și într-o stațiune apropiată, Mariánské Lázně, în anii 1821-1823, se leagă povestea ultimei sale iubiri.

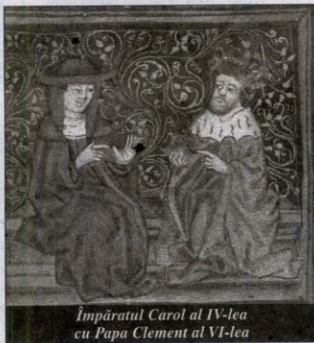
Poetul septuagenar cunoscut aici o frumoasă aristocrată de 17 ani, Ulrika von Levetzow, de care s-a îndrăgostit, pe care o numea

Liebling (Odorul) și *mein liebes Töchterchen* (Fetița mea dragă) și căreia i-a dedicat câteva poezii, printre care celebra *Elegie*. Nu a îndrăznit s-o ceară în căsătorie, iar Ulrika a rămas toată viața necăsătorită, în ciuda numărului mare de pretendenți pe care i-a avut. Ea a murit la vârsta de 95 de ani, în castelul său din Třebívlice, din Boemia centrală.

Apele tămăduitoare de la Karlovy Vary i-au atras de timpuriu și pe boierii români. Datorită lui Nicolae Iorga aflăm, de pildă, despre vizita olteanului Barbu Știrbei la Praga și la „Carlăspat“, în 1796-1797. Pe la jumătatea secolului al XIX-lea încep să apară printre vizitatorii stațiunii balneare și reprezentanți ai păturilor mijlocii și ai Renașterii naționale românești. În lucrarea *Relații social-culturale ceho-române (Epoca modernă)*, din 1981, Traian Ionescu-Nișcov rezumă astfel impresiile scriitorului mol-

dovean Gheorghe Asachi, care a poposit la Karlsbad în vara anului 1855: „Spre deosebire de Barbu Știrbei, Asachi ne-a lăsat, în contextul unei expunerii, pe lângă o scurtă descriere pitorească a împrejurimilor, și unele informații cu caracter social. El notează că, la data aceea, stațiunea avea 560 de clădiri și o populație de 3.500 de locuitori. Numărul vizitatorilor din 1855 era de 7.000, printre care monarhi, maresali, soldați, milionari și săraci [...] Intrigat de faptul că românii care trecuseră prin Karlsbad nu lăseseră nicio amintire scrisă pe așa-zisele «table votive», fixate pe stâncile din apropiere – așa cum făcuseră mulți scriitori și mari personalități străine, chiar și Petru cel Mare al Rusiei, în semn de recunoștință –, Asachi închină și el acestei «fântâni misterioase» o poezie, alcătuită din patru strofe destul de stângace, ca «să răsun» și «vers românesc» între celelate «frumoase imnuri».

Poezia, intitulată *La termele de Karlsbad*, a fost gravată pe tablă votivă la punctul numit Augustplatz, alături de traducerea în limba germană, *An die Karlsbadener Thermen* [...] Tabla votivă cu versurile lui Asachi a fost mistuită de vreme, cel puțin așa ne informează Gr. Graur, cel care a fost ani de-a rândul medic curant (Badearzt) la Karlovy Vary... „Boemistul și slavistul român arată mai departe că și în opera lui Ion Heliade Rădulescu sunt de găsit versuri închinare faimoasei stațiuni: în cazul mentorului gene-

Împăratul Carol al IV-lea
cu Papa Clement al VI-lea

rației pașoptiste nu este însă vorba de o poezie proprie, ci de transpunerea în limba română a odei *In Thermas Caroli IV*, compusă de umanistul ceh Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic în secolul al XVI-lea. Din această cauză autorul ajunge la concluzia că foarte probabil și Heliade a trecut pe la Karlsbad, chiar înaintea lui Asachi.

In cursul secolului al XIX-lea, drumurile vizitatorilor și bolnavilor din România nu se îndreptau numai spre Karlovy Vary: unii dintre ei au preferat să caute vindecare la băile din Moravia de Nord, înainte de toate la Gräfenberg, unde Vincenz Priessnitz inițiasă din anul 1822 un tratament special bazat pe folosirea internă și externă a apei de la izvoarele de munte (*Wasser Kur*), recunoscut curând ca foarte eficient în toată Europa.

Oaspetele cel mai de seamă al acestor băi a fost primul rege al României, Carol I, care a stat aici o perioadă de timp în 1888, iar după tratament a ținut să-și exprime recunoștința prin ridicarea unui monument fastuos, din marmură albă, denumit „Izvorul Regele Carol” („König Carol Quelle”).

Dar să revenim la Karlovy Vary. Ar fi desigur interesant să aflăm care anume personalități din România și-au ales această stațiune ca loc de odihnă sau de tratament, de-a lungul secolului al XX-lea. Poate că o cercetare minuțioasă în arhiva orașului ar avea drept rezultat descoperirea altor nume românești care și-au purtat pașii prin aceste locuri. Cu totul întâmplător, eu însămi am descoperit o mărturie chiar în aer liber, pe o potecă care duce spre una dintre

Goethe

colinele din împrejurimi. Pe o placă de piatră așezată pe stâncă putem citi următoarea inscripție:

*Cu ajutorul lui Dumnezeu,
mi-a fost dat să pot veni de
25 de ani pentru a-mi
reface și menține sănătatea.
Slavă Celui de Sus și
recunoștință eternă
apelor și băilor de
Karlsbad.*

**DIONISIE
ARHIMANDRIT
MITROFOR
28 Iunie 1928 SINAIA
(ROMÂNIA)**

Arhimandritul mitrofor Dionisie Simionescu a fost al 15-lea stareț al mănăstirii Sinaia. Principalele date despre activitatea și meritele acestui reprezentant al clerului ortodox român sunt cuprinse în volumul *Mănăstirea Sinaia*, publicat în anul 2000, de ieromonahul Nectarie Măgu-

reanu: „A fost mai întâi paroh la biserica din Bușteni, apoi stareț al mănăstirii din Predeal, iar în 1909 este numit stareț la mănăstirea Sinaia. Aici va stăreți până la încetarea sa din viață, care s-a săvârșit în anul 1929. Bun administrator și cu un deosebit simț patriotic, va contribui la realizarea idealului nostru național, fiind «Președintele Ligei pentru unitatea tuturor românilor, secția Predeal», așa cum atestă și *Condica Mănăstirii* [...]”

Ca și predecesorul său, starețul Dionisie cunoștea o limbă străină, reprezentând mănăstirea la curtea regală.

Pentru meritele sale, dar și «spre podoaba Sfintei mănăstiri», Dionisie «a fost cinstit cu rangul de arhimandrit mitrofor», de către «Atanasie Mitropolitul Ungrovlahiei și primat al României» (*Condica Mănăstirii*).

Nu putem trece cu vederea un fapt important care s-a petrecut în timpul stăreției lui Dionisie, când mănăstirea Sinaia a fost gazda unei consfătuiri, privind unificarea organizării bisericești. Acest lucru s-a întâmplat la numai câteva luni de la Marea Unire de la 1918, când românii de pretutindeni au dorit unirea tuturor confesiunilor religioase în una singură. Astfel, reprezentanții Bisericii provinciale s-au întrunit aici la mănăstire sub președinția Î.P.S. Mitropolitul Pimen, unde «s-a luat Statutul Organic al Marelui Mitropolit Șaguna ca punct de plecare în scopul îndrumării unificării Bisericii, iar participanții acestei consfătuiri au primit însărcinarea de a conduce dezbaterile în fiecare Biserică aparte asupra acestui statut» [...]

Karel Čapek (în dreapta) cu Thomas Garrigue Masaryk, primul președinte al Cehoslovaciei

Memorabilele consfătuiri (precum aceasta de la Sinaia) și sesiuni sinodale s-au încheiat cu alegerea P.S. Sale Episcopului Miron Cristea în funcția de Mitropolit-Primat al României Întregite.

Înscrisă încă de la începutul secolului al XX-lea în promovarea Mișcării Ecumenice, mănăstirea Sinaia va fi gazda unei alte întruniri în 1924, când va avea loc aici Ședința de Lucru a Comitetului Național al Alianței Mondiale pentru Promovarea Prieteniei Internaționale Între Biserici, condusă de arhimandritul I. Scriban și prof. V. Ispir.

Pe stâncile care înconjoară aleile și potecile din Karlovy Vary se află zeci de plăci votive, oferite de vizitatorii mai mult sau mai puțin celebri ai stațiunii. În tâmplarea a vrut ca placa votivă a starețului de la Sinaia să fie pusă în imediata vecinătate a unei alte plăci de piatră, pe care au oferit-o orașului un grup de vilegiaturiști

Tabla votivă pusă de arhimandritul Dionisie și cea a savantului ceh Josef Jungmann (fotografie de Robert Valenta)

cehi din 1895-1896. Autorul inscripției este Josef Jungmann (1773-1847), una dintre cele mai însemnate personalități ale Renașterii naționale cehe, întemeietorul studiilor filologice în limba cehă, căruia îi datorăm existența unui impunător *Dicționar ceh-german*, o primă *Istorie a literaturii cehe*, introducerea sonetului în poezia noastră cultă și o serie de tălmăciri din literatura universală (Lukianos, Horațiu, Milton, Shakespeare, Pope, Chateaubriand, Voltaire, Molière, Goethe, Karamzin). Pe placă sunt reproduse versurile scrise de Jungmann cu ocazia unei

vizite la Karlovy Vary, în anul 1837. Cătrețul exprimă sentimentele patriotice ale autorului și un omagiu adus ctitorului stațiunii, regele Carol al IV-lea: „Popoarelor! Aici tășnesc izvoarele lui Carol/ Pământul ceh își dezvăluie bogățiile./ Spumele cunoscute milioanele de oameni din lumea întreagă./ Pentru ele să mulțumim călduros donatorului.”

Din fericire, bogățiile pământului descoperite cu șapte secole în urmă s-au păstrat, iar astăzi sunt valorificate în cadrul unei stațiuni balneare complet modernizate. Adevărul este că, în prezent, fama orașului Karlovy Vary se datorează nu numai băilor, ci și Festivalului Internațional de Cinema, ajuns anul trecut la cea de-a 42-a ediție. În ultimii ani, acest festival, desfășurat la începutul lui iulie, a atras zeci de mii de iubitori ai artei cinematografice, fiind cotate, în lumea cineaștilor, drept un eveniment de importanță europeană. ■

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM
Arad	106,8
Bacău	101,4
Baia-Mare	100,1
Bârlad	102,8
Botoșani	100,8
Brașov	105
București	101,3
Buzău	103,7
Cluj-Napoca	101
Focșani	101
Galați	101,6

	FM
Iași	103,1
Oradea	96,1
Ploiești	104,1
Rm. Vâlcea	102,5
Sibiu	103,7
Suceava	101,6
Târgu-Mureș	104,9
Timișoara	100,7
Tulcea	105,4
Vaslui	102,4
Zalău	105

UN PROFESOR GERMAN DE... FRANCEZĂ

TANIA RADU

A doua jumătate a secolului al XVIII-lea a impus așa-numita „Europă franceză”; întregul continent – state mai mult sau mai puțin puternice ale timpului – se învârtă în jurul unei Franțe care devenise inima culturii, centrul ei de comandă. Agent renumit de... publicitate franceză se poate considera o publicație citită cu același interes atât la Sankt Petersburg, cât și la Paris, la Varșovia sau la Frankfurt: *Correspondance littéraire, philosophique et critique* (Correspondențe literare, filosofice și critice). Iar mintea împede din spatele acestui succes, nu numai cultural, ci, mai ales, financiar a fost... germană.

Prima zi de Crăciun a anului 1723 aducea mare bucurie în familia unui pastor luteran: se născuse Friedrich Melchior Grimm, care a dovedit, încă de la cea mai fragedă vârstă, înclinații spre învățătură și cultură. În anii liceului devenise destul de cunoscut pentru versurile sale. La 19 ani a adaptat pentru teatru o piesă aparținând lui Heinrich Anselm von Ziegler und Kliphausen, *Die asiatische Banise* (Banis asiatica). Entuziasmat de calitatea producției literare, unul dintre profesorii săi, Johann Christoph Gottsched, a și publicat-o anul următor, în *Deutsche Schaubühne* (Scena germană).

Însă încercarea de a o pune în scenă în 1747, la Strasbourg și Frankfurt s-a dovedit un eșec total, atât din punct de vedere artistic, cât și financiar (decorurile și costumele erau extrem de costisitoare!). Motiv pentru tânărul Grimm de a se apleca spre noi domenii, în special critica operelor filosofului Voltaire. Pasiunea pentru studii și acribia dovedite l-au împins spre continuarea învățăturii la Universitatea din Leipzig, devenind, în scurt timp, unul dintre studenții remarcați de profesorul de teologie și filosofie Johann August Ernesti (1707-1781), care l-a și îndrumat spre literatura clasică.

Succes venit peste noapte

După doi ani de studii de drept, filosofie și literatură, foarte sociabilul Friedrich Melchior, reîntors în Regensburg natal, a fost repede angajat de una dintre cele mai importante familii ale locului, cea a baronului von Schönberg, devenind preceptorul fiului său, Gottlob Ludwig. Asemenea lui Rousseau și a altor numeroși oameni de litere ai timpului, a ajuns, datorită acestei meserii, în 1748, la Paris, alături de elevul său, pentru a cărui educație Orașul Luminilor reprezenta testul suprem.

Sarcina profesorului Grimm a fost să-l învețe latina, nu franceza, care era limba vorbită în mediul nobiliar german al timpului. Iarna anului 1748 l-a găsit însă în serviciul unei alte figuri importante a societății timpului, contele Friedrich de Saxa-Gotha. Câteva luni mai târziu, mereu în căutarea ascensiunii sociale, Melchior Grimm s-a angajat ca secretar al contelui August Heinrich von Friesen.

Boema pariziană l-a primit cu brațele deschise, mai ales că intrarea i-a fost asigurată de unul dintre proaspeții săi prieteni, Jean-Jacques Rousseau. Genevezul l-a prezentat amicilor, viitorii enciclopediști d'Alembert, d'Holbach, Diderot. Intrepriid și atent, cu un ascuțit simț al afacerilor, germanul a câștigat nu numai simpatia societății franceze, ci și avere, care a început să se rotunjească vizibil odată cu trecerea anilor.

Însă marea sa pasiune pentru literatură și filosofie nu a

disparut. Pentru a o cultiva, dar și pentru a face să-i sporească prestigiul în această lume nouă, în care nu mai dorea să pară un străin, Melchior Grimm și-a deschis casa, transformând-o, o dată pe săptămână, într-un adevărat salon literar, după moda ce cucerise acele timpuri.

Dar nici plăcerile lumești nu i-au rămas necunoscute: a fost client fidel al companiilor teatrale pariziene, dar și al saloanelor, în special al celui patronat de Marie Thérèse Rodet Geoffrin (1699-1777), care a fost atrasă de farmecul special al neamțului. Adevăratul botex al boemei pariziene l-au reprezentat două legături amoroase: prima, cu una dintre divele timpului, primadona unei companii italiene, Marie Felli; iar cea de-a doua, cu Louise d'Épinay (1726-1783), fosta confidentă și iubită a lui Rousseau. Ironia sorții a făcut ca tocmai Jean-Jacques să fie cel care le-a făcut cunoștință celor doi!

Momentul de cotitură al carierei lui Grimm a venit

Jean-Jacques Rousseau și Louise d'Épinay, confidentă și iubită a lui Rousseau, apoi a lui Grimm

D'Alembert, unul dintre cei care l-au primit pe tânărul neamț cu brațele deschise

odată cu cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În 1753 a preluat de la abatele Raynal editarea *Știrilor literare*, publicație de succes a timpului, al cărui titlu l-a schimbat imediat în *Corespondențe literare*. După cum sublinia și criticul literar Roland Mortier, într-una dintre prefețele deselor ediții ale *Corespondențelor* lui Melchior Grimm, succesul, venit oarecum peste noapte, a rămas până astăzi învăluit în mister. Probabil că o mare influență în câștigarea acelei poziții l-au jucat atât relațiile sale cu lumea germană, în special cele stabilite prin intermediul familiei de Saxa-Gotha, cât și sprijinul lui Louise d'Épinay sau al prietenilor enciclopediști.

Un strămoș pentru „Paris Match“

Venirea sa la cârma acestui adevărat fenomen ce s-a numit *Corespondențe literare* a atras după sine o pleiadă întreagă de

transformări spectaculoase. Secolul al XVIII-lea însemnase nașterea unei noi mode. Împăratul Frederic al II-lea al Prusiei întreținuse asemenea legături în scris cu unul dintre apropiații lui Voltaire, Thierot. Încă din 1736, i-a oferit, pentru bunul mers al informațiilor utile din Paris, o sumă anuală de 1.200 de livre. Omul lui Voltaire devenise, astfel, un gen de atașat cultural modern, a cărui obligație era tocmai aprovizionarea capului încoronat cu ultimele noutăți din domeniul social sau cultural parizian, dar și cu diverse cărți sau chiar mărfuri, la mare căutare.

Stirile literare ale abatelui Raynal au reprezentat, apoi, liantul ce unea o parte semnificativă a Europei de Paris, de la Gotha, la Darmstadt sau Saarbrücken. Însă informațiile oferite de diverșii corespondenți erau seci și destul de neatrăgătoare. Era nevoie de un suflu proaspăt, iar neamțul Grimm a știut să-l aducă, impunând o nouă față vechii publicații. Deja stăpânea la perfecție limba franceză. Dacă, de exemplu, folosea

termenul de „auguste” – în loc de *aout* – pentru definirea lunii anului, nu o făcea din necunoașterea limbii, ci, după cum subliniază criticii literari contemporani, tocmai la sfatul lui Voltaire!

În fapt, *Correspondențele literare* erau fabricate, sub forma unor scrisori personale, pentru uzul câtorva aleși. Lista este impresionantă – opera unui neamț răbdător, bun cunosător al curților nobiliare din landurile germane și nu numai. Printre abonați: regele Prusiei, Ecaterina a II-a a Rusiei, regina Suediei (sora lui Frederic al II-lea), ducele Leopold de Toscana, regele Poloniei Stanislas August Poniatowski, prințul Henric al Prusiei, prințesa de Nassau-Saarbrücken etc.

Marea diferență față de Raynal a fost că noul editor le-a cerut discreție totală abonaților cu privire la informațiile sau discuțiile purtate prin intermediul misivelor. De exemplu, doar din cauza indiscrețiilor unuia dintre membrii familiei de Saxa-Gotha, opere ale lui Diderot au ajuns la îndemâna unor

Goethe, Schiller sau Herder. De abia în 1812, sub îndrumarea unui nou editor, Buisson, a apărut și primul număr din *Correspondențele literare* deschis întregului public. Practica aceasta i-a conferit multă obiectivitate, critica fiindu-i deseori dură, chiar necruțătoare. Cum a fost cazul unui domn de Boissy, autor al unei lucrări despre poetul grec Simonide și secolul său. Grimm l-a executat în doar câteva fraze, considerându-i opera „o compilație plictisitoare”. Nici măcar faptul că autorul se număra printre medicii apropiați ai regelui francez nu a contribuit la îndulcirea aprecierilor sale!

De două ori pe lună, la 1 și 15, Grimm trimitea manuscrisele abonaților săi. Nu existau știri din viața politică, subiect dezbătut pe larg într-o altă publicație a timpului, *Bulletins de Versailles* (Buletinele Versailles-ului). Fiecare număr debuta cu un articol principal, ce avea ca țintă analiza unei lucrări apărute recent sau a unei reprezentări teatrale. Nu de puține ori, Grimm ținea neapărat să-și înceapă Co-

Diderot și Ecaterina a II-a

Datorită unei recente investigații propuse de un istoric rus, Aleksandr Stroeov (*Magazin istoric*, nr. 4/2006, lucrarea sa de doctorat, susținută la Sorbona, în 1999), a fost adusă în atenția publicului specialist – și nu numai – și corespondența personală a lui Friedrich Melchior Grimm, pe care a întreținut-o în perioada petrecută la Sankt-Petersburg. Cele peste 1.000 de documente scoase astfel la iveală oferă o nouă perspectivă asupra activității depuse de acest *factotum* imperial, dar și asupra interesantului ghem de relații întrețesute de el, ce legau lumea literelor de cea a politicului sau socialului, Franța de Rusia sau alte state europene.

În cunoscuta bibliotecă a ieșencei Smaranda Balș, una dintre marile iubiri ale domnitorului Mihail Sturdza, apărea și o lucrare a lui Friedrich Melchior Grimm, *Nouveaux mémoires secrets et inédits, historiques, politiques, anecdotes et littéraires du baron de Grimm, agent à Paris de la Cour de Russie et de Pologne, ou Chronique curieuse des personnages célèbres qui ont illustré le siècle dernier, suivie de la relation de ses voyages* (Noile memorii secrete și inedite, istorice, politice, anecdotice și literare ale baronului Grimm, trimis al Parisului la Curtea Rusiei și a Poloniei, sau Cronica curioasă a personajelor celebre reprezentative pentru ultimul secol, urmată de descrierea călătoriilor sale), lucrare în două volume, tipărită la Paris, în 1834.

respondențele cu scrieri despre subiecte care îl pasionau; de exemplu, decăderea gustului publicului parizian. După câteva notițe cu caracter informativ, despre noi apariții, evenimente literare sau culturale, numărul se încheia cu un text scurt, adeseori purtând semnătura lui Voltaire.

Din paginile *Correspondențelor* respira o întreagă epocă: evenimente importante sau doar cancanuri diverse, spectacole, dar și reverberații ale unor acte politice sau sociale, precum impozitele din agricultură, procesul și expulzarea iezuiților, inocularea împotriva variolei, balurile de la curtea de la Versailles, celebrul caz Jean Calas (protestantul acuzat în 1762 că și-a ucis fiul convertit la catolicism) etc. Respira o lume care gândea și citea franțuzește – bibliotecile nobililor germani stau măturie, precum aceea a contesei de Hesse-Darmstadt, renumită în epocă. O lume care trăia și simțea franțuzește – exemplu viu, abatele Galiani, unul dintre diplomații ita-

lieni de la Paris, care, odată chemat în Napoli natal, în 1769, s-a simțit, asemenea lui Adam și Evei, izgonit din... Paradis.

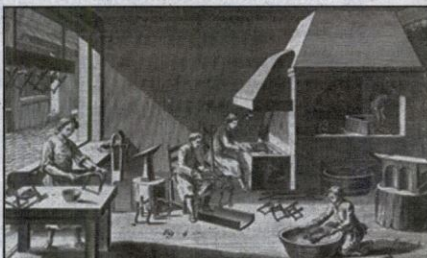
Alungat de Revoluția franceză

Succesul a fost aproape garantat. Dacă în 1763, un număr conținea doar șase pagini manuscrise, spre 1773, a ajuns la 20 de pagini. Bineînțeles că Grimm nu era singurul care scria. Avea un număr destul de important de colaboratori, unii constanți, precum: Diderot, Voltaire, doamna d'Épinay sau Saint-Lambert. Pe care însă nu-i plătea întotdeauna, cu toate că era conștient că, datorită lor, putea să mai scape

de „detestabila meserie” a redactării, care îl înălțuia, ținându-l departe de adevărata viață. Nu-de puține ori, pentru a se putea deplasa în străinătate, chiar le-a încredințat celor doi prieteni – Diderot și doamna d'Épinay – sarcina redactării publicației bilunare.

Grimm s-a dovedit un editor grijuliu față de autori. Nu introducea texte fără consimțământul lor. Pe unii chiar îi cultiva în mod special, fiind conștient de importanța numelui lor și de cititorii pe care i-ar putea atrage prin prezența lor în paginile publicației sale. A fost, în special, cazul lui Voltaire, pe care l-a vizitat la reședințele din Elveția, a cules chiar și anecdote create pe seama personalității lui, în timp ce i-a semnalat, constant, toate scrierile importante ale momentului. Uneori, textele purtând semnătura lui Voltaire au fost inserate alături de comentariile editorului, ca în primele șase luni ale anului 1761.

Odată cu trecerea timpului, în paralel cu ascensiunea pe

Ilustrație din *Enciclopedia*, înfățișând diverse meșteșuguri

Abatele Raynal

scara socială, lui Grimm i-a venit din ce în ce mai greu să se achite de sarcinile editoriale. Între 1757 și 1759 a ocupat poziția de secretar al contelui d'Éstrées; între 1761 și 1763, l-a însoțit pe prințul moștenitor al landului de Hesse-Darmstadt într-o vizită în Anglia; în septembrie 1769, ca și în vara anului 1773, a fost trimisul special al Parisului la curtea de la Sans-Souci a împăratului Frederic al II-lea. Cu câțiva ani mai înainte, îi fusese prezentat și Ecaterinei a II-a, de care l-a legat o relație specială. Chiar dacă țarina nu l-a dorit niciodată foarte aproape de ea, nu l-a uitat și, chiar și în restriște, în 1791, l-a numit ambasadorul ei la Hamburg, una dintre capitalele emigrației franceze de după Revoluție. Nu a fost singurul titlu pe care l-a primit de-a lungul vieții sale. Atât Maria Tereza, cât și ducele de Saxa-Gotha l-au numit baron, ultimul încredințându-i funcția de ministru plenipotențiar pe lângă Curtea de la Versailles.

Conștient de noile obligații, dar, mai ales, entuziasmat de noua turnură a carierei sale (nu de puține ori, ironic, Diderot i se adresa cu titlul de „domnule ambasador” și a ajuns chiar să-l considere infectat de microbul onorurilor sociale, după cum îi scria în martie 1781: „prietene, te-a acaparat cangrena asta... și ai devenit cel mai periculos dintre antifilosofi!”), Grimm a hotărât, în 1773, să-i încredințeze unuia dintre apropiații și colaboratorii săi, Henri Meister, sarcina redactării *Correspondențelor literare*. El s-a angajat, din nou, ca preceptor, dar de astă dată la case mult mai însemnate. Alături de unul dintre elevii săi, principele moștenitor al landului de Hesse-Darmstadt, pe care îl mai însoțise în excursia engleză, s-a îndreptat spre Sankt-Petersburg. Odată ajuns pe tărâm rusesc, a fost atras în anturajul

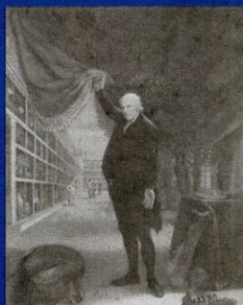

Marie Thérèse Rodet Geoffrin

familiei Romanovilor. Anii 1774-1777 l-au urcat pe Grimm pe culmile succesului: după o cură de sănătate la Karlsbad (Karlovy Vary; în iunie 1774), a urmat un lung sejur în Italia (1775-1776), apoi, după o buclă prin Europa de Nord – Danemarca și Suedia –, s-a reîntors la Paris, în 1777. Peste tot a fost primit ca o adevărată personalitate, solul unei Franțe considerate regină și unic model de comportament social și cultural.

Noii conducători impuși de Revoluția franceză nu i-au putut ierta neamțului nici titlurile nobiliare, nici atașamentul atât de evident de curtea țaristă. Astfel că a fost obligat să se reîntoarcă în Germania natală. Cu puțin înainte de a-i fi confiscate bunurile, Grimm a reușit să revină la Paris, în 1791, de unde a plecat pentru totdeauna, cu tot ce a putut să ia asupra-i. După moartea Ecaterinei a II-a, s-a retras la Gotha, unde și-a petrecut ultimele zile din viață, până în 1807, în tihnă și obscuritatea provincială. ■

Jean Calas își descoperă fiul ucis,
o afacere care a făcut valvă

*Muzeele au debutat
ca simple colecții de curiozități,
precum cea a artistului american
Charles Willson Peale
(în imagine, invitându-și
vizitatorii)....*

*... au devenit instituțiile clasice, cărora le treceau pragul
mii de oameni (interior de la British Museum, secolul al XIX-lea)*

ISTORIA DIN SPATELE VITRINELOR

THEO STĂNESCU-STANCIU

Foarte rar mai vedem cozi la intrările muzeelor noastre... Doar, din când în când, grupuri organizate – din ce în ce mai des de străini –, care așteaptă cuminiți să primească informațiile ghizilor, și aceștia mai mult sau mai puțin plini de vervă sau de pasiune. Într-o lume în continuă transformare, mișcare și în căutarea viitorului, muzeul una dintre cele mai palpabile imagini ale trecutului nu mai atrage?! Sau e nevoie de o reformă serioasă a modalității de expunere a acestui trecut?! Mai pot fi la modă vitrinele și obiectele prăfuite ce ne privesc din spatele lor?!

Definiția oficială dată de Consiliul Internațional al Muzeelor consideră muzeul drept acea instituție permanentă, aflată în serviciul societății, deschisă publicului, care se ocupă cu strângerea, păstrarea, identificarea, catalogarea, analizarea, conservarea și expunerea de diverse obiecte sau artefacte care prezintă interes științific, istoric, artistic, tehnologic etc., în scopul studierii, educării, relaxării vizitatorilor sau a oamenilor de știință. Exprimare clară și destul de concisă, dar... Ce se ascunde în spatele unui atât de vechi termen?!

Etimologic, vocabula provine din grecescul *mouseion* – ce desemna spațiul destinat muzelor antice. Unul dintre primele muzee create a fost institutul pentru filosofie și cercetare de pe lângă biblioteca din Alexandria, înființat de generalul macedonean Ptolemeu I Soter (323-283 î.Hr.), conducătorul Egiptului, în jurul anului 280 î.Hr.

Bunicile muzeelor de astăzi în Europa...

Eul Mediu a reprezentat, apoi, adevăratul timp al strân-

gerii laolaltă al însemnelor timpurilor apuse: obiecte de cult, tapiserii, bijuterii, tablouri, ce confereau strălucire și putere castelelor princiare. De abia însă în perioada Renașterii au apărut și primele muzee mai apropiate de înțelesul contemporan al termenului. Familiile bogate, din dorința de a epata o societate în continuă transformare, și-au deschis porțile castelelor, oferind imagini ale unor vremuri mai mult sau mai puțin îndepărtate, păstrate în colecții impresionante, cel mai adesea eclectice. Stă mărturie, de exemplu, cazul lui Paolo Gio-

... pentru a căuta azi un contact
cât mai direct al vizitatorilor
cu obiectele expuse,
precum în acest muzeu în aer liber
din New York,
unde poți să îți imaginezi
că ești pe un portavion,
pe un submarin sau pe un distrugător...

... sau în acest muzeu,
tot din S.U.A.,
al pompierilor, unde copiii
se pot îmbrăca
în costume pe măsură
și acționa diferite dispozitive
ale mașinilor

vio (1483-1552), unul dintre cronicarii războaielor italiene și cunoșcător al realităților din Vatican (unde a și trăit mai bine de 35 de ani), care a decis să expună, începând cu anul 1536, la adăpostul unei vile ridicate pe malurile lacului Como și denumită tocmai *Museo*, impresionantele sale colecții de monete și tablouri ale unor personalități ale vremii (aproximativ 400, după sursele vremii).

Din secolul al XVI-lea, odată cu pasiunea călătoriilor, s-au impus și așa-numitele *cabinete de curiozități*, care adăposteau suveniruri ce aminteau de locurile exotice văzute.

Medicul danez Ole Worm (1588-1654) a rămas în istorie prin colecția sa de obiecte de istorie naturală, în special fosile aparținând Lumii Noi. Până astăzi a reușit să tra-

verseze secolele și colecția primului autor francez de roman fluviu, Honoré d'Urfé (1568-1625), cărui contemporanii îi cereau adesea părerea în chestiuni legate de obiecte vechi și colecții. De numele lui Sir Isaac Sloane (1660-1753) se poate spune că se leagă și începuturile cunoscutului British Museum (*Magazin istoric*, nr. 4/2006), colecția sa fiind donată statului, cu condiția ca Parlamentul să achite o sumă de 20.000 de lire executorilor testamentari, mult sub adevărata valoare a obiectelor strânse cu atâta pasiune și râvnă de fizicianul englez.

Începând cu secolele XVII-XVIII, s-au înmulțit considerabil, la nivelul întregii Europe, și colecțiile particulare deschise publicului, precursarele muzeelor viitorului: Galeria Uffizi din Florența; Palatul de Iarnă din

Sankt-Petersburg sau Hofgarten din München și Palatul Belvedere din Viena. Cel mai vechi muzeu universitar, Muzeul Ashmolean de Artă și Arheologie din Oxford, la a cărui origine se află colecția de curiozități a lui Elias Ashmole, își deschidea porțile în 1683. Iar Museo Sacro, primul așezământ de acest gen din complexul Vaticanului, se impunea în peisajul roman începând cu anul 1756. În Franța, timpul Revoluției a condus la deschiderea porților Luvrului către marea public în 1793.

Încetul cu încetul, instituția muzeală prindea contur, transformându-se după chipul și asemănarea epocilor noi. După cum au constatat și Denis Diderot (1713-1784) și Jean Le Rond d'Alembert (1717-1783) în faimoasa lor *Enciclopedie*, definind termenul în sine: loc în orașul Ale-

Printre cele mai atractive și moderne site-uri ale unor muzee românești pot fi considerate cel al Muzeului Grigore Antipa (www.antipa.ro) sau cel al Complexului Național Muzeal ASTRA din Sibiu (www.muzeulastra.ro).

xandria în Egipt, unde erau întreținuți, din cheltuielile publice, un număr de oameni de litere distinși prin meritul lor, cum în Atena, la Prytaneum, erau întreținute persoanele care făcuseră servicii importante republicii. Numele muzelor, zeite și protectoare ale artelor, era incontestabil izvorul celui de muzeu... Cuvântul muzeu a primit de atunci un sens mai extins și se aplică astăzi oricărui loc unde sunt închise lucrurile care au un raport imediat cu artele și cu muzele. După cum nota într-un interesant studiu Eileen Hooper-Greenhill, ruptura provocată de Revoluția franceză „a creat condițiile apariției unui nou adevăr, unei noi raționalități, din care a reieșit apoi o nouă funcționalitate pentru un nou tip de instituție muzeul public“.

Secolul al XX-lea a condus la noi și noi transformări: anii '80 și '90 au reprezentat decenii decisive în reconfigurarea unui spațiu dedicat – cel puțin prin definiție – trecutului, dar care trebuia să fie solid ancorat în prezentul cotidian. Interactivitatea, spațiul deschis, lipsa îngrădirilor, contactele nemediate, pătrunderea într-un univers virtual recreat după chipul și asemănarea evenimentelor istorice au devenit noile cuvinte de ordine.

... și la noi

Pasiunea pentru colectarea obiectelor reprezentative ale trecutului a pătruns și în spațiul românesc. În veacul al XVI-lea, după cum

Interior din vechiul Muzeu Ashmolean...

consemnează în *Istoria muzeelor din România* profesorul Ioan Opris (Editura Museion, București, 1994), arhidiaconul clujean Iohan Mezerzius deținea, pe la 1516, o frumoasă, și, în consecință, râvnită colecție de inscripții. Printre primii care au strâns manuscrise și documente ale trecutului a fost și învățatul sas Johannes Honterus (1498-1549). De asemenea, despre Nicolae Mavrocordat aflăm că stabilise relații cu patriarhul Ierusalimului Hrisant Nottara, cu care s-a întâlnit în decembrie 1726 pentru a-l ruga să-i procure cărți istorice și monete vechi.

Exemplare prețioase de cărți, manuscrise și medalii au fost strânse în cunoscuta colecție ale familiei Cantacuzino, încorporate apoi în Biblioteca lui Constantin Mavrocordat, pentru care s-au cercetat fon-

duri de la Athos, Teba, Modou, Monembasia, fiind evaluate (existând și potențiali clienți unii dintre ei capete încoronate de renume, precum regele Angliei sau cel al Franței, împăratul Leopold sau Sfântul Părinte de la Vatican!) la 100.000 piaștri.

Cronicarii pomenesc chiar de un spirit care cucerise o întreagă generație. Astfel, interesul pentru arheologie al celor doi cumnați, banul Mihalache Ghica și Nicolae Mavros, a condus la o luptă, în care „se prăda, se răsturna și se sfărâma ținutul cucerit“. Printre primele instituții muzeale din România se numără cele de pe lângă unitățile de învățământ, precum cea de la Odorhei (1772), Aiud (1796), Hunedoara sau Sibiu; în secolul al XVIII-lea doar patru județe aveau câte un muzeu. După 1800, situația s-a modificat radical, apărând încă 11 noi instituții de acest gen (patru mixte, trei de științe naturii, două de artă și două de istorie). Importante colecții, precum cele depozitate de Mihalache Ghica, Cezar Bolliac, Al. Blaremburg, N. Mavros, D. Papazoglu, D. Butculescu, au fost, ulterior, reunite în alte muzee. În statisticile anuale

dintre cei mai avizați cercetători ai istoriei muzeului românesc, profesorul Panait I. Panait, dinamica creșterii numerice se înregistrează, începând cu secolul al XVIII-lea, astfel: între 1800 și 1864 – 11; între 1865 și 1900 – 13; între 1900 și 1945 – 50; între 1946 și 1973 – 265.

Cel mai vechi muzeu din țară este considerat

... și din cabinetul de curiozități organizat de medicul danez Ole Worm

Rolul muzeelor în stabilirea relației noastre cu opera de artă este atât de important, încât aproape ne este imposibil să ne gândim cum ar fi fost dacă nu ar fi existat [...] și că el există doar de vreo două secole.

(André Malraux, *Muzeul imaginar*)

Muzeul Național Brukenthal din Sibiu, la a cărui origine stau colecțiile constituite în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de baronul Samuel von Brukenthal (1721-1803; *Magazin istoric*, nr. 4/2005). Colecțiile sale puteau fi vizitate începând cu 1790, cu trei ani înaintea deschiderii Muzeului Luvru, iar în 1817 avea loc deschiderea sa oficială. La 3 noiembrie 1834, Prin decretul princiar nr. 142, semnat de domnitorul Alexandru Ghica (1834-1842), a fost fondat „Museum Național” din București, din inițiativa fratelui domnitorului, marele ban Mihalache Ghica, „mare vornic al treburilor dinăuntru”. Ghica a reprezentat și primul donator important al instituției, oferind o colecție de 1.250 de monete grecești, romane și bizantine; o colecție de 150 de minerale și una cuprinzând 213 cochilii de moluște, alături de un important număr de pești, păsări, mamifere și fosile.

În rândul colecționarilor importanți de obiecte de artă s-au înscris și Costache Negri, Mihail Kogălniceanu sau Constantin Exarcu. Au existat și scandaluri în jurul unor asemenea mult râvnite colecții. Cea deținută de Cezar Bolliac, având numeroase piese unicate, a stârnit, după moartea sa, în 1880, un mare și disputat proces. Nu numai obiecte de

acum considerate tradiționale au reprezentat atracții pentru colecționari. La Azuga, Eduard Flek, în prima jumătate a secolului al XX-lea, a pus bazele unei importante colecții de entomologie, reprezentativă pentru Europa Centrală, dar și pentru sud-vestul Africii, colecție care a primit, în 1906, medalia de aur la expoziția *Macrolepidoptera Romaniae*.

Scopul instituției muzeale devenea clar cel de instruire „învățarea științelor pozitive după obiecte concrete în locul descripțiilor abstracte” (Grigore Antipa). „Reînnoirea”, după alte modele străine, de astă dată americane sau germane, a început, odată cu debutul secolului al XX-lea, să devină un imperativ pentru

mulți dintre oamenii de știință ai epocii. În lucrarea sa, profesorul Opriș prezintă chiar o scrisoare (datată 13 iunie 1932) trimisă ministrului Artelor de Al. Tzigara-Samurçaș, unul dintre cei mai vechi directori de muzeu, deținând o importantă poziție în Asociația Internațională a Muzeelor (inspector general onorific al muzeelor din țară), în care se sublinia: „Bineînțeles că [...] asupra rolului precumpănitor ce se acordă muzeelor în învățământul Țărilor din Apus și a prefacerilor pedagogice prin lărgirea metodelor intuitivității directe. Încercările de la noi vă sunt de asemenea destul de cunoscute, pentru a nu mai fi nevoiți să revenim aci asupra lor. Îmi permit

totuși a adăuga că, în adaptarea muzeelor noastre la noile cerințe, nu a fost în prealabil stabilită directiva generală în vederea reformelor ce se impun în acest domeniu...” Dar și o circulară ministerială în care era criticat faptul că elevii români „nu cunosc muzeele locale și nici măcar bisericile, monumente istorice cari ascund comori”.

Și astăzi?!... Într-o lume cu noi și noi muzee: al transportului urban, al ciocolatei, al ceasurilor, a scăzut numărul vizitatorilor. Din lipsă de timp, de dorință, de atractivitate?! ■

Noua bibliotecă din Alexandria

Eveniment

La sfârșitul lunii octombrie 2007, Muzeul Național Brukenthal (Magazin istoric, nr. 4/2005) a deschis trei expoziții ale Secției sale de istorie aflată într-o clădire emblematică a Sibiului medieval, Casa Altenberger. Ea a fost construită la mijlocul secolului al XV-lea, cu unele adăugiri în veacul următor. Printr-una dintre laturile sale, edificiul se integra în centura de apărare a orașului, astfel explicându-se prezența turnului ce poartă deasupra ușii de intrare blazonul ctitorului, Thomas Altenberger, fost comite al sașilor. Clădirea a adăpostit multă vreme Primăria orașului, în secolul al XVII-lea fiindu-i adăugată aripa de est. Inscripția în limba latină de pe poarta de intrare datează din 1783 și a fost inspirată de vizita împăratului Iosif al II-lea la Sibiu.

UN REGAL MUZEAL LA CASA ALTENBERGER

FERENCZ IOSIF VASILE

Piesele confectionate din piatră, opere ale meșterilor pietrari (*lapicizi*) din Antichitate sau din Evul Mediu, sunt obiecte de mare interes pentru specialiști și mai puțin pentru marele public. Poate tocmai din acest motiv specialiștii de la Muzeul Național Brukenthal ne propun un alt tip de abordare muzeistică. Punctul de atracție al lapidariului îl reprezintă reconstituirea unui templu subpământean (*mithraeum*), în care era celebrat cultul zeului Mithra. Zeu al luminii cerești, al Soarelui, purității și adevărului, Mithra era adorat în vechea Persie și în India. Spre sfârșitul mileniului I î.e.n., cultul său s-a răspândit în Asia Mică și pe tot teritoriul Imperiului Roman.

Pentru marele public, colecțiile de arme din diferite

epoci au exercitat întotdeauna o mare atracție. În aripa destinată de muzeografilor sibieni expunerii bogatei lor colecții de arme, prima sală este străjuită de un cavaler îmbrăcat în armură, gata să intervină în luptă. Nu lipsesc nici războinicii pedestri, echipați în costume de epocă și purtând armamentul specific armatelor din care făceau parte. Sunt prezenți atât luptători din Europa, cât și din Orient. Panoplii și vitrine foarte bine integrate în spațiu oferă vizitatorului o mare bogăție de arme și piese de echipament defensiv (șcuturi, platoșe, armuri etc.).

Și în privința expoziției arheologice, muzeografilor sibieni ne propun o altfel de abordare decât cele cu care am fost obișnuiți până acum. Expoziția pune mare accent pe

reconstituirea minuțioasă a unor secvențe de viață ilustrând habitatul din diferite epoci istorice, așa cum s-au derulat în aria geografică din jurul Sibiului. Din prima sală pășim într-un fel de „tunel al timpului”, care începe în paleolitic. Omul locuia în peșteri, unde îl găsim alături de uneltele sale obișnuite, recuperate în timpul diferitelor campanii arheologice. La numai un pas distanță, pătrundem într-o altă epocă, neoliticul. Organizatorii au reconstituit o locuință din acea vreme, dar și instalații specifice, cum este cuptorul pentru ars ceramica sau războiul de țesut. Obiectele arheologice sunt integrate armonios, încât își dezvăluie rolul pe care îl jucau ele în viața cotidiană a omului din neolitic.

(Continuare în p. 60)

Eugeniu Carada...

Eugeniu Carada (1836- 1910; Magazin istoric, nr. 4/2004), unul dintre ctitorii Băncii Naționale a României, a rămas vestit și pentru refuzul de a se întâlni cu regele Carol I. O explicație a acestei atitudini o consemnează ziaristul Cl. Blumenfeld-Scrutator, în articolul Între regele Carol I și Eugeniu Carada, publicat în ziarul Adevărul, din 31 martie 1929, pe care îl reproducem și noi.

I.L.

... și Carol I

EUGENIU CARADA ÎL OCOLEȘTE PE REGELE CAROL I

CL. BLUMENFELD

Generația nouă aproape nu mai știe cine a fost Eugeniu Carada. Cât despre cea pe cale de a dispărea, pentru aceasta „marele mut de la Banca Națională” a sintetizat forța bancară și „oșculă” liberală. Așa fusese fixat Eugeniu Carada în codul perfectului opozant de la 1880 încoace. Căci, deși îndărătul grilajului primului nostru institut financiar și deși fără o acțiune politică vădită, Eugeniu Carada a fost socotit, în mod permanent, ca om politic și a avut să suporte toate micile și marile mizerii care se leagă la noi de ființa omului politic.

Din această cauză s-au nesocotit aproape întotdeauna incursiunile lui în literatură și teatru (singura gazetă, *Plutus*, în numărul său festiv din 18 februarie 1924, a relevat această latură a activității lui Carada). Și s-a nesocotit, de asemeni, rolul lui de luptător național și fondul firii care-i dă conturul unei ființe cu un caracter cu adevărat excepțional.

Într-o seară rece și târzie mi-a fost dat să ascult lucruri extrem de interesante în legătură cu puternica personalitate a lui Eugeniu Carada.

18 decembrie 1929 [evidentă greșeală de tipar]. Aseară [Constantin] Stere a fost în dispoziții excelente. În camera lui se aflau

câțiva intelectuali din Iași. Depănând firul amintirilor sale extrem de interesante și venind vorba despre Eugeniu Carada, Stere ne-a spus:

– Venea cu o regularitate de ceasornic la doamna Pia Brătianu, la ora ceaiului. Acolo îl întâlneam adeseori.

Ceea ce m-a frapat din primul moment al cunoștinței noastre a fost adâncă lui admirație pentru Ion Brătianu, bătrânul. Trecuseră atâția ani de la moartea marelui om și totuși Eugeniu Carada nu pomenea numele lui fără să spună „Domn Brătianu”! [...]

Nimic nu determină mai exact caracterul lui Carada decât atitudinea sa față de regele Carol. Ați auzit că niciodată Carada nu s-a întâlnit cu defunctul rege și evita să treacă prin fața Palatului. Explicația acestei atitudini? Mi-a dat-o chiar el. În 1875, regele Carol s-a văzut silit să se despartă de Brătianu. În Europa era o mare pornire împotriva „roșilor” [liberalii]. Exact acuzațiile pe care liberalii le-au adus în ultimul timp trăniștilor: anarhiști, dușmanii ordinii, domnia mulțimii, democrația integrală etc.

Regele Carol s-a depărtat de primul lui sfetnic în excelente raporturi. Tot el a fost acela

care i-a mijlocit lui Brătianu primirea la Curțile străine și deci posibilitatea de a reveni în curând la putere. Ion Brătianu a înțeles. Eugeniu Carada însă nu.

Când l-a adus în țară pe regele Carol [spunea Carada], domn Brătianu nu s-a uitat la furia Europei. Și el să-l îndepărteze pe Brătianu de la guvern de frica Europei? Asta nu se poate admite!

Și Carada a rămas implacabil în această a lui atitudine. Nu s-a mai întâlnit cu regele Carol.

Cu toată mândria lui notorie, regele Carol a încercat în două împrejurări să se reconcilieze cu Carada.

O dată, prin surprindere, și-a făcut apariția la Banca Națională. Pe când suveranul urca scările, în mijlocul zăpăcelii produse prin vizita aceasta neașteptată, servitorul a adus la cunoștința lui Carada sosirea regelui. Repede, el a trecut în biroul lui [Ion] Bibicescu [director în B.N.R.] și i-a spus:

Îeși întru întâmpinarea regelui.

Și prin ușa din dos a dispărut. Regele a vizitat toate birourile, doar-doar o da de Carada. În zadar însă. Acesta părăsise palatul Băncii Naționale.

Altă dată, lucrurile s-au petrecut și mai nostim. Se anunțase o mare serbare la Ciș-

Casa din Craiova unde s-a născut Carada

migiu, sub patronagiul lui Eugeniu Carada.

Regele Carol, iarăși spre surprinderea tuturor, și-a făcut apariția la serbare. Prevenit, Carada a căutat să se îndepărteze din locul unde se apropia regele. A fost o adevărată urmărire, iar cei inițiați priveau uimiți cum Carada fugea de întâlnire, iar regele Carol, deși

foarte mândru, dar desigur impresionat de acest caracter de granit, îl urmărea mereu, doar s-o întâlnească cu el. Întâlnirea nu s-a produs însă.

A fost o voință de fier și un caracter recitiliniu. Dragostea de țară el a înțeles-o altfel decât beneficiarii de astăzi ai patriotismului.

A înțeles-o prin acțiuni constante, care trebuia să însemne încheierea definitivă a clasei burgheze românești. A înțeles-o prin marile și personalele jertfe materiale pe care le aducea pe altarul cauzei naționale, în special a cauzei naționale din Ardeal. Cea mai mare parte a averii sale a răspândit-o, în taină și discret, pentru tot ce privea acțiunea românească de peste munți.

A fost dintre cei care au înțeles practica patriotismului în sensul jertfelor, și nu al beneficiilor. ■

UN REGAL MUZEAL...

(Urmare din p. 58)

Epoca bronzului și prima epocă a fierului perioadă în care s-a desfășurat războiul troian este ilustrată prin piese arheologice de mare valoare. Pentru acele timpuri au fost reconstituite un depozit de obiecte din bronz și o panoramă cu armele specifice ale războinicilor. Nu lipsesc nici piesele de podoabă și ceramica.

Pentru epoca regatului dac, organizatorii ne propun să vizităm interiorul unui turn-locuință, clădit după modelul celor

două edificii de acest tip descoperite în timpul săpăturilor efectuate în cetatea dacică de la Tilișca. Piesele originale mobilează întreaga structură și se integrează firesc în peisaj. Totul este străjuit de un războinic dac echipat de luptă.

Părăsind această locuință aristocratică, pătrundem în universul sacru și plin de mister al unui sanctuar cu coloane de lemn ridicate pe plinte de piatră.

Un alt moment ilustrat de muzeografi este acela al Daciei romane, sugerat prin reconstituirea unei case romane, care merge până la cele mai mici detalii: nu lipsesc vânatul, nici mirodeniile, iar vinul

este pe cale să fie stors din ciorchinii de struguri.

În sfârșit, călătoria noastră în timp se încheie în ambianța unui dormitor medieval, în care focul arde moenit în șemineu, iar elegantul pat cu baldachin ne invită la odihnă.

Cele trei expoziții propun standarde diferite față de cele cu care am fost obișnuiți. Vizitatorul este captat de „poveste”, de narațiunea vizuală clară și coerentă în care se împletesc armonios reconstituirile și piesele originale. Explicațiile sunt prezentate discret, iar monitoarele montate în fiecare sală pot oferi lămuriri suplimentare. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

Am primit de la Muzeul județean Satu Mare cele mai recente volume tipărite, pe care vi le prezentăm. Îi invităm pe colegii noștri din alte instituții muzeale să procedeze la fel.

● **IN HONOREM GABRIEL STREMPPEL, GABRIEL STREMPPEL LA 80 DE ANI** (redactori Anca Bogdan, Gabriela Dumitrescu, Luminița Kövári)
2006, 848 pp.

● **Liviu Marta, Szöcs Péter Levente, Gindele Robert, Ciprian Astaloș, Cristian Virag, Németi János, Ioan Stanciu – CATALOGUL COLECȚIEI DE ARHEOLOGIE** (coordonatori: Liviu Marta, Szöcs Péter Levente; ediție în limbile română, maghiară și engleză),
2007, 222 pp.

● **Ioan Viman – ÎNVĂȚĂ-MÂNTUL SECUNDAR DIN PĂRȚILE SĂTMĂRENE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ 1919-1940** (prefață de prof. univ. dr. Doru Radoslav)
2007, 677 pp.

● **ARHITECTURA RELIGIOASĂ MEDIEVALĂ DIN TRANSILVANIA, VOL. IV** (Colegiul de redacție: Péter Levente Szöcs, Adrian Andrei Rusu; ediție în limbile română, maghiară și engleză)
2007, 326 pp.

● **Viorel Ciubotă, Bujor Dulgău, Valentina Homîn, Liuba Horvat, Diana Iegar, Maria Ieremkina, Olena Kutași, Mihovici Marina, Vasile Rus, Tamás Sárándi, Serghei Veskvarok – EPISCOPIA GRECO-CATOLICĂ DE MUNKACEVO. DOCUMENTE** (volum coordonat de Viorel Ciubotă, Mihai Delegean, Ovidiu Ghitta, Vasile Rus; ediție în limbile română și ucraineană)
2007, 388 pp.

● **Dr. Czira Árpád – CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII 1914-1916** (traducere din limba maghiară de Turucko Sandor)
2007, 227 pp.

● **Daniela Bălu, Szöcs Péter Levente, Terdik Szilveszter – ARHITECTURA ECLEZI-ASTICĂ DIN SATU-MARE** (ediție în limbile română, maghiară și engleză)
2007, 180 pp.

● **RELAȚII ROMÂN-UCRAINE. ISTORIE ȘI CONTEMPORANEITATE** (coordonatori: Viorel Ciubotă, Toader Nicoară, Mikola Vegheș, Liuba Horvat; ediție în limbile română, maghiară și engleză)
2007, 344 pp.

Secolul al XVII-lea

„Oare tutunul n-a venit din Lumea Nouă decât pentru a o omori pe cea Veche!? – am văzut în episodul anterior că exclama exasperat scriitorul francez Michel de Montaigne. Au urmat, așadar, impozite, interdicții, măsuri prohibitive, pedepse, până la cea capitală, în sfârșit, a intervenit și Biserica, dar fără rezultat.

CAMPANII ÎMPOTRIVA FUMATULUI

OVIDIU MUREȘAN

Primele mențiuni referitoare la pătrunderea și consumarea tutunului pe teritoriul Transilvaniei datează din secolul al XVI-lea. Cea dintâi relatare – din vremea lui Ioan Zápolya (1526-1540) – se referă la o cantitate de tutun, oferită, probabil, drept mită, regelui de sorginte venețiană al Transilvaniei, Aloisio (Lodovico) Gritti (*Magazin istoric*, nr. 10/2001), de către un antreprenor grec, care urmărea să obțină monopolul asupra operațiunilor de exploatare a aurului și de batere a monedei în principatul intracarpatic. Se mai afirmă că primii arbuști de tutun i-ar fi fost trimiși în dar episcopului transilvan al secuilor, Pál Bornemisza, în al șaptelea deceniu al secolului al XVI-lea (1568), de către pașa de la Buda.

Este interzis și importul

Personalul curții princiare de la Alba Iulia a remarcat

însă, se pare, peste aproximativ un deceniu (16 iulie 1576), în vremea lui Ștefan Báthory (1571-1586), că unele persoane care compuneau masiva ambasadă otomană (289 de delegați), trimisă de sultanul Murad al III-lea (1574-1595) pentru a negocia cu voievodul Kristóf Báthory, trăgeau din pipă. Se spune că, în anul 1615, Mihály Angyalosi, sol transilvan trimis la Poarta otomană, i-a adus principelui Gábor (Gabriel) Bethlen (1613-1629) drept cadou din Constantinopol, cu ocazia revenirii din misiune, o cantitate de tutun și câteva pipe. Gestul ar fi produs, se pare, o reacție de nedumerire din partea celui cărui-a fost destinat darul.

Pe de altă parte, ipoteza celebrului turcolog Josef von Hammer-Purgstall, care susține că tutunul ar fi început să fie cunoscut în Imperiul Otoman abia după 1605, în vremea domniei sultanului Ahmed I (1603-1617), anulează,

practic din start, toate aceste scenarii referitoare la istoria insinuării tabagismului în Principatul Transilvaniei, pe parcursul secolului al XVI-lea.

Cu certitudine se poate susține că fumatul și consumul de cafea au câștigat teren în societatea transilvană cu precădere în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Conform unei versiuni pe care o considerăm discutabilă, politica viguroasă antitabagică a principelui Mihály (Mihail) Apafi (1661-1690), declanșată tocmai în amintitul interval cronologic, s-ar datora unei experiențe nefericite din biografia sa. Se zice că s-ar fi intoxicat în tabăra de lângă Érsekújvár, cu ocazia expediției din 1663, consumând abuziv un tutun mult prea tare, primit sau achiziționat de la Ali pașa din Buda, aliatul său otoman. Ar fi fost salvat *in extremis* de către chirurgical marelui vizir Ahmed pașa Köprülü.

Oricum, a avut nevoie de un interval de șapte ani de la

evenimentul invocat drept mobil al viitoarelor sale campanii antinicotinice, ca să se convingă că fumatul are efecte dăunătoare și trebuie combătut. Abia cu ocazia Dietei de la Alba Iulia, din 19 decembrie 1670, la propunerea principelui Apafi, este adoptat articolul XIII, care prevedea interdicții referitoare la importul și comercializarea tutunului, precum și amenzi aplicabile fumătorilor. Măsura destul de tolerantă dacă o comparăm cu radicalismul punitiv afișat de alți lideri politici ai vremii, europeni sau orientali – nu pare să vizeze atât protejarea sănătății publice, cât resursele financiare și rezervele de metal nobil ale principatului: „Este știut ce pagubă au suferit unii de pe urma obișnuinței de a fuma; de altfel *negustorii care comercializează această marfă sustrag țării mulți bani* [subl. O.M.]. De acum încolo nimănui să nu i se permită să-l importe, mai mult chiar, cine mai deține tutun să-l poată vinde vreme de două săptămâni după încheierea dietei.” Pe de altă parte, dregătorii locali aveau misiunea de a confisca mărfurile celor care pe viitor mai încercau să comercializeze tutun. Fumătorii erau sancționați cu o simplă

Michel de Montaigne

amendă al cărei quantum era direct proporțional cu starea lor materială. Astfel, marii nobili deținători de domenii, surprinși în flagrant, achitau 50 de florini, micii nobili, deținători ai unei sesii (lot de pământ asupra căroră aveau drept de posesiune, în schimbul unei rente către stăpân, și care putea fi transmis ereditar), 12 florini, iar țărani 6 florini.

200 de florini amendă

Campania a avut efecte limitate, precum inițiativele prohibitive din alte țări europene sau asiatice. Deja în anul 1671, legislația este modificată, permițându-se tranzitarea tutunului peste teritoriul Principatului, întrucât se constatase diminuarea drastică a veniturilor vamale. Pe de altă parte, probabil ca o replică la restrângerea importului de tutun, s-au dezvoltat culturile autohtone. În plus, chiar și femeile începuseră să fumeze. Dezamăgit de eșecul modalităților de combatere a tabagismului în principatul Transilvaniei, Mihály Apafi a inspirat Dietei de la Făgăraș, din 10 februarie 1683, articolul XI, care-și propunea să abolească obiceiul „dăunător și primejdios” al fumatului, inter-

zicând importul, cultivarea și consumul tutunului. Sancțiunile nu par însă mai drastice decât cu 13 ani mai devreme. Importatorii li se confisca marfa, cultivatorii clandestini erau deposezați de bunurile mobile și imobile, iar fumătorii erau amendați nuanțat: cu 12 florini nobilii și femeile și cu 6 florini atât țărani, iobagii, cât și militari.

Articolul IX al Dietei de la Alba Iulia, din 25 octombrie 1686, intitulat sugestiv *Despre stărpirea tutunului*, reiterea deciziile antinicotinice din anii 1670 și 1683. În schimb, articolul VIII al dietei din septembrie-octombrie 1688, intitulat *Despre interzicerea tutunului*, aduce o inovație în privința desemnării factorilor responsabili de aplicarea sancțiunilor pecuniare la adresa fumătorilor. Astfel, directorul administrării bunurilor fiscale (*fiscalis director*) avea obligația de a-i amenda cu 200 de florini pe acei stăpâni de domenii care nu-și îndeplineau obligația de a reprimi viciul fumatului printre iobagii lor.

Profitu-i rege

Ultima decizie dietală referitoare la interzicerea fumatului și a cultivării tutunului în

Sultanul Ahmed I

Marele vizir Ahmed Paşa Köprülü

Transilvania a fost adoptată de Dieta de la Sighișoara (5-25 ianuarie 1689). Articolul VII, intitulat *Despre cultivarea și consumarea tutunului în țară*, stipula, în cadrul celui de-al șaptelea articol, o vastă, dar precisă reglementare a sancțiunilor pecuniare la care urma să fie supuși cultivatorii de tutun și fumătorii. Terenurile pe care se descopereau culturi cu planta buclucașă riscuau să fie confiscate. Taxa anuală pe fumat urma să fie achitată „în contul dării pentru țară”. Înaltul dregător plătea 200 de florini, omul de încredere al principelui 50 de florini, nobilul cu mai multe domenii 30 de florini, nobilul cu o singură moșie 12 florini, țărănul 6 florini, slujitorul principelui 5 florini, slujitorul stăpânului de domeniu 6 florini, rânđașul și argatul acestuia 3 florini, oșteanul 6

O cabină pentru fumători – o glumă, deocamdată

florini, darabantul (dorobanțul), adică pedestrașul, 3 florini. Prin urmare, precum prevăzuseră și măsurile legislative dietale precedente, taxa pe viciu era armonizată în Principatul Transilvaniei cu standardul economic al fiecărui fumător în parte.

Concluziile aproape că se impun de la sine. În Transilvania principelui Mihály Apafi campaniile împotriva fumatului și a importurilor de tutun par să aibă o conotație mai mult economică decât sanitară. Măsurile legislative aferente acestei „cruciade antitabagice” urmăreau de fapt scopuri financiare camuflate, care trădează în ultimă instanță amplasarea politicii economice a Principatului transilvan sub auspiciile doctrinei mercantiliste, deja destul de populară la scara continentului european în veacul al XVII-lea. De altfel, în întreaga lume, principalul obstacol în calea eradicării consumului de tutun a fost profitul fabulos pe care-l obțineau din exploatarea acestui viciu de anvergură atât producătorii, cât și instituțiile statale. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 iulie 2008, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**:

– Cărui moment din istoria României îi este consacrat monumentul „Avântul țării”, aflat în Piața Valter Mărcăineanu din București?

Răspunsul corect la **Blitz... concursul** din luna aprilie 2008 este:
19 noiembrie 1377

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Mircea Afloarei**, din comuna **Borca**, județul **Neamț**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2009.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, O. P. nr. 1, C.P. 1-702, sect. 1, București

CITIREȘAR

5

1882. Se naște la Oranienbaum, lângă Sankt Petersburg, Igor Fiodorovici Stravinski, unul dintre cei mai importanți compozitori, dirijori și pianști ai primei jumătăți a secolului trecut, cel care a revoluționat muzica de balet. Din 1910 Stravinski a locuit în Elveția, a revenit în Rusia, apoi, de la vârsta de 58 de ani, s-a mutat în Franța. În 1939 s-a stabilit definitiv în Statele Unite, unde a și murit de infarct, în aprilie 1971, în apartamentul său din New York. Aflat în turneu în Spania și ajuns la Barcelona, a fost întâmpinat cu entuziasm la gară de o mulțime de admiratori: „Barcelona vă așteaptă și vă urează bun venit! Aici *Cneazul Igor* al dumneavoastră este foarte iubit și apreciat.” „Atât de bucurăși erau că sunt în mijlocul lor, atât de încântați de această operă, a povestit mai târziu muzicianul, încât n-am avut curaj să-i dezamăgesc și să le spun că nu eu compusesem *Cneazul Igor*, ci Aleksandr Borodin.”

8

1867. Împăratul Franz Joseph este încoronat, alături de soție, Sissi, rege al Ungariei. Cei doi augiști soți se simt mai iubiți decât niciodată. Îmbrăcați ungurește, sunt încoronați după o lungă plimbare călare: vinul curge din sticle enorme, gulașul fierbe în tigăi de aramă, în timp ce boii și berbecii sunt fripti în aer liber. Întâiași se pot ospăta cu pește de rău fript cu paprika, în tigăi mari cât roata carului. Sissi învață noua limbă, apreciază sărbătorile câmpenești, violoniștii țigani, gulașul. Pentru români, ca și pentru celelalte naționalități din noua monarhie dualistă austro-ungară începea o perioadă de îngrădire a libertăților.

17

1940. În această seară Hitler pleacă împreună cu Keitel, Ribbentrop și suita personală la Frankfurt-pe-Main, unde trenul personal al Führerului așteaptă, pentru ca în dimineața de 18 să ajungă cu toții la München, în Casa Führerului din Königsplatz. În aceeași dimineață, la Gara centrală din München, Hitler îl întâmpină pe Mussolini. Apoi, în cabinetul său de lucru (exact unde a avut loc conferința „istorică” de la München, din 29 septembrie 1938, dintre Hitler, Mussolini, Chamberlain și Daladier, cu consecințe ulterioare ocuparea Cehoslovaciei, a Memelului, Poloniei, Olandei, Belgiei, Danemarcei, Norvegiei și a unei părți a Franței), Führerul, într-un tete-à-tete cu Ducele, negociază. Seara, în cercul restrâns de colaboratori, el evocă ambițiile nemăsurate ale dictatorului italian. Italia a cerut ca Franța să-i cedeze Savoia, spune Hitler, regiunea Nisei, Corsica și Tunisia. Voia să-și asigure supremația în Mediterana. Führerul este mândru că a reușit să reprime lăcomia lui Mussolini, care a fost nevoit să cedeze.

22

1633. Roma, sala festivă a mănăstirii Santa Maria Sopra Minerva, locul unde cu 33 de ani în urmă s-a pronunțat sentința de condamnare la moarte împotriva lui Giordano Bruno. „Eu, Galileo, fiul nobilului Vincenzo Galilei, în vârstă de 70 de ani, apărând personal în fața tribunalului și ingenunchind în fața Voastră, nobili și stimați cardinali, inchișitori generali asupra toată creștinătatea, vechind să nu existe erezii...” „ș.a.m.d. Galileo Galilei primește sentința pentru afirmația sa că Pământul se învârtă în jurul Soarelui. *Dialogurile* sale sunt interzise, iar el este condamnat la închisoare „pe o durată pe care o socotim noi necesară”. A murit la Florența, la 8 ianuarie 1642, înconjurat de câțiva discipoli, care i-au rămas credincioși.

36

1945. „Un fapt important – își însemnează în *Jurnal* regele Carol al II-lea –, la Conferința de la San Francisco s-a iscălit noua Constituție mondială [este vorba despre Carta O.N.U.]. S-au rostit, bineînțeles, nenumărate cuvântări, dar alaiul a fost mai mic decât la Versailles (unde se semnase pacea după Primul Război Mondial). Lumea pare mai obosită, mai puțin entuziasată, poate ca aceasta să fie o mai mare garanție pentru viitor. Am citit textul în ziare, după câte pot pricepe, în limba portugheză îmi scapă nuanțele, pare a fi destul de sănătos. Partea economică nu lipsește. Sunt totuși unele mecanisme și dualisme care mi se par destul de confuze. Totul depinde de sinceritatea aplicării și de lipsa de egoism a celor Mari, cari, din nou, se cred cei mai deștepți, când trecutul ne arată că nu prea a fost așa.”

„CORBUL ALB“ DIN PARLAMENTUL UNGAR

Clădirea Parlamentului din Budapesta și Mocsary Lajos

ȘTEFANIA MIHĂILESCU

În urmă cu peste nouă decenii, s-a stins din viață Mocsary Lajos, poate cel mai controversat gânditor și om politic din epoca dualismului austro-ungar, susținător al independenței statale a Ungariei față de Austria și apărător consecvent al egalității în drepturi a naționalităților din Imperiul Habsburgic. Într-o epocă în care se vorbește atât despre integrare europeană, dar și despre respectarea identității naționale, lupta dusă de omul politic ungar ar putea deveni exemplu.

S-a născut la 26 ianuarie 1826 la Kurtany (comitatul Nograd), într-o veche familie nobiliară din Ungaria superioară. Tatăl, contele Mocsary Imre, cunosător al mai multor limbi străine, era un om cu o vastă cultură câștigată în cursul călătoriilor de studii în Germania, Elveția, Franța, Anglia, Belgia și Olanda. Întorcându-se în țară, a folosit metode avansate de cultivare a pământului pe moșia din Andornak (Nograd), iar ca notar comunal, s-a străduit să modernizeze instituțiile administrației locale. De

la el a moștenit fiul interesul pentru valorile culturii occidentale și pentru curente de idei politice ale vremii.

Mama, Sreter Franciska, tot de origine nobiliară, era înzestrată cu o voință de fier și cu o energie pragmatică ieșite din comun. A fost nevoită să se ocupe de tânărul de treburile moșiei, după moartea neașteptată a soțului, în mai 1842, dar și de educația celor patru copii: Miklos, Lajos, Roza și Ilka. A angajat câțiva profesori particulari pentru a-i învăța științele naturii și cele umaniste, limbi străine și muzică.

Boala i-a stârnit pasiunea pentru clasici

După absolvirea gimnaziului, la Eperjes (Ungaria superioară), tânărul Mocsary și-a continuat studiile la Facultatea de Drept de la Pesta, urmând, în paralel, și cursuri de literatură și de istorie. O puternică impresie i-a produs mișcarea națională ungară, îndreptată, înainte de toate, împotriva dominației austriece. A urmărit cu multă atenție dezbaterile congregației comitatense pestane, uitând uneori

Bartha Miklos

să-și ia prânzul pentru a nu pierde vreun discurs sau discuție mai incitantă, dintre liderii mișcării. A regretat polemica dură apărută între Szechenyi Istvan (*Magazin istoric*, nr. 4/2007), adeptul transformărilor democratice lente, și Kossuth Lajos, susținătorul înfăptuirii neîntârziate a revoluției violente pentru a înlătura stările învechite feudale. În scrisorile către părinții săi, Mocsary comenta, pe larg, aceste confruntări, ca și alte evenimente politice la ordinea zilei.

A fost profund afectat de moartea tatălui, eveniment ce i-a accentuat o mai veche boală a piciorului stâng, obligându-l să rămână imobilizat la pat. De aceea s-a internat, în septembrie 1846, cu ajutorul unchiului, Mocsary Miklos, într-o stațiune balneară. Pe durata tratamentului, anevoios și îndelungat, dar soldat, până la urmă, cu succes, și-a perfecționat cunoștințele de limbi străine, parcurgând operele clasicii literaturii universale și urmărind, cu satisfacție, amplificarea mișcării reformiste din monarhie. O influență cu totul deosebită a avut asupra formării lui ca gânditor și om politic contele Wesselenyi Miklos (unul dintre liderii opoziției reformiste

maghiare din Transilvania), care, în vara anului 1848, și-a părăsit conacul de la Jibău (de lângă Cluj) și, atras de revoluția în plină desfășurare, a venit cu familia la Pesta. Bolnav și depășit de evenimente, s-a retras, în octombrie 1848, la Freywaldau. Împrietenindu-se cu Mocsary, aflat și el la tratament, au urmărit amândoi, cu multă îngrorare, înfrângerea revoluției maghiare, represaliile armatei austriece, conștientizând consecințele tragice ale tensiunilor ivite între mișcarea maghiară și cele ale celorlalte naționalități din Ungaria. După moartea lui Wesselenyi, în aprilie 1850, Mocsary s-a căsătorit cu văduva acestuia, Lux Ana, și s-a stabilit la conacul de la Andornak. Depart de tumultul vieții budapestane, s-a ocupat cu multă seriozitate de educația celor patru copii (dintre care doi ai Anei, cu primul ei soț), petrecându-și, astfel, cei mai fericiți ani ai căsniciei, întrerupte, din păcate, de moartea prematură a soției.

La conac, dar în mijlocul evenimentelor

În același timp, el nu s-a izolat de frământările vremii sale.

Într-un prim pamflet, *A Magyar tarsas elet* (Viața socială maghiară), apărut la Pesta, în 1855 (ediția a doua, în 1856), a condamnat, înainte de toate letargia și rezistența pasivă a nobilimii liberale față de neoabsolutismul habsburgic, îndemnând-o să folosească toate căile de luptă pentru realizarea idealurilor revoluției înfrânte. În viziunea sa, reconcilierea națiunii maghiare cu celelalte naționalități juca un rol esențial, întrucât numai în alianță cu acestea devenea posibilă dobândi-

rea independenței de stat a Ungariei.

Această convingere și-a argumentat-o în alte două pamflete, publicate la Pesta: *A nemzetiseg* (Naționalitatea, 1858) și *Programm a nemzetiseg es a nemzetisegek tárgyaban* (Programul privind problema națională și a naționalităților, 1861). Prima scriere este, de fapt, o polemică la adresa amplului studiu al lui Eotvos Jozsef, *A XIX. század hatasa az alladalomra* (Influența ideilor dominante ale epocii asupra statalității, vol. I, 1851, vol. II, 1855, München).

Mocsary a respins teza lui Eotvos, după care ținta aspirațiilor oricărei naționalități ar fi dominația, obținerea supremației în stat. El considera la fel de neîntemeiată și ideea că, odată cu înaintarea pe drumul civilizației moderne, se estompează sentimentul național și naționalitățile vor fi asimilate de cea dominantă. Dimpotrivă, el afirma că nici în Ungaria, locuită de mai multe naționalități, și nici nicăieri în lume, idealul popoarelor nu poate fi dominația fără limite, ci „libertatea și civilizația, cu toate avantajele lor” și că „garanția

Petőfi Sándor citește proclamația din 15 martie 1848

Eotvos Jozsef

realizată de Kemeny. G. Gabor, sub titlul *Mocsary Lajos valogatott irasai* (Scrieri alese, Budapesta, 1958).

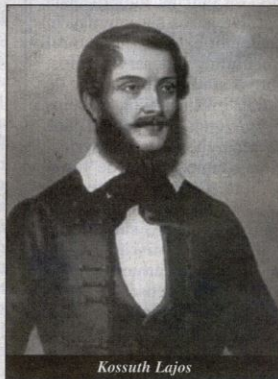
Adept al autonomiei locale

Devenit deputat parlamentar în 1861, la numai 35 de ani, Mocsary și-a susținut, timp de peste trei decenii, programul în problema națională la dezbaterea forului legislativ suveran, dar și cu alte prilejuri, condamnămnd, cu un curaj neobișnuit, orice atitudine extremistă și intolerantă față de revendicările legitime ale naționalităților țării. Opiniile sale l-au situat, astfel, curând, în opoziție față de adepții lui Deak Ferenc, autorul juridic al compromisului cu Austria, din 1867, în urma căruia a rezultat Imperiul Austro-Ungar. Mocsary a respins soluția dualistă, considerând-o ca fiind, de fapt, prelungirea absolutismului habsburgic și o gravă știrbire a suveranității statului ungar. Și-a exprimat rezervele și față de proiectul de lege al naționalităților, din 1868, întocmit de Comisia Centrală, condusă de Eotvos Jozsef. Luând parte la discutarea proiectului în Parlament, a atras atenția asupra consecințelor grave ale legiferării, chiar în primul articol, a existenței unei singure națiuni în Ungaria multiethnică, a națiunii politice maghiare. În consens cu deputații naționalităților, a revendicat recunoașterea și a celorlalte: română, slovacă, sârbă, rutenă și germană.

Pentru a asigura participarea la guvernare a acestora, proporțional cu numărul lor, Mocsary cerea de-

mocratizarea instituției comitatelor și întărirea autonomiei acestora. Ca reprezentant al nobilimii reformatoare, considera că instituția comitatelor poate fi cel mai puternic bastion al rezistenței Ungariei față de măsurile centralizatoare ale Vienei. De câte ori se discuta, în Parlament, reorganizarea administrativă a țării (1870, 1876, 1884, 1890), Mocsary venea cu noi argumente pentru a demonstra necesitatea largirii atribuțiilor organelor locale ale puterii de stat. Aceste opinii și le-a reluat și în studiile și pamfletele din anii '90 ai secolului al XIX-lea, în care polemizează cu teoreticienii statului național unitar maghiar, susținători ai utilizării aparatului de stat în scopul maghiarizării forțate a celorlalte etnii.

Pe de altă parte, Mocsary era conștient de faptul că, fără o radicală reformă electorală, restructurarea comitatelor, preconizată, nu se va înfăptui. În consecință, împreună cu deputații naționalităților, puțini la număr din pricina sistemului electoral discriminatoriu, s-a opus, în vara anului 1874, votării noii legi electorale, prin care se restrân-

Kossuth Lajos

libertății unor popoare este garanția libertății tuturor celorlalte.

În cel de al doilea pamflet, Mocsary atrăgea atenția asupra faptului că a reprimă aspirațiile firești ale celorlalte naționalități, în numele supremației maghiare, și a lupta, în același timp, și contra expansionismului habsburgic reprezentat un adevărat pericol pentru viitorul țării. De aceea, el a propus un program concret de apropiere de naționalitățile nemaghiare: folosirea neîngrădită a celorlalte limbi în dezbaterea adunărilor comitatense, în administrație și în justiție; școli de toate gradele, pentru fiecare naționalitate. Își exprima încrederea că emanciparea naționalităților reprezintă un proces ireversibil și, cu cât acestea se vor simți mai bine în cadrul statului în care trăiau, cu atât vor fi mai atașate de patria comună.

Problema națională și soluția ei au constituit obiectul principal al celor peste 20 de volume de studii și al mai multor pamflete, ca și al altor articole publicate de Mocsary, între 1855 și 1910. O primă ediție din vasta sa operă a fost

Români transilvăneni,
pictură de Barabas Miklos

gea și mai mult dreptul de vot. Mocsary a revendicat introducerea votului universal, egal, direct și secret, subliniind că numai astfel pot fi reprezentate majoritățile în structurile puterii, îndeosebi românii din Transilvania, cei mai loviți de legile dualiste. Deputații naționalităților, printre care Alexandru Roman, scriitor și publicist, i-au mulțumit pentru poziția consecventă și fermă în fața majorității parlamentare, ce aluneca, în anii de după încheierea pactului dualist austro-ungar, tot mai mult pe panta extremismului naționalist.

Părerile președintelui, nu ale partidului

Din inițiativa lui Mocsary Lajos, a luat naștere, la Pesta, în mai 1874, *Fuggetlensegi Part* (Partidul Independentist), organizație ce îi reunea atât pe cei intransigenți, potrivnici dualismului, cât și pe cei moderați (proveniți din Partidul Centru-Stânga, fuzionat cu Partidul Petiționar al lui Deak Ferenc), dar și gruparea lui Iranyi Daniel, adeptul lui Kosuth, întors din exil, care se pronunța pentru restrângerea

legăturilor cu Austria. În semi-oficiosul noului partid, *Egyetertes* (Concordia), Mocsary a făcut cunoscut, la 17 mai 1874, programul formațiunii politice: unirea tuturor energiilor pentru recăstigarea independenței Ungariei față de Austria și pentru anularea pactului dualist.

Unitatea dorită nu s-a putut realiza. Mocsary și adepții săi au rămas din ce în ce mai izolați în sânul Partidului Independentist, în care a sporit, continuu, influența elementelor conciliatoare și, mai ales, a celor conservatoare transilvane, având în frunte lideri cu convingeri șovine: marele moșier Ugron Gabor și Bartha Miklos, directorul ziarului clujean *Ellenzek* (Opoziția).

Mocsary nu ezita să se folosească de orice prilej pentru a atrage atenția opiniei publice și a parlamentarilor asupra pericolului pe care-l reprezenta abandonarea programului inițial și susținerea politicii de maghiarizare forțată a celorlalte etnii. Luând cuvântul, în toamna anului 1877 și în ianuarie 1878, la dezbaterile parlamentare pentru modificarea paragrafului 172 al Codului penal, Mocsary dezvăluia scopul real urmărit, respectiv cel de a reprimă mișcările naționalităților, permițând pedepsirea tuturor celor care „faceau agitație împotriva ordinii de stat”. Un ecou deosebit l-a avut cuvântul său, rostit în Parlament, în aprilie 1879, în care a respins proiectul de lege școlară al lui Trefort Agoston, ministrul liberal al Învățămintului; dând dreptate deputaților naționalităților – Mihai Polit, Alexandru Roman și Johan Hoffgraff –, care relevau că preconizata introducere obligatorie a limbii maghiare în școlile confesionale venea în contradicție flagrantă cu

spiritul legii naționalităților din 1868. El găsea firesc ca etniile nemaghiare să nu vadă în noua măsură legislativă altceva „decât o gravă încălcare a autonomiei confesionale și lezarea ființei lor naționale”. În replică, liderul independentist Madarasz Jozsef a declarat că părerile președintelui partidului nu erau împărtășite de toți membrii. Cu prilejul acestor confruntări, Mocsary a fost, pentru întâia oară, etichetat drept „corbul alb” al Parlamentului maghiar, fiind singurul membru al opoziției care, pe lângă reprezentanții naționalităților, a avut tăria morală și îndrăzneala de a se delimita de atitudinile extremiste, antinaționale ale compatrioților.

Pe de altă parte, presa română, sârbă și slovacă i-au luat apărarea. Revista *Familia* (nr. 34, din 1879), sub direcția lui Iosif Vulcan, a publicat, pe prima pagină, o amplă prezentare a vieții și opiniilor lui Mocsary, însoțită de un portret al liderului independentist. ■

(Va urma)

Iosif Vulcan

Piramida, faraonul (în stânga) și arhitectul (în dreapta)

DJOSER ȘI IMHOTEP SAU IMHOTEP ȘI DJOSER?

MARIA PREDĂ

Al doilea faraon al Dinastiei a III-a, dinastie, paradoxal, mai puțin cunoscută decât I și a II-a, Djoser, al cărui nume în traducere înseamnă „Sacru” sau „Cel a cărui în-carnare este mai divină decât a zeilor”, numit și Horus Netery-Khet, adică „Horus cel cu corpul divin”, a domnit aproximativ 21 ani, între 2670-2649 î.Hr. A fost primul faraon cunoscut care a purtat acest nume, ce simboliza faptul că, efectiv, carnea zeilor, ca și cea a faraonilor, era de aur. Deși numeroși egiptologi au legat începuturile Dinastiei a III-a de numele lui Djoser, în realitate, fondatorul a fost Sanakht (Nebka). Numele lui apare în papirusul *Westcar* și în lucrarea lui Manethon (secolul al III-lea î.Hr.),

preotul și consilierul primului faraon grec, Ptolemeu I Philadelphul, intitulată *Istoria Egiptului*, în contextul menționării, în vremea lui Djoser, a unui preot slujitor al cultului său funerar. Nu este stabilită însă cu certitudine legătura de rudenie dintre Sanakht și Djoser. Erau tată și fiu sau, poate, frați?! În plus, Djoser a fost, de asemenea, și primul faraon care și-a asociat două nume, tocmai pentru a-și sublinia originea divină.

Două găuri, la înălțimea ochilor

Atât Djoser, cât și Imhotep au fost două personaje mai bine cunoscute grație legendelor țesute în jurul lor, decât

din evenimente istorice precise. Numele faraonului, respectiv al arhitectului său sunt întâlnite în lucrarea lui Manethon. El mai apare menționat și într-o *apocrifă* (document a cărui autenticitate nu este stabilită, având o origine incertă) din epoca regelui Ptolemeu al V-lea Epiphanul, din anul 187 î.Hr., deci la peste 2.000 de ani de la evenimente. Este o stelă gravată pe o stâncă din zona meridională a insulei Sehel, lângă prima cataractă a Nilului. Inscripția relatează despre foamea ce s-a abătut asupra Egiptului în al 18-lea an de domnie al lui Djoser. La începutul textului, suveranul se plânge de starea țării sale: „Inima mea era într-o mare suferință, pentru că Nilul n-a

venit la timp de-a lungul a șapte ani. Recolta era puțin abundentă, spicele erau uscate, hrana era insuficientă, toată lumea era nemulțumită. S-a ajuns acolo unde lucrurile nu mai puteau merge mai departe: copilul era în lacrimi, tânărul era abătut, bătrânii, în sufețele lor, erau triști, stăteau pe pământ cu picioarele strânse sub ei și cu brațele încrucișate. Chiar și curtenii erau în nevoi, templele erau închise, iar sanctuarele prăfuite. Pe scurt, toate erau afectate. În asemenea condiții, Djoser s-a văzut nevoit să ceară sfatul înțeleptului Imhotep, care i-a spus să-i aducă ofrande zeului cu cap de berbec, Khnoum, stăpânul cataractei și păzitorul izvoarelor Nilului. După ritual, acesta i-a și apărut în vis suveranului: „Voi face pentru tine să crească apele Nilului; nu vor mai fi ani în care inundația să lipsească pe nici un teren. Florile vor crește încovoindu-se sub greutatea poleului.”

Însă cea mai palpabilă dovadă a existenței faraonului Djoser a fost descoperirea statuii de la Saqqarah, în încăperea denumită *serdab*, aflată între piramidă și templul funerar. Faraonul era reprezentat în mărime naturală, așezat pe tron, îmbrăcat în mantia albă jubiliară. În *serdabul* de astăzi, ale cărui urme au fost scoase la iveală de sub nisipurile desertului de arheologul englez

Asklepios

Cecil Firth (1878-1931), se află doar o copie a statuii, originalul fiind transportat la Muzeul din Cairo. Încăperea este închisă din toate părțile, neavând nici o comunicare cu exteriorul, în afara celor două găuri de la înălțimea ochilor statuii, menite să permită regelui defunct să asiste la ritualurile de ofrandă.

Tot ceea ce știm despre acțiunile pe plan extern ale lui Djoser este în legătură cu bătăliile care au condus la cucerirea Nubiei de Jos și a pe-

ninsulei Sinai, zone bogate în cupru și turcoaz. Dar ceea ce l-a făcut cu adevărat celebru pe Djoser este tocmai monumentul său funerar, piramida în trepte de la Saqqarah, prima construcție monumentală din piatră, opera arhitectului Imhotep.

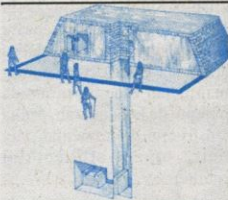
Un inovator

Cine era, în realitate, Imhotep? Cel al cărui nume, în traducere, înseamnă „Cel care vine din ținutul plenitudinii” s-a născut la Memphis (Menouf-Rê), capitala Egiptului în timpul Regatului Vechi, „pe data de 16 a celei de-a treia luni din anotimpul shemou”, adică 6 iunie (după o inscripție descoperită la Deir-el-Bahari, din timpul Regatului Nou). După unele informații ce provin din templul comunității de artizani de la Deir-el-Medineh, mama se numea Kheredou-Akh, tatăl – Ka-Nefer, „Puterea creatoare împlinită în perfecțiune”, iar soția – Rempet-Neferet.

Pe soclul statuii de la Saqqarah, într-una dintre capetele ce se înșiră de-a lungul colonadei dinspre intrarea în imensul templu funerar al lui Djoser, se află o altă inscripție interesantă: Imhotep a fost, inițial, specializat în fabricarea vaselor de piatră – meserie dificilă în acele vremuri, ce necesita un grad ridicat de pregătire – și ca dulgher,

La Heliopolis a apărut cel mai vechi mit al creației, care datează, probabil, din epoca predinastică, conform căruia Atoum, divinitatea solară prin excelență, se află în centrul creației; numai câțiva preoți, inițiați, cunoșteau textele vechi și ritualurile legate de cultul divinității.

Mastaba este un termen arab, ce înseamnă bancă; el a fost adoptat de arheologi în secolul al XIX-lea pentru a desemna primele monumente funerare din Egiptul antic. De formă rectangulară, mastabalele erau construite din cărămizi nearse și lemn. Unii faraoni din Dinastia I și-au construit mastabale în trepte, ce simbolizau ascensiunea spre lumea de dincolo.

conducătorul unei echipe și responsabil cu aprovizionarea palatului cu produse meșteșugărești. Ulterior, a fost ridicat la rangul de șef al lucrărilor de construcție. Ca „primul dintre supușii regelui” și administrator al „Marii Case” (palatul), a fost inițiat în misterele heliopolitane dobândind și rangul de „Mare vizionar”.

Statuia (descoperită tot de Cecil Firth), din care nu a mai rămas decât partea inferioară cu pedestalul, păstrează însă intactă inscripția cu numele, funcțiile și titlurile lui Imhotep: „Primul după regele Egiptului de Sus, cancelar al regelui Egiptului de Jos, administrator al Marii Case, nobil ereditar, mare preot din Heliopolis (mare vizionar), Imhotep constructorul, sculptorul, făuritorul de vase de piatră.” Dreptul ca un supus să-și graveze titlurile pe soclul propriei statui și să o așeze, apoi, în incinta complexului funerar al faraonului era o deosebită onoare, însemnând

asocierea acestuia la eternitatea suveranului. Vizir (termenul arab ce îl desemna pe șeful suprem al administrației statale, adoptat, începând cu secolul al XIX-lea, și de către egiptologi pentru a-l desemna pe șeful administra-

ției faraonului), arhitect șef, mare învățat și medic celebru, Imhotep i-a marcat profund pe contemporani, dar și generațiile viitoare.

Ceea ce a rezistat mileniilor, ca dovadă a genului său, este uriașul complex funerar de la Saqqarah, necropola capitalei Menouf-Rê (Memphis), cel mai vast cimitir faraonic din Egipt. Aflat la 30 km de Cairo, pe malul stâng al Nilului, lângă platoul deșertului libian, „oraș al eternității”, era, după tradiția egipteană, acolo „unde soarele dispărea”, adică la apus, unde se afla „țara morților”. Mormintele s-au construit la limita deșertului, pe înălțimi, tocmai pentru a fi ferite de revărsările Nilului. Deși este cunoscută mai ales pentru monumentele sale funerare din timpul Regatului Vechi, necropola a fost folosită și în secolele următoare, până în Epoca târzie (656-332 î.Hr.). În afara mormintelor regale, care, începând cu Djoser, sunt sub formă de piramidă, cele ale nobililor și

înălților funcționari erau de tip *mastaba*, cu unul sau mai multe puțuri funerare.

Complexul lui Djoser de la Saqqarah se întindea pe o suprafață de 15 hectare sub forma unui imens careu. El a fost înconjurat de un zid înalt de 10,50 m, ridicat din calcar alb, cu 211 bastioane și 14 porți duble, false, realizate din piatră sculptată, imitând lemnul. Zidurile reprezentau o copie a celor ale legendarei capitale a lui Narmer (Menes), considerat unificatorul celor două regate ale Egiptului în jurul anului 3200 sau 3000 î.Hr., cunoscută sub numele de Zidul Alb.

Mormintele reginelor și ale prințeselor

Accesul în incintă se făcea pe o singură poartă, amplasată în colțul sud-estic al zidului și care se deschidea numai cu ocazia ceremoniilor. Această te introducea într-un hol,

luminat prin ferestre săpate în partea superioară a zidului, ce făcea legătura cu o alee, mărginită, pe fiecare latură, cu câte 40 coloane fasciculate, care imitau mănunchiurile de trestie. Colonada susținea un acoperiș

Complexul de la Saqqarah, reconstituire

Horus

cu plafonul canelat sub forma trunchiurilor de copaci, acoperiș deteriorat astăzi în mare parte. Coloanele, pe jumătate îngropate în zid, formează între ele 42 de nișe, simbol, probabil, al celor 42 de nome – unități administrative – ale Egiptului. În prezent goale, ele au adăpostit, în epoca despre care vorbim, statui ale divinităților.

În mormântul sudic nu a fost depus nici corpul lui Djoser și nici al vreunui predecesor al acestuia. Monumentul – o „mastaba” – este doar un simbol al puterii regale. În partea nordică a Marii Curți se află piramida în trepte și templul funerar, iar între ele – *serdabul*, cu statuia lui Djoser.

Incinta mai cuprinde spațiul Heb-Sed, Casa de Nord și Casa de Sud (funcția celor două clădiri nefiind complet identificată), precum și câteva clădiri anexe. Heb-Sed reprezenta jubileul faraonului, organizat de obicei după 30 de ani de domnie, pentru a regenera fizic și spiritual suveranul îmbătrânit; dacă el murea înainte de acel termen, jubileele se organizau simbolic. Este cel mai vechi ansamblu

funerar din Egipt și din lume construit în întregime din piatră tăiată, după proiectul lui Imhotep.

Cel mai important monument din acest complex rămâne, evident, piramida în trepte, a cărei tehnică de construcție a fost studiată de către arhitectul și egiptologul francez Jean-Philippe Lauer (1902-2001). Lauer a efectuat săpături la Saqqarah timp de

Khnoum, stăpânul cataractei și păzitorul izvoarelor Nilului

șapte decenii, începând din 1926. În momentul în care a preluat conducerea lucrărilor, ca urmare a decesului neașteptat al lui Cecil Firth, la 53 ani, complexul funerar era în ruină. Lauer a ajuns la concluzia că întregul complex nu s-a realizat pe baza unui plan prestabilit, fiind o extrapolare a unor elemente preexistente.

Ideea de piramidă a apărut probabil în mintea marelui

arhitect pe măsură ce construcția a înaintat: într-o primă etapă, el a realizat o *mastaba* gigantică, cu baza patrată. Apoi a mărit monumentul, în mod egal, pe cele patru laturi. Ulterior, a dezvoltat latura estică, iar pe acel nucleu a ridicat prima piramidă în patru trepte. În etapa finală, a reluat construcția spre vest, realizând forma piramidei în șase trepte, care a fost, apoi, acoperită cu plăci de calcar.

În forma definitivă, piramida era dispusă pe un plan rectangular. Ea reprezintă, de fapt, o suprapunere de *mastabale* cu baze diferite, așezate descrescător înspre vârf. Tehnica de construcție utilizată la ridicarea piramidei avea să fie reluată și perfecționată, mai târziu, la marile piramide de la Ghizeh.

În ceea ce privește camerele funerare, astăzi golite de inventar de către jefuitori, se aflau dispuse sub piramidă, accesul făcându-se prin puturi. În centrul *mastabalei* originale, se deschide un prim puț funerar, în fundul căruia se află un cavou susținut de dale de granit și închis cu o masivă placă, tot de granit. Cu ocazia primei măriri a *mastabalei* a

Masca mortuară a lui Ka-Nefer

Jean-Philippe Lauer amintește că șantierul arheologic de la Saqqarah a fost vizitat de numeroase personalități; printre acestea s-a născut și Regina Maria a României, împreună cu prințesa Ileana, care, în martie-aprilie 1930, au efectuat o vizită în Egipt. Regina – mărturisește Lauer – a făcut senzație, cu acel prilej, gonind la volanul automobilului său decapotabil, fiind îndeaproape urmată de poliția egipteană, însărcinată cu protecția.

fost săpat și un al doilea puț funerar, ce ducea la o întinsă rețea de culoare și încăperi subterane.

Mormântul lui Djoser se află la capătul unui puț din centrul piramidei, având o adâncime de 28 m. Acesta duce spre un cavou minuscul din granit, astăzi gol, ce avea o ușă zidită, deschisă în timpul lucrărilor arheologice de către Firth și Lauer. Ea dădea spre o succesiune de încăperi: o sală lungă cu pereții acoperiți de plăci de faianță albastră, continuată de o cameră cu pereții acoperiți de stele, dintre care una îl reprezintă chiar pe Djoser efectuând cursa *hebsed*. Este, cu siguranță, mormântul cenotaf al faraonului, replică fidelă a mormântului propriu-zis, aflat la câteva sute de metri în inima subteranelor piramidei.

Ulterior, au mai fost săpate alte nouă puturi, care duc și ele spre camerele funerare. În unele s-au descoperit sarcofage, respectivele săli fiind numite de arheologi „mormintele reginelor” și „mormintele copiilor regali”. Unele au fost identificate ca fiind ale unor prințese regale, ca Hetep-Hernebt și Inet-En-Ka, fiice ale lui Djoser sau ale predecesorului său Sanakht (Nebka).

În 1933, Lauer a descoperit sub piramidă o nouă rețea de galerii și încăperi, în care erau îngrămădite, până la tavan, peste 40.000 obiecte, ce făceau

parte din inventarul funerar faraonic, multe având inscripționate numele unor faraoni predecesori. Ele au fost scoase la suprafață pe parcursul a trei campanii de săpături, între 1933-1935.

Imhotep este considerat și autorul templului din Heliopolis și al piramidei neterminată a faraonului Sekhemkhet. El a elaborat planul clasic al templului egiptean, plan respectat, de altfel, de-a lungul întregii istorii a Egiptului faraonic. Tot lui îi aparține și un text scris despre normele construcției templului, un veritabil tratat de arhitectură, care cuprindea regulile de bază ce trebuia respectate la construcția unui templu, reguli atât de ordin tehnic, cât și spiritual (teologic). Deși originalul a dispărut, au fost păstrate numeroase referiri în texte de mai târziu.

Un mare înțelept și un medic celebru

Dar geniul lui Imhotep nu s-a limitat numai la arhitectură: a fost considerat unul dintre primii și cei mai mari înțelepți ai Egiptului antic, fiind autorul unei serii de scrieri conținând maxime și sfaturi destinate dregătorilor statului. Începând cu epoca Regatului Mijlociu, a devenit patronul divin al scribilor,

al ritualiștilor și gardianul scrierii sacre. Treptat, i s-au atribuit origini divine: fiu al lui Ptah și al zeiței Kheredouankh (adesea identificată cu Hathor). I s-au ridicat sanctuare și temple, în care a fost venerat singur sau în compania altor divinități. Astfel, la Deir-el-Bahari, în ultimul sanctuar al templului faraonei Hatșepsut, Imhotep este reprezentat alături de un alt înțelept din timpul Regatului Nou, zeificat la rândul său, Amenhotep, fiul lui Hapou. La Deir-el-Medineh, era celebrat împreună cu Hathor, Maât și Amenhotep, fiul lui Hapou; la Karnak forma o triadă cu Hathor și Horus, iar în insula Philae, era asociat cu Khnum, zeul cu cap de berbec, stăpânul primei cataracte.

Dar ceea ce a contribuit cel mai mult la divinizarea sa a fost marea lui știință de vindecător. Începând din timpul Dinastiei a XIII-a (Regatul Mijlociu), tradiția i-a atribuit puteri magice, devenind patronul medicinei. Considerat intermediar între oameni și zei, Imhotep a fost reprezentat, sub formă de scrib, ținând pe genunchi un sul de papirus, la porțile templelor ce simbolizau frontiera dintre sacru și profan. De aici, el transmitea adevărurile zeilor și vindea, din ordinul lor, restaurând, astfel, ordinea Maât-ului, după modelul tatălui său divin, Ptah.

(Continuare în p. 76)

Pastila de cuvinte

Cuvintele din limbile actuale, printre care și româna, sunt fie moștenite din limbile vechi aflate la originea limbilor moderne (în cazul limbilor romanice, sursa este latină), fie, cele mai multe, sunt împrumutate în urma contactului cu alte limbi, unde, la rândul lor, cuvintele au fost moștenite sau împrumutate. Între cuvintele recente împrumutate de română, ca și de alte limbi europene, există și unele inventate. Este vorba despre o serie de termeni tehnico-științifici, care au apărut din necesitatea de a denumi „produse” noi din domeniul medicinei sau/și al chimiei, descoperite de savanți germani, care le-au inventat apoi și nume, pornind de la limba greacă sau de la latină.

INVENTATELE

Academician MARIUS SALA

Dintre termenii care au la bază limba latină îi amintesc pe *lanolină* și *statistică*.

Lanolina este un produs semisolid secretat de pielea oilor, extras în procesul de prelucrare a lânii și folosit la prepararea pomezelor, a cremelor sau a săpunurilor. Termenul a fost inventat în germană, *Lanolin* (1885), din cuvintele latinești *lana* „lână” și *oleum* „ulei”. Din germană l-au luat și alte limbi europene,

printre care franceza, de unde l-am preluat și noi.

Statistică este un cuvânt creat tot în germană. Inițial, profesorul Martin Schmeitzel de la Jena (1679-1747) a inventat expresia latinescă *collegium statisticum*, în care *statisticum* este un derivat modern al lat. *status* „stat”, cu o terminație -*isti* foarte rară. Un alt profesor, economistul german G. Achenwall, a introdus termenul *Statistik* în germană (1749). De remarcat

că, în italiană, exista cu un secol înainte (1633) un cuvânt *statistica* cu sensul „știința care studiază probleme referitoare la stat” (vezi și it. *statista* „om de stat”).

După model grec sunt cuvintele *aspirină* și *ecologie*, care au fost împrumutate în română din franceză.

Aspirină, care datează din secolul

al XIX-lea, a fost creat de un savant german de la cuvântul *spirin* „plantă din familia spireelor care produce acidul acetilsalicilic” cu prefixul grecesc privativ *a-* care are sensul „fără”. Pentru a se deosebi produsul realizat pe cale naturală de cel obținut pe cale sintetică s-a inventat termenul german *Aspirin*, care înseamnă „(făcut) fără ajutorul plantei *Spiraea ulmaria*”.

Ecologie „știința care studiază relațiile dintre organisme și mediul lor ambiant” a fost creat în germană, la 1873, din gr. *oikos* „casă, gospodărie” și *logos* „știință”.

In secolul al XIX-lea au fost descoperite o serie de elemente chimice cărora li s-au dat nume latinizante terminate în -*ium*.

Cele mai multe denumiri de acest fel au la bază numele savantului care a descoperit elementul respectiv. Este vorba despre creații cum sunt *curium* (Cm), care reprezintă latinizarea numelui chimiștilor

Sofiț Marie și Pierre Curie

francezi Pierre și Marie Curie, *einsteinium* (Es), latinizarea numelui lui Einstein, *fermium* (Fm), de la numele savantului italian Enrico Fermi, *hahnium* (Ha), de la numele fizicianului german

Otto Hahn, *lawrencium* (Lr), de la cel al fizicianului american Ernst O. Lawrence, *nobelium* (No), care este latinizarea numelui lui Alfred Nobel. Mai interesant este însă cazul lui *gallium* (Ga), derivat de la lat. *gallus* „cocoș”, traducere parțială și glumeață: a numelui savantului francez *Lecoq de Boisbaudran* (1875), dat fiind că fr. *le coq* înseamnă „cocoșul”.

Alteori, numele unor elemente chimice au la bază nume de locuri: *francium* (Fr) de la *France*, pentru a o onora pe fiziciana franceză Marguerite Perey, care a descoperit acest element în 1939; *polonium* (Po), de la numele Poloniei, ca omagiu adus polonezei Marie Curie, care l-a descoperit în 1898; *scandium* (Sc), de la lat. *Scandia* „Scandinavia”, element descoperit de savantul suedez Nilson, în 1879 (după ce locul său în tabel fusese

prevăzut de Mendeleev, în 1871); numele grecesc al Scandinaviei, *Thoulê*, stă la baza denumirii elementului *thulium* (Tm). Pornind de la numele unei mici localități din Suedia, Ytterby, s-au inventat mai multe denumiri de elemente chimice: *ytterbium* (Yb), *yttrium* (Y), *terbium* (Tb), *erbium* (Er).

In sfârșit, unele denumiri de elemente chimice sunt formate de la nume comune grecești sau latinești. Astfel, *actinium* (Ac) este format de la gr. *aktinos* „radiație, propagare” datorită proprietăților sale radioactive, iar *cesium* de la lat. *caesium* „albastru”, *rubidium* de la lat. *rubidius* „roșu închis”, *rhodium* de la gr. *rhodos* „roz”, *thallium* de la gr. *thallos* „creangă verde” au fost denumiri date pentru că razele spectrale ale acestor elemente au culoarea respectivă. Numele elementului *dyprosium* are la bază gr. *dyprositos*, care înseamnă „greu de înțeles”, pentru că au fost necesare multe cercetări până a fost descoperit, în 1886. ■

DJOSER ȘI IMHOTEP...

(Urmare din p. 74)

În epoca saită, ca divinitate vindecătoare, Imhotep a purtat numele de Imouthes, fiind adesea reprezentat sub forma unui scarabeu (simbolul soarelui care renaște în fiecare dimineată). În acea vreme, cultul i-a fost generalizat la scara întregului Egipt, răspândindu-se de la Saqqarah până la insula Philae.

Sub Ptolemei, la Saqqarah, în complexul lui Djoser, în templul în care se celebra cultul lui Imhotep, au fost înființate și un loc de vindecare, unde procedeele folosite îmbinau

știința cu magia, precum și o „școală” de magicieni. Fiecare mare templu din Egipt avea o astfel de anexă, unde lucrau preoți și scribi însărcinați să copieze textele religioase, unde se practica divinația (prezicerea viitorului), magia, medicina, chirurgia, ceremoniile nefiind direct legate de cultul zeilor.

Cultul lui Imhotep avea să depășească frontierele Egiptului, fiind preluat de greci, sub numele de Asclepios, iar apoi de către romani, sub denumirea de Esculap.

Referiri la Imhotep, ca magician și medic, apar și în tratatele de alchimie ale savanților arabi din Evul Mediu. În epoca Renașterii întâlnim, de asemenea, mențiuni despre un Imhotep alchimist. ■

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Vorbăria politică este un exercițiu de la care puțini oameni se pot abține. În secolul al XIX-lea, secolul naționalităților, când emigranții provenind de la toate neamurile în căutarea libertății se manifestă zgomotos, unora dintre fruntașii acestora nu le e suficientă propria luptă, ci se grăbesc să dea sfaturi și altora.

Câteva scrisori păstrate la Biblioteca Academiei dezvăluie parte din această stare de spirit cel puțin ciudată. Dacă prima scrisoare, din păcate anonimă și fragmentară, rămâne o simplă constatare a ceea ce ar fi trebuit să facă românii după Revoluția din 1848 (să se arunce în brațele rușilor), celelalte două, rodul gândirii a două personalități poloneze ale exilului, trădează o mentalitate pe cât de arogantă, pe atât de fantezistă. Ele datează din vremea Războiului Crimeei (1853-1856), când Principatele Române au fost ocupate de trupele ruse, urmate apoi de cele austriece și otomane.

Am tradus piesele din limba franceză.

Bătălia de la Oltenița, din 1853, dintre ruși și otomani

1849

[...] Dacă revoluția a izbucnit în Țara Românească cu atâta ușurință, faptul i se datorează numai principelui Bibescu, deoarece, fie din neglijență, fie din complicitate, ambele la fel de neiertat și de criminale, a lăsat complotul să se urzească sub ochii săi, în vreme ce asigura pe oricine voia să-l asculte că în țară domnea liniștea.

Dacă mai apoi aici nu s-a format nici o opoziție serioasă, dacă nici o voce nu s-a făcut auzită împotriva unei mișcări care prin comunismul ei infernal rănea toate interesele societății, cauza trebuie căutată în asigurarea aproape

oficială că alții vor veni în curând să restabilească ordinea.

Liniștiți pe de o parte de această asigurare, apoi de apariția celor două armate [rusă și turcă – n.n.] la hotarele țării, dormici a face ceva pentru combaterea revoluției ori a prelua puterea, continuându-i ideile, mulți au rămas pasivi. Alții, predicând continuu imposibilitatea unei ocupații, susțin că aceste armate n-au altă menire decât a-i ține pe cei de bună credință cu sufletul la gură, iar dușmanilor să le întărească pozițiile.

Șefii revoluției sunt neobișnuiți (aici trebuie să le recunoaștem meritele) în ceea ce privește vărarea ideilor sub-

versive în mintea poporului. Amenințările, făgăduielile, corupția, presa (și în fond la ce să te aștepti când se știe că șeful de cabinet e un emigrant polonez?) toate au fost puse în mișcare. Apoi au adus din Transilvania 150 de tineri, pe care i-au trimis îndată în județe ca să fie alături de țărani în chip de apostoli ai ideilor revoluționare.

Teroarea domnește pretutindeni. Libertatea presei există doar pentru ei și împotriva dușmanilor lor. Rusia a simțit ceva în această privință.

Încântați la început de ce se întâmpla, țăranii își bat acum joc, având convingerea că o lovitură bine ținută la Bucu-

rești ar fi îndestulătoare ca să șteargă orice urmă de revoluție. Mai târziu, după ce țărani vor fi înțeles noul sistem, vor trebui folosite alte mijloace care, neîndoielnic, vor copleși țara.

Purtarea lui Suleiman pașa e de neînțeles. Nu-și dă seama ce se întâmplă aici? Nu vede că acest focar de comunism, dacă îl lasă să se încuibe, e un cancer care va devora tot ce îl înconjoară? În loc să ducă tratative cu revoluția, și astfel s-o legitimeze, n-ar fi fost preferabil întâi s-o reprime și apoi să facă ceea ce vrea să facă azi pentru binele țării? Ar fi fost o binefacere, nu ce e acum: o concesie smulsă slăbiciunii ori relei credințe a Porții Otomane. Se știe doar de ce e în stare o revoluție când ești dispus să-i faci concesii.

Comisarul Porții e într-o situație falsă. Liniștea țării pe care atât încearcă s-o dovedească, spre a da consistență noului regim, e părelnică. Ea se întemeiază doar pe convingerea societății românești că nu trebuie să se manifeste în vreun fel până când nu sunt cunoscute sentimentele Curții protectoare. Dar nu e greu de prevăzut ce va mai însemna siguranța țării când aceste idei comuniste vor începe să se materializeze. Lupta între cei care au ceva și cei care n-au nimic e inevi-

tabilă, iar consecințele vor fi nenorocite pentru țara unde guvernul însuși e promotorul comunismului.

E în interesul, e de demnitatea puterii protectoare să nu lase lucrurile să ajungă aici, legănându-se cu asigurarea lui Suleiman pașa, care a fost înșelat sau vrea să înșele în această privință.

O intervenție limpede și hotărâtoare a Curții pro-

britanic la Poartă - n.n.] de ce n-a silit Turcia să-și exprime imediat intențiile în legătură cu românii, așa cum a făcut-o în cazul sârbilor, acesta mi-a răspuns: „E o problemă complexă, nu-i momentul încă de intrat în Principate. E mai avantajos să se întârzie orice manevră privitoare la viitorul lor.“ Nu-i împărtășesc defel ideile, indiferent de intenții au marile puteri. O declarație

spontană a Porții n-ar fi întâlnit piedici și, cu vremea, ar fi imprimat un drum salutar patrioților români, ferindu-i de contaminarea democratică. Ca să-mi susțin părerea, i-am spus lordului Stratford că, din nenorocire, există deja pe lângă Omer pașa, poate chiar fără știrea lui, un grup de români care, în 1848, în felul lor obișnuit, au făcut să izbucnească la București o imitație a revoluției din februarie [1848, la Paris - n.n.], exact la 24 iunie. Generalul Tell, numit fără noimă pașă spre a-i organiza pe români,

e unul dintre capii acestui partid. Lord Stratford mi-a reproșat că nu i-am spus mai devreme și mi-a promis că îi va vorbi lui Omer pașa de această problemă [...]

Contele Zamoyski către
poporul român

15 august 1854

Românilor, un sfat prietenesc

„Gheorghe Bibescu“,
ulei pe pânză de Paul Petrovitz

toectoare ar fi singura în măsură a preveni nenorocirile care, fără discuție, nu se vor opri doar la Țara Românească [...]

Contele Zamoyski către
Principele Adam Czartoryski

Constantinopol, 5 martie
1854

[...] Când l-am întrebat pe
lord Stratford [ambasadorul

[...] Românii pot saluta cu bucurie coaliția europeană care vrea să-i elibereze de protectoratul rusesc și de nenumăratele rele ce a făcut să apese asupra lor, rele atât de mari și de profunde, încât invaziile periodice ale armatelor țariste rămân cele mai neînsemnate.

Scăpați de protectoratul rus, românii se pot totuși întreba ce îi așteaptă de aici înainte. Ei știu îndeajuns că binele incontestabil ce le vine nu se datorează unui sentiment de dreptate sau de simpatie pentru ei. Până azi Europa a rămas mereu surdă la plângerile lor și în războiul declanșat pentru a reda Prutul Rusiei [războiul Crimei - n.n.], nu drepturile românilor, oricât de violate au fost ele până acum, ci cele ale Imperiului Otoman, potrivit declarației puterilor coalizate [Turcia, Anglia, Franța, Sardinia - n.n.] sunt de apărut.

Astfel românii pot, pe bună dreptate, mulțumi Providenței de a-i fi scăpat de protectoratul rusesc și în același timp să fie îngrijorați, chiar speriați de soarta ce le-o rezervă coaliția și de unele zvonuri sinistre care circulă deja.

S-a întâmplat totuși ceva pentru care trebuie felicități. Armata otomană, printr-un șir de lupte victorioase, a ocupat, cea dintâi, Țara Românească. Acest prin-

Adam Czartoryski...

cipat se află astfel din nou sub sceptrul suveranului său legitim. Acest sceptru a fost, vreme de secole, așa cum e și azi, salvarea sa. E de neconceput că un război inițiat pentru menținerea integrității Imperiului Otoman s-ar putea termina printr-un aranjament

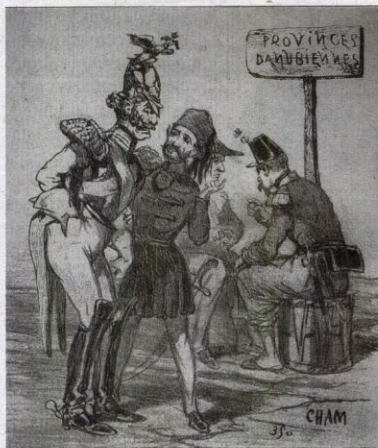

... și contele Zamoyski

având ca urmare smulgerea din coroana acestui imperiu a uneia dintre cele mai frumoase perle ale sale. De altminteri, Poarta, credincioasă angajamentelor ce o leagă de români, n-ar putea accepta cu nici un chip așa ceva. Europa n-o poate cere. Dar românii, la rândul lor, n-ar trebui să piardă nici o clipă, n-ar trebui să negligeze nici un mijloc spre a dovedi Porții și lumii întregi că și ei deopotrivă se consideră legați neclintit de sceptrul împăratului otomanilor.

Preocuparea lor de căpetenie trebuie să fie astăzi consolidarea acestei legături; orice altceva trebuie anulat ori amânat spre a îndepărta cele mai grave primejdii. Sub sceptrul sultanilor viitorul lor național, independența lor administrativă și autonomie lor sunt asigurate, căci dominația sultanului poartă în sine străvechile legi și capitulații ce le reglementează existența. Dincolo de asta, totul înseamnă nesiguranță pentru Moldo-Valahia și cea mai mică îndoială în această privință generează aranjamente și proiecte, fără excepție, mai mult sau mai puțin fatale naționalității române.

Orice manifestare cu adevărat națională le poate azi dăuna românilor, în prezența unei armate poate chiar două care le ocupă teritoriul și

Alors voyons, vous vous laissez tout sur l'état de nos affaires dans votre correspondance. Toute pitié pour le plaisir que vous avez à payer les frais de la consultation.

O caricatură apărută la Paris, în timpul Războiului Crimeii, având ca temă situația Principatelor și costurile rezolvării problemei orientale

într-o vreme când toate guvernele se înțeleg spre a-și rezerva, doar pentru ele, grija rezolvării destinului popoarelor și a le interzice orice inițiativă. E un motiv o dată în plus pentru simplificarea acestor manifestări, pentru a le reduce la una singură într-un fel și a amâna tot ce nu e azi indispensabil. Instinctul populației Bucureștilor a părut a-l înțelege. Avangarda otomană a fost salutăată cu aclamații și flori. Notabilitățile au alergat înaintea generalisimului armatei turcești; nu l-au întrebat de intențiile Porții, n-au reclamat drepturi naționale, au avut încredere în aceste drepturi și în corectitudinea otomană. Bine au făcut. S-au ferit să se arate bănuitori față de vreo protecție străină, fie a

unei puteri, fie a mai multora. De fapt, o represiune cruntă le-a dovedit că protecția străină înseamnă, inevitabil, toate relele, discuții interne sterpe și înjosirea caracterelor.

Românii ar face bine să se rezume riguros la unele manifestări exprimând atașamentul față de sceptorul sultanului și dorința ce au de a-i încredința cu

deplină încredere rezolvarea în mod provizoriu, doar de el, a situației lor interne. Dacă vor fi înțelepți și clarvăzători vor înțelege că în vreme de război o națiune grijulie cu ea

însăși se înarmează și își ocupă locul în luptă. O mișcare generală spontană se va produce printre ei pentru a oferi Porții prilejul de a folosi toate resursele publice și particulare spre a crea batalioane și escadroane românești. Ei vor cere ca generalisimul otoman să-i organizeze și să-i comande. Ei vor face să amuțească orice susceptibilitate, fie ea națională ori personală. Vor cere sultanului o singură favoare, o singură dovadă a respectului lui pentru drepturile lor naționale, aceea de a le face cinstea să se ducă la frontieră pentru a îngădui batalioanelor românești să lupte împotriva rușilor alături de batalioanele sale și sub ordinea generalisimului otoman. Mai târziu va veni vremea pentru rezolvarea altor doleanțe. Astăzi deja se va dobândi un rezultat remarcabil. Românii ar dovedi în acest fel lumii că sunt o națiune, că știu să manuiască armele și credincioși Porții nu doresc altă dominație. ■

Encyclopædia Britannica

ENCICLOPEDIA PENTRU ELEVI

CLASELE V-VIII

PROIECT EDITORIAL UNIC
PE PIAȚA ROMÂNEASCĂ
DE CARTE:

16 VOLUME,
PUBLICATE ÎN PERIOADA
2008-2010!

Enciclopedia nu se cumpără de la chișci!

A APĂRUT

ENCICLOPEDIA PENTRU ELEVI
volumul 1, litera A

BRITANNICA

CORINT JUNIOR

www.corintjunior.ro

Partener media:

2300

DE ARTICOLE
CU INFORMAȚII
DIN CELE MAI
VARIATE DOMENII

Dascăli slujitori ai muzei Clio

Primele școli au fost înființate de către comunitățile locale sub patronajul Bisericii, conferind învățământului caracter confesional, în climatul politico-economic creat după instaurarea dominației habsburgice în Ungaria și Transilvania, la hotarul secolelor XVII-XVIII.

Colegiul „Mihai Eminescu”; sus: Gheorghe Șineai

VEACURI DE ȘCOALĂ ROMÂNEASCĂ ÎN ȘATU MARE

IOAN BELEAN

Școala „Gheorghe Bulgar”, Sanislău-Satu Mare

În 1691, Principatul Transilvaniei a intrat în componența Imperiului Habsburgic. Consolidarea dominației habsburgice a fost însoțită de o serie de măsuri menite să asigure integrarea noilor teritorii în sânul monarhiei. Una dintre acestea a fost unirea Bisericii Ortodoxe cu Biserica Romei (*Magazin istoric*, nr. 4/2006).

Pentru atragerea ortodocșilor la unire, autoritățile imperiale au promis acordarea unor drepturi și privilegii, care să le confere un statut juridic și social identic cu al catolicilor. Acțiunea a debutat în 1646, când o parte a clerului ruten ortodox a acceptat primatul Papei, în condițiile păstrării ritului bizantin, a

practicilor și a calendarului de până atunci. Românii sătmăreni aparțineau confesional de Episcopia Ortodoxă Ruteană de Muncaci, astfel că au urmat și ei trecerea la Unirea cu Roma.

Gheorghe Șineai înființează școli

Convertirea și organizarea credincioșilor au continuat sub păstoria episcopului Iosif de Camillis, grec de origine, instaurat în fruntea diecezei de la Muncaci la 10 aprilie 1690. Leopold I a emis Patenta din 23 august 1692, care preciza că preoții uniți se bucurau de imunități eclesiastice identice cu ale preoților de rit latin, precum și de alte drepturi,

printre care și edificarea de școli.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, au luat ființă în comitatul Sătmár 134 de școli populare, din care 89 greco-catolice românești, 12 romano-catolice și 33 calvine, așa cum menționează o conscripție școlară din 1770. Printre acestea, amintim acelea din Vezendiú (1720), Carei (1730), Dindești (1732), Sanislău (1735), Portița (1738), Moftinu Mic (1742) etc. Sunt menționați dascălii și anul de când funcționează: Ioniță Cămăranul, Cămărzana, 1729; Grozan Dumitru, în Mădăras, 1742; Iuhas Grigore, Sătmărel, 1743; Vasile Midiaș Aronaș, Medieșul Aurit, 1745 etc. Obiectele de învățământ:

citirea (*lectiones*), scrierea (*scripturem*), aritmetica (*arithmeticam*), catehismul (*catehismus*).

În 1757, printre cei 162 de candidați veniți din toate părțile Transilvaniei la Blaj să-și facă pregătirea de dascăli se aflau și tineri sătmăreani: Moise, Filip și Toma din Sănișlău, Filip Pătruțean din Recea, Ioan din Supur și Vasile din Giorocuta. De asemenea, au fost trimiși la studii la Viena Mihai Timar din Satu Mare, Toma Pop din Târșolt, Grigore Magear, Ioan Șorban, Simion Vascandi.

Gheorghe Șincai, director al școlilor românești din Marele Principat al Transilvaniei, a înființat în 1784 12 școli sătești; una era Sântău-Satu Mare, învățător fiind Gavril Darabant.

Donație pentru salariile profesorilor

Un moment semnificativ în dezvoltarea învățământului sătmărean l-a constituit întemeierea gimnaziului catolic piarist din Carei (29 iulie 1725), ca o măsură de a stăvili Reforma. A început să funcționeze din 1727. Limba de predare era latina, apoi germana, iar din a doua jumătate a secolului al XIX-lea maghiara. Numărul elevilor era de 50 în 1738, ajungând la 294 în 1769. Printre piariști, au fost și fruntașii revoluționari de la 1848 Simion Bărnuțiu și Ioan Buteanu, ambii elevi eminenți.

Hotărârea Consiliului Locumtenențial Regal al Ungariei din septembrie 1791 înființa la Carei școala normală româno-ruteană pentru pregătirea învățătorilor. A funcționat până în 1826, fiind absolvită anual de circa 15 elevi români și ruteni. De remarcat activi-

tatea directorului Ioan Molnar și a profesorului Ioan Boer, originar din Țara Maramureșului. Manualele folosite au fost scoase de Simion Maghiar, directorul Școlii Normale din Oradea: *Abecedarul*, *Catehismul Mic*, *Abecedarul româno-german*, *Aritmetica*, *Bucoavna* sau cărți bisericești, precum *Ceaslovul*, *Psaltirea*, *Octoiul* etc. Școala a fost întreținută de comunitatea româno-ruteană din Carei. Negustorul român Gheorghe Horvath a făcut o donație de 500 florini renani unei fundații școlare, pentru salarizarea profesorilor.

Episcopul Andrei Bacinski, din Muncaci, cerea ca „atât în școala statului, cât și în cea confesională să fie promovată

limba română în rândul tineretului“, considerând-o necesară „admiterii în școli mai înalte, care pregăteau dascăli și preoți pentru localitățile românești“.

Dezvoltarea rețelei școlare în județul Satu Mare în secolul al XVIII-lea este legată și de promulgarea legii *Ratio educationis* (1777), în baza căreia școala devenea o problemă de stat. Administrația avea în îngrijire baza materială și orientarea politică, iar bisericile se ocupau exclusiv de realizarea instrucției și educației. Contrar politicii propagate de Habsburgi, nobilimea maghiară se împotriva luminării iobagilor, socotind că instrucția i-ar abate de la menirea de „unelte de muncă“. Copiii de iobagi români erau nevoiți până în 1780 să ceară încuviințarea nobilului pentru a merge la școală.

Statul refuză să subvenționeze

Revoluționarii români de la 1848 din Transilvania au revendicat organizarea și subvenționarea de către stat a

Școala „Vasile Lucaci“ din Carei și cel al cărui nume îl poartă

instituțiilor școlare proprii, respectarea limbii naționale, „Congres național” al populației române care să conducă propriile afaceri școlare, tipărirea de manuale și cărți pentru luminarea poporului. Se cerea totodată „să se ridice în tot satul românesc școli românești, pe seama cărora să se distribuie cărți și manuale pentru ca populația să se poată încălzi la razele științei de carte.”

Înfrângerea revoluției și reinstaurarea absolutismului habsburgic au zădărnicit realizarea acestor prevederi. Curtea din Viena a legiferat totuși unele măsuri în 1850-1857, vizând reorganizarea și modernizarea instrucției. *Ordonanța asupra principiilor pentru organizarea învățământului din monarhie*, publicată și în revista *Transilvania* (19 aprilie 1850), generaliza învățământul primar, garanta desfășurarea lui în limba maternă și crea premisele înființării unor instituții școlare la nivel mediu, fără ca statul să-și asume obligația de a le subvenționa.

Represiunile care au urmat revoluției și în Sătmar, arestarea și înmormântarea a sute de țărani, amenziile și hărțuierile la care au fost supuși locuitorii satelor participanți la evenimente s-au răsfrânt în mod negativ și asupra învățământului. Statistica anului școlar 1849-1850 consemnează că în comitat erau 48 de școli cu 38 de învățători grupați în 6 cercuri, fiind înscrși 3.914 elevi, din care doar 2.056 frecventau. Cea mai bună situație o avea cercul școlar Carei, în care funcționau opt școli cu 848 elevi și opt învățători; doar 26 de elevi nu frecventau cursurile. În cercul de la Satu Mare, în schimb, funcționau opt școli, cu trei învățători, iar cursurile erau

urmate doar de 57 de elevi, alți 263 absentând.

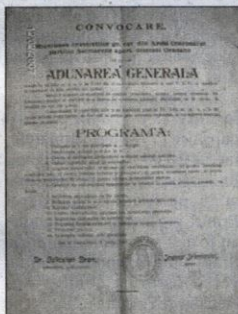
Lupta pentru limba română

Încheierea pactului din 5/17 februarie 1867, prin care se crea statul dualist Austro-Ungaria, și inaugurarea noii politici economice a monarhiei au produs schimbări însemnate în organizarea învățământului. Legile școlare adoptate aveau un dublu scop: formarea unor tineri instruiți pentru a deveni buni lucrători și deznationalizarea populației nemaghiare. *Legea despre egala îndreptățire a naționalităților* (1868) stipula: „De-

terminarea limbii de predare în școlile deja înființate de stat și de către guvern sau în cele care se vor înființa, în caz că legea nu dispune, este de competența ministrului Învățământului. Statul este obligat ca în școala de stat să poarte grija cu puțință ca cetățenii fiecărei nații din țară care trăiesc în masă să poată învăța în limba lor.” Se prevedea numai formal „egala îndreptățire a naționalităților și libera alegere a limbii de predare”; în realitate, nu s-a înființat nicio școală primară cu limba de predare română, germană, sârbă sau slovacă.

Școlile populare (stipulate în altă lege din 1868) aveau două cursuri: *Instrucția cotidiană*, cu durata de 6 ani, și *Instrucția repetitoare*, de 3 ani. Planul de învățământ prevedea introducerea ca obiect de studiu a limbii maghiare. Pentru românii din Transilvania și părțile vestice, învățământul confesional a rămas forma predominantă de instruire până în 1918.

O importantă deosebită a avut-o introducerea predării limbii române la Gimnaziul romano-catolic din Satu Mare (1859), profesor fiind Petru

Oradea în secolul al XIX-lea și invitație adresată protopopului din Sanislău, județul Satu Mare, Gavril Lazăr de Purcăreți, de a participa la adunarea generală a Reuniunii învățătorilor greco-catolici din 24 iulie 1902

Bran, fruntaș al mișcării pentru drepturi politice și naționale. În urma cererilor repetate ale românilor sătmăreni, prin ordonanța Locotenentei Regale nr. 58.244, începând cu 21 octombrie 1861, liceul din Satu Mare a fost calificat printre liceele mixte maghiaro-române.

Același Petru Bran a lansat, în 1862, pentru prima dată în Transilvania, ideea organizării unui Congres al învățătorilor și profesorilor ardeleni și constituirea „Congregațiunii învățătoresci.” Acestea ar fi reunit totți profesorii români, sub președinția unuia dintre directorii gimnaziilor românești. Ei urma să se întâlnească în fiecare vacanță pentru a discuta despre progresul limbii române în gimnaziu. În 1864 s-a organizat la Satu Mare o astfel de întrunire.

Din 1879 tendința de maghiarizare a învățământului naționalităților din Transilvania a devenit o politică de stat exprimată prin „Legea Trefort”, care prevedea obligativitatea predării limbii maghiare în școlile elementare și însușirea acesteia de către învățătorii pentru a o putea preda. Legea a fost supusă unor severe critici de către slujitorii școlii, prin memorii de protest. Fără nici un rezultat. În fruntea acestor acțiuni din județul Satu Mare s-a aflat protopopul Ioan Sălăgean, secondat de preoții Ig-

nație Sabău, Gavril Lazăr de Purcăreți, George Marchiș, toți foști profesori la Liceul din Beiuș.

Combatantul Lucaciu

La finele secolului al XIX-lea, învățământul românesc se confrunța cu numeroase greutăți. În anul școlar 1899-1900, în județ erau șapte districte școlare, cu 65 școli, 5.046 elevi și 70 învățători. În medie unui dascăl îi reveneau 72 de școlari; de fapt, doar cinci școli aveau câte doi învățători, din cauza imposibilității comunităților de a suporta povara cheltuielilor de susținere a școlilor. Cu toate aceste greutăți, tot mai mulți tineri sătmăreni frecventau școlile superioare din Oradea, Beiuș, Blaj, Carei etc.

La Preparandia din Oradea, în anii 1848-1870, au fost cuprinși 177 tineri sătmăreni, iar în 1871-1893, 434. Evoluția ascendentă s-a menținut și în perioada următoare. Printre profesorii Preparandiei au fost și sătmărenii Dimitrie Sfâra din Vezendiu (talentat verificator; a condus Societatea de Lectură), Gheorghe Cioară din Moftinu, profesor de muzică. Dr. Ioan Sabo din Istrău a fost directorul școlii între 1871-1879, iar dr. Augustin Lăuran din Petea între 1879-1906.

La sfârșitul secolului al XIX-lea mișcarea pentru învățământ românesc în județ a fost marcată de personalitatea dr. Vasile Lucaciu, profesor la Liceul Regal din Satu Mare (1876-1884). În 1883 a propus înființarea „Reuniunii învățătorilor români sătmăreni”, precum și crearea unui „internat seminar pentru studenții români talentați”, pe lângă Liceul Regal. După înlăturarea dr. Vasile Lucaciu, Ioan Marcu a devenit unul dintre cei mai aprigi combatanți pentru susținerea catedrei de limba română în fața încercărilor autorităților de a o desființa.

Primul Război Mondial a afectat și învățământul sătmărean. Mulți învățători și părinți ai școlarilor au fost concentrați și trimiși pe front. Copiii au rămas să muncească alături de ceilalți membri ai familiei. Un raport al Inspectoratului Școlar Satu Mare de la sfârșitul anului școlar 1915-1916 arăta că „în diferite școli din județ cursurile au fost suspendate din cauza războiului mondial”.

Timpe de aproape două secole, până la Marea Unire din 1918, învățământul românesc din județul Satu Mare a evoluat lent, în spiritul ideologiei iluministe. Treptat însă, accentul s-a deplasat de la școala ca instituție de consolidare a statului, spre școala ca factor de afirmare națională. ■

CAPODOPERĂ RENASCENTISTĂ (Biverb: 6, 7)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluție joc, din nr. 5/2008, p. 81 ÎNCERCARE
DE SECESIUNE
(ÎN CE R/C ARE DES E/ CE ȘI UN E)

Soluție integramă nr. 5/2008, MARTIRII AI
RĂZBOIULUI DE INDEPENDENȚĂ

H-B-PUF-G-ROMALO-ASI-RAT-SONTU-
SCRIBAN-AR-EAR-C-ENE-MAC-OACHES-
U-IOD-A-SI-RING-ALECU-REALI-RU-
FIARA-IO-P-MN-BUSILA-TEUCA-OCOS-S-
ANIN-CT-ACAR-TARAI-UNITAR-LA

Reacțiile cititorilor noștri față de articolul doamnei Elena Spartakovna Seniavskaia, publicat în numerele 4 și 5/2008, au fost extrem de diverse, de la analiza lucidă a textului, sau chiar un portret al lui Ilya Ehrenburg pe baza comentariilor despre el apărute în istoriografia de limbă engleză, până la declarația, este adevărat, a unui singur cititor, că, după ce ne-a cumpărat revista vreme de 35 ani, renunță să ne mai citească. Din păcate, corespondentul nostru nu s-a semnat și drept urmare nici nu trebuia să îl amintim, dar vrem să vă înfățișăm o imagine cât mai corectă a reacțiilor și de aceea am menționat și mesajul său.

Începem să publicăm în acest număr cele mai interesante mesaje primite la redacție.

Ați intuit destul de bine, cred, că articolul doamnei dr. Seniavskaia va determina reacții de tot felul (sunt convins că îndemnul dumneavoastră la un „ton decent” își are rostul lui în cazul de față). Dacă acest articol

conține sau nu „cele mai noi puncte de vedere ale istoriografiei ruse”, nu mă pronunț. Tot ce pot spune despre asta e că istoriografia rusă are în continuare o pronunțată tentă de propagandă (e o boală de care, nu cred că greșesc – și indiferent dacă greșesc sau nu, asta e părerea mea și aici e vorba despre un dialog, am înțeles –, rușii au suferit indiferent de regimul politico-economic în care s-au aflat și au trăit).

Într-o primă fază am citit articolul destul de repede – îmi place să citesc revista în ordine, dar tatăl meu m-a îndemnat la o lectură mai rapidă, ca să discutăm pe marginea acestuia.

Oricum, și la o lectură rapidă și fără să vreau să fac pe avocatul nimănui, am descoperit unele inadvertențe, care de multe ori sunt pur și simplu niște răutăți gratuite. În privința „rușinii” participării noastre în Primul Război Mondial, rușii ar trebui să aibă în prim plan propria lor prestație, și înainte de 1917, și după aceea. Până la urmă, unul dintre motivele importante ale dezastrului din 1916, pe lângă „nesăbuiința” planului armatei române, a fost

și pasivitatea arătată de partea rusă. Ce să mai spunem despre „apetitul” românilor pentru cuceriri (vezi ofensiva asupra Odesei)? Nu cred că uitarea propriului trecut „bolșevic” – în primul rând – e cea mai bună cale

de aflare a adevărului istoric.

Nu spun că România nu a făcut greșelile ei în timpul Primului Război Mondial au fost multe, unele într-adevăr rușinoase, precum momentul Turtucaia, dar nu cred că aceste reproșuri ar trebui făcute din partea celor care ne-au „ajutat” din punct de vedere militar abia când lucrurile au luat o turnură nedorită.

Sărind la momentele premergătoare celui de Al Doilea Război Mondial, autoarea – sau istoriografia rusă – vorbește despre „alimentarea ambițiilor teritoriale ale aliaților Germaniei”. Mă mir că nu s-a spus că România a uitat cu totul de Basarabia și că și-a adus aminte de ea doar când nemții au început să obțină succese militare. Cât de solidă și de naturală a fost construcția statului sovietic s-a văzut din plin la începutul anilor '90, când, cu puține excepții (Belarus), cele mai multe foste state s-au îndepărtat de Moscova și au început să privească spre Occident cu ochi flamânzi. ■

Bogdan NICOLAESCU

Ecouri

Doamna Seniavskaia spune că despre Germania s-a format în conștiința rușilor cea mai clar conturată emoțional imagine a adversarului din cauză că, în cele două războaie mondiale din secolul al XX-lea, cel mai important și mai periculos inamic al Rusiei și al U.R.S.S. a fost Germania. Opinia publică rusească a păstrat în amintire ca dușmani secundari, de calitate a doua, pe aliații Germaniei, cum a fost România, care a participat direct la operații militare contra Rusiei în Al Doilea Război Mondial.

Acea imagine a rușilor despre România, menționată de doamna Seniavskaia, s-a format datorită celor trei ani de ocupație românească a teritoriului rus în intervalul 1941-1944.

Dar comportarea românilor în cele două războaie mondiale din secolul al XX-lea nu poate fi evaluată fără a cunoaște evoluția istorică a relațiilor româno-ruse, din care menționez următoarele aspecte. Ulterior anului 1739 au existat peste 150 ani de ocupație rusească a unor porțiuni sau a întregului teritoriu locuit de români, astfel: 1739 – Iașul a fost ocupat de trupe rusești; 1769-1774 – Țările Române au fost teatru de operațiuni în războiul ruso-otoman; 1787-1791 – Țările Române au fost teatru de operațiuni în războiul ruso-austro-otoman; 1806-1812 – trupele ruse au ocupat Iașii și Bucureștii în războiul ruso-otoman și la 16 mai 1812 s-a încheiat Pacea de la București prin care Basarabia a intrat în componența Imperiului Țarist; 1828-1834 – Țările Române s-au aflat sub administrație militară rusă; 1848 trupele ruse au înăbușit revoluția din Moldova și Țara Românească; 1849 – trupele țariste, chemate de Curtea din Viena, au înăbușit revoluția din Transilvania; 1853-1854 – trupele ruse au ocupat Țările Române în timpul Războiului Crimeei; 1878 – trupele rusești aflate în România au încercat să îl aresteze pe principele Carol I, care s-a refugiat la Craiova; 1940 – ultimatumul sovietic prin care Basarabia, o parte din

Bucovina și Ținutul Herța au intrat în componerea U.R.S.S.; 1944-1958 – trupele sovietice au rămas în România după Al Doilea Război Mondial; 1948 – Insula Șerpilor a fost cedată ca urmare a unei somații.

Rusia s-a opus permanent la formarea unui stat național unitar și independent pe teritoriul locuit de români, s-a opus la Unirea Principatelor în 1859 și la desăvârșirea unității naționale a românilor.

Prin hotărârea guvernului sovietic din 26 ianuarie 1918 a fost confiscat statului român tezaurul Băncii Naționale și alte bunuri evacuate, din cauza războiului, în Rusia, în decembrie 1916 și iulie 1917. Acestea au reprezentat: 314.580.456 lei în aur efectiv și bijuteriile reginei, evaluate atunci la 7.000.000 lei plus 1.600.000.000 lei în valori, efecte și obiecte prețioase depuse de instituții și particulari în tezaurul public, la Banca Națională sau Casa de Depuneri, între care alți 600.000 lei aur.

S-a instalat comunismul în România prin forță, sub controlul armatei sovietice.

Relațiile dintre Rusia și România au fost până acum așezate pe dreptul forței Rusiei.

Toate aspectele menționate ale relațiilor româno-ruse au determinat și ele o imagine a Rusiei în conștiința românilor.

Perioadele de luptă militară comună (1877-1878, 1916-1917, 1944-1945) și unele relații politice de colaborare (cu ocazia conștințirii apartenenței Transilvaniei de Nord la România prin Conferința de Pace de la Paris sau cu ocazia intrării României în O.N.U., în 1956) au fost foarte scurte comparativ cu perioadele de ocupație rusească a teritoriului românesc.

Toate aceste aspecte ale relațiilor româno-ruse sunt menționate în istoriografia română. Oare istoriografia rusă nu deține informații despre aceste probleme? Oare doamna Seniavskaia nu le cunoaște, le consideră neglijabile sau le omite intenționat? ■

Mircea-Petre IONESCU

1945-1965

Stalin și Gheorghe Dimitrov

Pe tot parcursul perioadei comuniste, Bulgaria a fost singurul stat care nu a experimentat o criză deschisă în relațiile cu Uniunea Sovietică. Încă din anul 1945, anterior momentului în care procesul comunizării s-a definitivat, în Biroul Permanent restrâns al Partidului Comunist Bulgar se afirma: „Înainte, oamenii cei mai elevați spuneau: eu am două patrii, Franța și țara mea; astăzi, oamenii cei mai buni din toate țările spun: eu am două patrii, Uniunea Sovietică și țara mea.”

Asemeni Bulgariei, inclusă, din 1945, în blocul țărilor rezervate influenței sovietice, aflate în spatele „Cortinei de Fier”, și politica noastră externă trebuia să devină o copie fidelă a celei duse de Uniunea Sovietică.

BULGARIA, ROMÂNIA ȘI RĂZBOIUL RECE

MAGDALENA TIȚĂ

La sfârșitul anului 1946, direcția politicii externe bulgare, definită prin Declarația-program a noului guvern, dovedea prietenia sinceră și consecventă cu Uniunea Sovietică, considerată călăuza spre democrație. Iar dacă relațiile cu statele din bloc erau cordiale (exceptând unele conflicte cu Iugoslavia în problema Macedoniei), cele cu vecinii din tabăra „imperialistă”, Grecia și Turcia, s-au agravat.

Ca și celelalte state socialiste, Bulgaria a refuzat „Planul Marshall”, motivând că nu putea renunța așa de ușor la independența sa politică și economică. În presa bulgară, oferta americană a fost considerată drept una imperialistă, având scopuri dubioase, ce ținteau dorința de

a subjuga Europa, într-o nouă tendință colonială. Iar răspunsul negativ al României, din iulie 1947, considera, în aceeași linie, că ajutorul american ar reprezenta o nescotire a necesităților și a realităților țării și o încercare a imperialismului de a atenta la independența ei politică și economică

Între ciocan și nicovală...

Conflictul Tito-Stalin a găsit Bulgaria în corul statelor comuniste acuzatoare la adresa Iugoslaviei. Nedorind să supere Uniunea Sovietică, dar nici să fie vârful de lance al atacului sovietic împotriva „devierii” iugoslave, Bulgaria s-a reținut inițial să condamne vehement țara vecină, în

cadru careia spera că „se vor găsi destule forțe devotate bazelor marxism-leninismului pentru înlăturarea abaterilor și pentru însănătoșirea conducerii iugoslave...”. Aceeași poziție rezervată a Bulgariei reieșea și din limitarea acesteia la a reproduce în presă majoritatea articolelor românești publicate în legătură cu greșelile lui Tito și din evitarea de a comenta situația din Iugoslavia. Înlăturarea Iugoslaviei din Cominform era hotărârea acceptată și de către Bulgaria. Declarația Partidului Comunist Bulgar din 12 iulie 1948, venită în urma Plenarei a XIV-a, condusă de Gheorghe Dimitrov, susținea poziția adoptată în Cominform de Bulgaria prin convingerea că U.R.S.S. și P.C.U.S. dețineau rolul principal în conducerea

Populația Sofiei salută Armata Roșie eliberatoare, septembrie 1944

luptei contra fascismului. Deși se alătura celorlalte voci din lagărul comunist, Bulgaria nu a dorit o ruptură definitivă cu Iugoslavia, după cum reiese și din Comunicatul de presă din 30 iunie 1948 al P.C.B., în care se spunea că Decizia Consfăturii celor opt partide comuniste de la București nu schimba cu nimic relațiile existente între cele două state și continua cu dorința perpetuării colaborării cinstite și sincere cu guvernul iugoslav în conformitate cu Tratatul de Prietenie, Colaborare și Ajutor Reciproc.

Cu toate asigurările pe care Bulgaria încercase să le dea Iugoslaviei că relația de prietenie nu avea să sufere, fidelitatea față de Moscova a determinat-o, în iulie 1948, să se conformeze propunerii Biroului Informativ de a refuza să participe la Congresul al V-lea al Partidului Comunist Iugoslav. În presa bulgară, tonul, cu puțin timp în urmă ponderat, a devenit virulent. Unde duce naționa-

lismul grupului lui Tito în Iugoslavia și Despre Tito, Clica lui Tito, Cel mai rău dușman al poporului bulgar iată câteva titluri ce puteau fi întâlnite în presa bulgară. Partea română, prin rezoluția Biroului Politic al C.C. al P.M.R., din decembrie 1948, mergea pe aceeași linie critică: „Politica naționalismului burghez este o politică de dezbinare, de subjugare și de

asuprire a popoarelor [...] Naționalismul cliiei trădătoare din conducerea Partidului Comunist din Iugoslavia a dus la politica părăsirii luptei de clasă, la politica demobilizării și a dezarmării oamenilor muncii în fața dușmanului de clasă. Acest grup nemernic s-a îndepărtat de marxism-leninism, s-a rupt de U.R.S.S., de țările democrației populare și de mișcarea comunistă internațională. “Și să nu uităm că Gheorghe Gheorghiu-Dej fusese cel care citise, la Consfătuirea celor opt partide comuniste de la București, textul angajator la adresa lui Tito.

În 1948, întregul aparat de propagandă, la nivel central și în plan regional, era pus în slujba denigrării statelor imperialiste, fiind exacerbât pericolul pe care îl reprezenta Occidentul imperialist pentru întreaga lume, mai ales prin „teoria americanizării, aceeași cu teoria lichidării statalității naționale și culturii naționale a statelor care nu vorbesc

Hrușciov și Tito ciocnesc o cupă de șampanie pentru a sărbători reîmpăcarea

limba engleză". Evenimente precum criza Berlinului erau văzute ca o consecință a acțiunii Statelor Unite de dezmembrare a Germaniei, în ciuda tuturor eforturilor contrare depuse de Uniunea Sovietică.

Apariția NATO în 1949, „nouă aventură a politicii imperialiste îndreptată contra Uniunii Sovietice”, după cum avea să o definească presa bulgară, a grăbit înregimentarea economică și militară în sistemul sovietic prin aderarea la C.A.E.R. și, respectiv, Tratatul de la Varșovia.

În prima jumătate a anilor '50, Bulgaria rupea legăturile diplomatice cu S.U.A. În momentul în care a început războiul dintre Coreea de Nord și Coreea de Sud, devenea o susținătoare a celei dintâi, urmând întocmai politica Moscovei, condamnând S.U.A. și Anglia pentru agresiunea împotriva „Coreei Democratice”. Sprințul față de Coreea de Nord s-a concretizat în ajutor bănesc, care, în octombrie 1950, se ridica la 53,6 milioane leva. În anii următori ai războiului, Bulgaria a trimis atât atâtea ajutoare în bani, cât și asistență medicală, ambele continuând și după încheierea războiului.

Strategia lui Jivkov

Anul 1955, pe lângă semnarea Tratatului de la Varșovia, aducea și admiterea în O.N.U., eveniment ce avea să-i deschidă Bulgariei posibilitatea stabilirii de relații cu multe state din afara lagărului comunist.

Anton Iugov

Evenimentele anului 1956 nu au schimbat orientarea politicii bulgare. Pe plan intern, principiile Congresului al XX-lea al P.C.U.S. s-au lovit de împotrivirea lui Vâlko Cervenkov, primul ministru, a cărui critică împotriva greșelilor staliniste se limita numai la perioada de începuturi. Situația astfel creată l-a avantajat pe Todor Jivkov, primul secretar, care avea să-și îndepărteze adversarii și, la plenara din aprilie 1956, ajutat de Moscova, reușea să-l înlăture pe Cervenkov din funcția de prim-ministru, numindu-l pe Anton Iugov.

O nouă dovadă de devotament a guvernului bulgar s-a produs în timpul revoltei maghiare din 1956, când și-a oferit Moscovei sprijinul politic și militar deplin. România s-a dovedit atunci cel mai activ aliat al Uniunii Sovietice. Imre Nagy și ceilalți frunași ai revoluției maghiare au fost aduși în România, unde au rămas până la proces. În Plenul Partidului Comunist

Bulgar, întrunit cu o zi înainte de ședința de la Moscova din 1 noiembrie 1956, Anton Iugov descria situația din Ungaria ca o lovitură contrarevoluționară. Conducătorii bulgari chiar propuneau trimiterea de trupe pentru ajutorarea părții sovietice. (Acțiunea de reînviere a obligațiilor internaționaliste le-a adus bulgarilor subsidii economice din partea Kremlinului.)

Bulgaria și-a făcut o direcție principală de acțiune în politica sa externă din susținerea U.R.S.S. în competiția cu Statele Unite. Pe fondul acutizării conflictelor Războiului rece, statul a participat activ la o serie de aventuri sovietice riscante în afara blocului. Bulgaria a condamnat vehement S.U.A. pentru criza din Cuba (*Magazin istoric*, nr. 2/1995) și a sprijinit, ca fiind justificate, acțiunile Cubei.

La numai o zi după ce președintele american J.F. Kennedy a anunțat instituirea carantinei asupra insulei, Partidul Comunist Bulgar a dat un comunicat în presă în care declara: „Guvernul bulgar dă indicație delegației sale de la O.N.U. să insiste să fie examinată problema pentru încălcarea Statutului O.N.U. și pentru amenințarea mondială de către S.U.A. În același timp, guvernul bulgar nu poate să nu țină seama că S.U.A. și aliații săi se îndreaptă spre activitatea practică a pregătirii războiului.” Când criza a atins punctul maxim, Todor Jivkov a afirmat că metoda de a-i „potoli” pe imperialiști era pregătirea tuturor statelor

Chivu Stoica, Ho Și Min și Gheorghe Gheorghiu-Dej

socialiste de a face față, militar dacă trebuia, agresiunii asupra poporului cubanez. Critica puternică a lui Anton Iugov la adresa politicii lui Nikita Hrușciiov în ceea ce privea Cuba și China, în octombrie 1962, înaintea celui de-al VIII-lea Congres al partidului, i-a adus îndepărtarea din post și excluderea din Comitetul Central.

Mereu de partea Moscovei

În abordarea disputei dintre China și U.R.S.S., Bulgaria a devenit un susținător constant al criticii antimaoiste. A continuat să se plaseze pe acea poziție chiar și după ce conflictul dintre Moscova și Beijing nu a mai avut aceeași intensitate. Din 1960, constant, Moscova a trimis guvernului bulgar știri despre stadiul disputei. A fost mo-

mentul în care comuniștii bulgari au lansat primele critici la adresa tovarășilor chinezi, considerați vinovați de ruperea unității mișcării internaționale comuniste. Opoziția bulgară față de Partidul Comunist Chinez s-a intensificat și a devenit deschisă după 1965, când Todor Jivkov a fost vizat de un atentat pus pe seama acțiunilor subversive și activității propagandistice ale ambasadelor chineze și albaneze la Sofia.

De astă dată, de partea cealaltă a baricadei, reacționând în favoarea Chinei comuniste, România avea să câștige atât un aliat în politica externă, cât și prestigiu. În iunie 1960, în cadrul unei mici consfătuiri organizate în România cu ocazia participării la Congresul P.M.R., au apărut și unele atacuri împotriva comuniștilor chinezi, dar guvernul român nu s-a

solidarizat cu asemenea inițiative clar sovietice. Apariția, în 1963, a revistei de politică externă *Lumea* a reprezentat un alt pas important; articolele sale reflectau cu precădere noua orientare politică externă, în care se sublinia „dreptul unui popor de a-și hotărî singur soarta“, „colaborarea cu toate statele indiferent de orânduirea lor social-economică“ și „coexistența pașnică“.

Întotdeauna un aliat fidel al Moscovei, Bulgaria nu avea să se dezică de poziția sa de stat frățesc într-o concordanță perfectă cu hotărârile sovietice nici în cazul războiului din Vietnam. Cu nimic diferite față de cele ale întregului lagăr comunist până la momentul 1957, raporturile Bulgariei cu Republica Democrată Vietnam s-au îmbunătățit o dată cu vizita președintelui vietnamez, Ho Și Min, la Sofia, în august 1957. Cu acea ocazie, guvernul bulgar a acordat Vietnamului de Nord ajutor militar și economic. Odată cu începerea bombardamentelor americane asupra Hanoiului și Haifonului, dar și odată cu vizita primului-ministru sovietic Aleksandr Kosîghin la Hanoi, în februarie 1956, ajutorul bulgar a crescut considerabil. Guvernul de la Sofia a rămas aliatul cel mai fidel al Moscovei până la căderea comunismului și, în strădaniile liderilor politici bulgari de a mulțumi *fratele mai mare*, a fost acceptată chiar și propunerea ca Bulgaria să devină a șaisprezecea republică a Uniunii Sovietice. ■

Clio anunță DE SFÂNTUL NICOLAE, ÎN DECOR REGAL

ȘTEFANIA CIUBOTARU

Muzeul Național Cotroceni a organizat în seara zilei de 6 decembrie 2007 un eveniment devenit tradițional. Este vorba despre premiarea tuturor celor care de-a lungul întregului an au sprijinit realizarea programului cultural al instituției: expoziții de artă plastică, istorie, fotografie și cărți poștale, filatelie, concerte, colocvii și dezbateri, lansări de carte etc.

Premianții au fost împărțiți în trei categorii: colaboratori – care au susținut activ acțiunile culturale ale muzeului; sponsori care au sprijinit financiar acțiunile; și reprezentanții mass-media, pentru spiritul profesional manifestat în promovarea aceluiași eveniment.

Directorul Muzeului Național Cotroceni – doamna Adina Rențea a mulțumit în deschidere tuturor celor premiați. Printre colaboratori s-au numărat: acad. Dan Berindei, vicepreședinte al Academiei Române, prof. univ. dr. Ion Bulei, șeful catedrei de Istoria românilor din cadrul Facultății de Istorie, Universitatea București, și directorul Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, prof. univ. dr. Ioan Opriș, Virgil Nițulescu, secretar general al Ministerului Culturii și Cultelor, Alis Vasile, director Direcția Muzeu, Colecții și Garanții Guvernamentale, Ministerul Culturii și Cultelor; directori de muzee (Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Muzeul Național de Istorie a României, Muzeul Național Filatelic, Muzeul Municipiului București, Muzeul Național Peșes, Muzeul de Artă Craiova); directori de institute (Institutul Polonez, Institutul de Memorie Culturală din cadrul Ministerului Culturii și Cultelor, Institutul Național al Monumentelor Istorice) etc.

În ceea ce privește categoria sponsori, printre aceștia au fost premiați reprezentanții unor renumite firme care au înțeles că sprijinirea unor manifestări culturale este nu numai o datorie civică, dar și o excelentă ocazie pentru a obține o bună impresie publică. Partenerii media ai Muzeului Național Cotroceni, și anume: Agenția de Presă Rompres, cotidianul *România Liberă*, revista *Șapte seri*, revista *Historia*, Radio România Actualități, Radio România Cultural și site-ul Onlinegallery au

fost premiați alături de canalul TVR Cultural, B1TV, Radio România Internațional, cotidianul *Ziua*, revista *Diplomat Club* și, nu în ultimul rând, revista *Magazin istoric*. Reprezentanții revistei *Magazin istoric* au fost alături de Muzeul Național Cotroceni de-a lungul întregului an 2007, prezentând în paginile revistei cele mai importante expoziții și acțiuni muzeale.

După festivitate, toți invitații s-au bucurat de un concert de gală susținut de soliștii, corul și orchestra Operei Naționale din Iași, care și-a sărbătorit semicentenarul în noiembrie 2006. La scurt timp după aderarea României la Uniunea Europeană, Opera Națională Română din Iași a devenit primul teatru liric din România care a participat la „Zilele Europene ale Operei”, în același timp alăturându-se asociației „Opera Europa”, cu sediul la Bruxelles, ce reunește peste 90 de companii membre din 30 de țări.

In cadrul serii de joi, 6 decembrie 2007, soliștii, corul și orchestra Operei Naționale Române din Iași au interpretat pagini strălucitoare de operă și operetă, aparținând compozitorilor G. Verdi, W.A. Mozart, G.

Donizetti, G. Rossini, J. Strauss, R. Leoncavallo, L. Delibes, sub conducerea muzicală a maestrului Leonard Dumitriu.

Așadar, seara de Moș Nicolae a anului trecut a fost cu totul specială, atât invitații, cât și publicul bucurându-se de clipe de neuitat, într-un decor regal. ■

DISPUTE PENTRU BANI

Publicăm în acest număr trei telegrame de la Alexandru Cretzianu, aflate în fondul Brutus Coste din Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Ca de obicei, mulțumim doamnei ELENA DANIELSON și colaboratoarei noastre LAURA COSOVANU.

Telegramă descifrată nr. 1803, de la Leg[ati]a Ankara, din 21 noiembrie [1944], ora 16.22

Legatiunea României, Lisabona

Strict personal pentru d. Coste.

I. Sper să am informațiuni la întoarcerea lui Dimitrie Popescu, care a plecat în țară acum trei săptămâni.

În ce privește Uniunea Patriotică, s-a făcut o confuzie, deoarece această grupare este condusă de Vlădescu Răcoasa și cuprinde mai ales intelectuali de extremă stângă.

Este adevărat că au avut loc negocieri între Tătărescu și Ralea și partidul comunist. Nu cred că s-a ajuns la un rezultat în ce privește gruparea Tătărescu. Nu cunosc situația actuală a grupării Ralea.

II. Printre gravele primejdii care mai amenință România socotesc că nu figurează și aceea a reîntronării regelui Carol II.

III. Salter și Patmore mi-au spus următoarele:

„I. Rușii nu s-ar fi amestecat până acum în politica internă a României și nu ar fi prișnit partidul comunist. Orice alegeri în momentul actual ar da o majoritate covârșitoare Partidului Național-Tărănesc.

2. Guvernul ce se formase în grabă în seara de 23 august a fost lipsit de autoritate și inițiativă. Este foarte regretabil că n-a putut fi înlocuit în primele zile cu un guvern mai puternic.

3. Ar fi existat într-adevăr unele lipsuri de executare a condițiilor armistițiului datorate, e just, slăbiciunii și, pe de altă parte, dezorganizării totale a comunicațiilor. Unele cereri rusești în domeniul aprovizionării trupelor ar fi fost însă exagerate.

4. Armatele sovietice nu-și vor prelungi șederea în țară dincolo de termenul necesitat de operațiunile militare.“

Această notă optimistă reflectează probabil grija britanică de a menaja susceptibilitățile sovietice. De altfel, mi se semnalează că delegația britanică în comisia de armistițiu se menține într-o atitudine cu totul pasivă.

Amiciții
Cretzianu

1803

De la A.

Pentru știința dv. personală. Vă informez că am primit comunicări din 8 august, indicând care urmează a fi atitudinea mea față de hotărârea luată de Tătărescu de a pune capăt misiunii mele în Turcia la data de 15 august.

Mi se pune în vedere că trebuie să ignorez înștiințarea telegrafică ce mi-a fost făcută de Tătărescu și să continui a conduce Legatiunea. Aceasta cu atât mai mult cu cât M.S. Regele nu a semnat încă decretul de rechemare și că este posibil ca acest fapt să nu aibă loc așa curând. S-a adăugat că în cazul în care ar apărea totuși decretul, va trebui reexaminată întreaga chestiune luând în considerațiune evoluția situației politicii interne de la noi și atitudinea adoptată de guvernele aliate față de administrațiunea Groza.

Dacă este posibil, rog să transmiteți prezenta telegramă și telegrama mea nr. 679 și 680 d-lui Anastasiu.

681 - 13.VIII.[19]45

De la A.

Referitor la telegrama dv. Nr. 828.

Am amânat deocamdată trimiterea dispozițiilor de transfer, deoarece constat că banca elvețiană nu a dat încă urmare ordinului meu telegrafic din 30 iulie de a mă credita la Ankara cu o sumă de 700.000 franci elvețieni. Presupun fie că există un control interaliat în Elveția pentru transferarea fondurilor aparținând supușilor statelor foste inamice în alte țări, fie că Franasovici, care și-a exprimat surprinderea față de Anastasiu că mi s-a transferat acel fond [este vorba despre fondul de bani constituit în Elveția, în vremea când Mihai Antonescu era ministru de Externe, pentru a asigura supraviețuirea unui guvern în emigrație în cazul ocupării țării de către Armata Roșie] de către Vișoianu, a și făcut intervenții pe lângă autoritățile elvețiene pentru a lua măsuri de blocare.

Îndată ce aș fi avizat că s-a realizat transferul la Ankara, voi dispune telegrafic și transferul la Lisabona.

686 - 13.VIII.[19]45 ■

FRUNTAȘII REVOLUTIEI ROMÂNE DE LA 1848

MIHAIL	↓	A APUCA REMEDIU	→			PĂRĂȘIREA DOMNULUI	→	GHEORGHE	→
PRINCIPE VENEȚIAN		ALEXANDRU RADU, ȘTEFAN NICOLAE	↓			MAI MEREU		CARE!	
↓				PETRE	→			↓	
				COSTACHE	↓				
ALERGĂRI	→					MURDĂRIE	→		
NICOLAE						COLECTIV REDUS	↓		
↓								UNGE!	
CALE!	→		NUME MASCULIN	→				↓	
A PUNE PEAȚĂ			VENITĂ PE NEAȘTEPTATE	↓					
↓						SUSTINE FOCUL	→		
						TIMP GEOLOGIC			
A GEME	→				ÎN CERC!	→		SIMION	
ASCUȚIT					ION, DIMITRIE				
↓				ROZĂTOR ACVATIC	→			↓	CEZAR
				1948-2008	↓				↓
ANDREI		PE ICI, PE COLO	→			PRIMELE DIN ALFABET	→		
		CĂPRIOARE AFRICANE	↓						
↓						PENTRU	→		
CĂRORA LI S-A DAT NUME	→						NECULAI!	→	
LEGĂTĂ DE GURĂ							POFTIM		
↓				MURDARI		EGAL CU ZERO	→		
						CUTIE	↓		
	ÎN TEMĂ!		LER!	↓					
↓				NIMERIT ÎN FRUNTE!	→		CAIA!	→	
CRISTIAN						ZEAMĂ DULCE	→		
TOT TIMPUL	→								

Radu STOIANOV

DIALOG CU CITITORII

O RECTIFICARE

În primul rând, aş dori să vă spun că am crescut cu *Magazin istoric* – ne scrie domnul **CLAUDIU VICTOR GHEORGHIU**. Primul număr al revistei l-am citit la nouă ani, adică în 1976. Apoi am avut onoarea să îl cunosc pe regretatul Cristian Popişteanu, în 1991. Apreciez mult această revistă şi o citesc cu nesăţ de 32 de ani.

În legătură cu numărul din luna aprilie 2008, aş avea câteva comentarii de făcut, pentru că un articol din revistă mă priveşte în mod direct. Aţi reprodus la pagina 34 lucrarea pictată de mine „Cina cea de taină”, distinsă cu Premiul Special al Criticii la Bienala de la Taormina, Italia, iulie/august 2006. Această lucrare apare şi în cataloage internaţionale de artă şi se află acum într-o importantă colecţie din România. Nu este un izvod, este o lucrare originală făcută după canoanele Sinodului quinisept din 692 d.Hr. şi conform erminiei picturii bizantine. Nu am nici o altă pretenţie, dar respectul naşte respect şi trebuia să menţionaţi numele autorului.

Aprecieri deosebite pentru articolul mai sus menţionat, pentru *Paştele fudului* al doamnei Roşu, *Chipul regelui*

Decebal, semnat de domnul Petolescu şi *Tată contra fiu* al domnului Găină.

În ceea ce priveşte articolul doamnei Seniavskaia, aveţi dreptate: trebuie să existe un dialog, şi nu un singur punct de vedere. Istoricul, fără documente, devine doar un pasionat de istorie. Dar acest punct de vedere antiromânesc, în oglindă cu ceea ce s-a întâmplat de fapt – vezi şi colecţia *Magazin istoric* şi numerele la care dumneavoastră aţi făcut referire – îmi provoacă dezgust. Menţionez că şi eu sunt licenţiat în istorie, în anul 1998, cu o lucrare având ca temă: *Constantin cel Mare şi creştinismul*.

Îi cerem scuze domnului **Claudiu Victor Gheorghiu**. Motivul pentru care nu i-am menţionat numele este că sursa din care am preluat imaginea nu făcea nici ea acest lucru, dar icoana ne-a plăcut foarte mult şi am considerat-o foarte potrivită pentru a ilustra tema articolului doamnei Sabina Ispas. Facem acum cuvenita rectificare şi îi mulţumim pentru cuvintele de apreciere la adresa revistei.

PROFESORUL DE ISTORIE

Am publicat de fiecare dată scrisori de la cititori în

care aceştia îşi aduceau aminte cu drag şi preţuire de dascălul care le-a sădit pasiunea pentru trecut. Iată ce ne scrie şi domnul **PETRE NEAGOE**, din Bucureşti: Această pasiune mi-a insuflat-o profesorul meu de istorie, Nicolae Sulică, de la Liceul „Andrei Şaguna”, din Braşov, căruia îi aduc un omagiu şi pe această cale. Am absolvit liceul în 1957. Era o şcoală de mare tradiţie, cu profesori deosebiţi. Eu am vrut să fac istorie, însă tatăl meu, care a suferit mult de pe urma comunismului, a susţinut să fac Politehnica. A venit cu argumentul că profesorii câştigă puţin şi comuniştii vor dezvolta industria şi va fi nevoie de mulţi ingineri. Din păcate, a avut dreptate, dar nu a putut prevedea că această industrie ne va băga într-o gaură neagră. Aşa am ajuns să fiu inginer de metale rare şi neferoase. Pasiunea mea pentru istorie a continuat şi mi-am satisfăcut-o citind multe cărţi şi, evident, *Magazinul istoric*.

CERERI ŞI OFERTE

Domnul **VASILE LU-PAŞCU**, din Iaşi, telefon 0232.21.82.28, oferă colecţia completă a revistei.

Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul electronic al Poştei Române la poziţia 19.356.

Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul Rodipet la Capitolul 8, pagina 21, poziţia 4.055.

Cititorii din Bucureşti se pot abona la revista noastră şi prin S.C. MANPRES DISTRIBUTION SRL (telefon 031.806.20.33, fax 031.806.20.33, e-mail: office@manpres.ro sau pe www.manpres.ro).

Îi rugăm pe autorii şi colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoţesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric1967@yahoo.com şi mistoric@gmail.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice româneşti.

CONTENTS (Romanian History) O. Ghibu Bessarabia, 6 years after the reunification • D. Berindei June 1848. 160 years from the Revolution • A. Spănu, Gh. Enăchiuc June 1940. The Romanian Army withdraws troops from Bessarabia • S. Iosipescu The fortress of Chioar • C. Fudulu The Monument from Valter Mărcineanu square (1913) • R.I. Iacob Archive legacy in Sibiu • M. Ioniță The 1848 Revolution exhibition at the National History Museum • Vl. Tismăneanu Different approaches to communism in Eastern Europe • G. Roșu The story of the distaff • L. Valentova Romanians at Karlovy Vary • Ferencz I.V. Three exhibitions at Altenberger House • Cl. Blumenfeld Eugeniu Carada and King Carol I • G. Filitti Letters from former days • I. Belean The Romanian school in Satu Mare • Our readers about the article of E.S. Seniavskiaia *The Russians about Romanians, as allies* • M. Tiță Bulgaria, Romania and the Cold War (1945-1965) • Șt. Ciubotaru December 2007. Event at Cotroceni Museum • Romanian Documents at Hoover Institution (LXXX)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) O. Ghibu La Bessarabie, six ans après la Réunification • D. Berindei 160 ans après la Révolution – Juin 1848 • A. Spănu, Gh. Enăchiuc Juin 1940. La retraite de l'Armée roumaine de Bessarabie • S. Iosipescu La cité fortifiée de Chioar • C. Fudulu Le monument de la place Valter Mărcineanu (1913) • R.I. Iacob Des fonds d'archives à Sibiu • M. Ioniță Exposition au Musée National d'Histoire de Roumanie – La Révolution de 1848 • Vl. Tismăneanu Les différentes voies du communisme en Europe de l'Est • G. Roșu L'histoire de la quenouille • L. Valentova Roumains à Karlovy Vary • Ferencz I.V. Trois expositions à la Maison d'Altenberger • Cl. Blumenfeld Eugeniu Carada et le Roi Carol I • G. Filitti Lettres d'antan • I. Belean L'enseignement roumain à Satu Mare • En marge de l'article E.S. Seniavskiaia *Les Russes quant à leurs alliés roumains* • M. Tiță La Bulgarie et la Roumanie pendant la Guerre Froide (1945-1965) • Șt. Ciubotaru Décembre 2007. Événement au Musée de Cotroceni • Documents roumains à Hoover Institution (LXXX)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) О. Гибу Бессарабия шесть лет спустя Великого Воссоединения • Д. Бериндей Революция июня 1848 г. 160 лет • А. Спыну, Г. Енăчиук Румынская армия отступает из Бессарабии • С. Йосипеску Крепость Киоар • К. Фудулу Памятник в площади Вальтер Мэрэчнэну (1913 г.) • Р. И. Яков Архивные фонды в Сибиу • М. Иониță Выставка Революция 1848 г. в Национальном Музее Истории • Вл. Тисмэняну Разные пути коммунизма юго-восточной Европы • Дж. Рошу История прялки • Л. Валейтова Румыны в Карлови-Вари • Ференц И. В. Три выставки в Доме Алтенбергер • Кл. Блауменфельд Еуджениу Карадэ и король Карол I • Дж. Филитти Былые письма • И. Белян Румынское образование в Сату Маре • Статья Е.С. Сеиявской *Россияне о Румынии, как союзник – отзывы* • М. Тиță Румыния, Болгария и холодная война (1945-1965) • Шт. Чуботару Декабрь 2007 г. Событие в Музее Котроченъ • Румынские документы в Институте Гувэра (LXXX)

INHALT (Rumänische Geschichte) O. Ghibu Bessarabien, sechs Jahre nach der Vereinigung • D. Berindei Juni 1848. 160 Jahre seit der Revolution • A. Spănu, Gh. Enăchiuc Juni 1940. Die rumänische Armee zieht sich aus Bessarabien zurück • S. Iosipescu Die Burg Chioar • C. Fudulu Das Monument am Valter Mărcineanu - Platz (1913) • R.I. Iacob Hermannstädter Archivbestände • M. Ioniță Ausstellung Revolution von 1848 im Nationalen Geschichtsmuseum • Vl. Tismăneanu Die unterschiedlichen Wege des ost-europäischen Kommunismus • G. Roșu Die Geschichte der Spinnweb • L. Valentova Rumänen in Karlovy Vary • Ferencz I.V. Drei Ausstellungen im Haus Altenberger • Cl. Blumenfeld Eugeniu Carada und König Carol I • G. Filitti Briefe aus anderer Zeit • I. Belean Die rumänische Schule in Satu Mare • Nachklänge auf den Artikel E.S. Seniavskiaias – *Rumänien als Verbündeter* • M. Tiță Bulgarian, Rumänien und der Kalte Krieg (1945-1965) • Șt. Ciubotaru Dezember 2007. Ereignis bei Cotroceni • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (LXXX)

SUMARIO (Historia rumana) O. Ghibu Besarabia, a los seis años desde la Unión • D. Berindei Junio de 1848: 160 años desde la Revolución • A. Spănu, Gh. Enăchiuc Junio de 1940: el ejército rumano se retira de Besarabia • S. Iosipescu La fortaleza de Chioar • C. Fudulu El monumento de la Plaza Valter Mărcineanu (1913) • R.I. Iacob Fondos de archivos de Sibiu • M. Ioniță Una exposición dedicada a la Revolución de 1848, abierta en el Museo Nacional de Historia • Vl. Tismăneanu Las diferentes vías del comunismo est-europeo • G. Roșu La historia de la rueca • L. Valentova Rumanos en Karlovy Vary • Ferencz I.V. Tres exposiciones en la Casa Altenberger • Cl. Blumenfeld Eugeniu Carada y el Rey Carol I • G. Filitti Cartas de antaño • I. Belean Enseñanza rumana en Satu Mare • Ecos al artículo *Las rusos hablan de Rumania como aliado* de E.S. Seniavskiaia • M. Tiță Bulgaria, Rumanía y la guerra fría (1945-1965) • Șt. Ciubotaru Diciembre de 2007: acotecimiento en el Museo de Cotroceni • Documentos rumanos en Hoover Institution (LXXX)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, România la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro;

subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);

90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 3,50

